

Tuomas Korhonen

”Havaitaanko aito vakaumus”

Vakaumuksentutkimintamenettelyn muutokset sekä eettisiin omantunnonsyihin perustuva
aseistakieltäytyminen 1979–1986

Pro gradu -tutkielma

Historian ja etnologian laitos

Arkistohallinnan maisteriohjelma

Suomen historia

Jyväskylän yliopisto

Kevät 2020

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos – Department Historian ja etnologian laitos
Tekijä – Author Tuomas Korhonen	
Työn nimi – Title ”Havaitaanko aito vakaumus”: Vakaumuksentutkimamenettelyn muutokset sekä eettisiin omantunnon syihin perustuva aseistakieltäytyminen 1979–1986	
Oppiaine – Subject Suomen historia – Arkistonhallinnan maisteriohjelma	Työn laji – Level Pro gradu – tutkielma
Aika – Month and year Kesäkuu 2020	Sivumäärä – Number of pages 93
Tiivistelmä – Abstract	
<p>Suomalaista aseistakieltäytymistä on tutkittu tähän mennessä hyvin vähän ja aiheesta tehdyt tutkimukset ovat olleet lähinnä pro gradu – tutkielmia. Aseistakieltäytymistä on toisaalta sivuttu jonkin verran tutkimuksissa, jotka ovat käsitelleet esimerkiksi 1960-luvun radikalismia. 1970- ja 1980-lukujen suomalaisesta aseistakieltäytymisestä ei ole tehty kuitenkaan vielä yhtään historiantutkimusta, ja aiheesta tehdyt tutkimukset ovat tehty lähinnä oikeustieteiden näkökulmasta. Vuoteen 1986 asti aseistakieltäytyjien piti perustella vakaumuksensa asiaa tutkineelle Asevelvollisten tutkijalautakunnalle. Tämä lautakunta tutki kieltäytymisilmoitusten tehneiden kieltäytyjien perusteet kieltäytymiselle, joiden tuli perustua laintakaamiin syihin. Laki salli aseistakieltäytymisen joko uskonnollisin tai eettisin omantunnon syin.</p> <p>Tässä tutkielmassa tutkitaan vakaumuksentutkimamenettelyä eli prosessia, joka perustui aseistakieltäytyjien jättämiin kieltäytymisilmoituksiin, sotilasviranomaisten suorittamaan kieltäytyjien vakaumusten ”esitutkintaan” sotilaspiirissä sekä Asevelvollisten tutkijalautakunnan lopulliseen päätöksentekoon kieltäytymisilmoituksista. Tutkielmassa tutkitaan ensinnäkin sitä, millä tavoin Asevelvollisten tutkijalautakunnan sekä sotilasviranomaisten linja päätöksenteossa muuttui aikavälillä 1979–1986. Toiseksi tutkitaan sitä, että oliko päätöksenteossa havaittavissa erilaista kohtelua uskonnollisin ja eettisin omantunnon syin kieltäytymistään perustelleiden välillä? Havaittiinko jommankumman joukon kieltäytymisperusteissa useammin ”aitoa vakaumusta”, jonka takia anomukset olisi voitu hyväksyä? Tutkielmassa tutkitaan myös sitä, millä syin ja perustein eettisin omantunnon syin anomuksen jättäneet perustelivat kieltäytymistään.</p> <p>Tutkielman alkuperäislähteenä toimii Asevelvollisten tutkijalautakunnan arkiston aineistot, joita tutkimuskäytössä on käyttänyt vain Martin Scheinin, joka tutki aseistakieltäytymistä oikeustieteiden näkökulmasta 1980-luvulla. Tutkielmassa tutkimusmenetelminä hyödynnetään lähilukua sekä kvantitatiivista analyysiä. Tutkielmassa on aineistolähtöinen näkökulma aiheeseen, jonka perusteella alkuperäislähteenä toimineet Asevelvollisten tutkijalautakunnan arkiston aineistot määrittävät tutkielman kulkua sekä rakennetta.</p> <p>Tutkielman aineistojen pohjalta voidaan esittää se, että Asevelvollisten tutkijalautakunta hyväksyi useammin sellaisen anojan kieltäytymisilmoituksen, joka perustui uskonnollisiin omantunnon syihin. Aineistosta esiin nousevia perusteita, joilla kieltäytymistä perusteltiin, olivat muun muassa elämän näkeminen itseisarvona, yleinen armeijavastaisuus sekä ydinaseiden ja asevarustelun näkeminen uhkaavana rauhantilan säilymiselle.</p>	
Asiasanat – Keywords aseistakieltäytyminen, Asevelvollisten tutkijalautakunta, vakaumuksentutkimamenettely, asevelvollisuus, siviilipalvelus, pasifismi, eettiset omantunnon syyt, uskonnolliset omantunnon syyt, 1970-luku, 1980-luku	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopiston julkaisuarkisto (JYX)	
Muita tietoja – Additional information	

Sisällysluettelo

1 Johdanto	1
1.1 Aikaisempi tutkimus	1
1.2 Kysymyksenasettelu ja tutkielman avainkäsitteet	5
1.3 Tutkielman lähdeaineistot, tutkimusmenetelmät ja -etiikka	13
1.4 Tutkielman rakenne	20
2 Suomalaisen aseistakieltäytyminen historia	22
2.1 Aseistakieltäytyminen 1900-luvun alkupuolelta Asevelvollisten tutkijalautakunnan aikakauteen	22
2.2 Aseistakieltäytyminen Asevelvollisten tutkijalautakunnan aikakaudella	28
3 Asevelvollisten tutkijalautakunnan linjan muutokset aikavälillä 1979–86	34
3.1 Aseistakieltäytymisilmoitus – anomuksen jättäminen ja käsittely lautakunnassa	34
3.2 Vakaumuksen ”esitutkinta” – sotilasviranomaisten linja anojien palvelusmuotoon ehdottamisessa	36
3.3 Päätöksenteon linjaukset – Asevelvollisten tutkijalautakunnan linjan muutokset aikavälillä 1979–86	41
4 Aseistakieltäytymisilmoituksen tehneiden anojien esittämät eettiset omantunnonsyyt aseistakieltäytymiselleen	54
4.1 Eettisin omantunnonsyyn kieltäytyneiden anomusten yleiset piirteet	54
4.2 Elämä itseisarvona – aseistakieltäytymisen perusteleva etiikka ja humaaneilla omantunnonsyillä	57
4.3 Kritiikki puolustusvoimia kohtaan – aseistakieltäytymisen perusteleva puolustusvoimien toiminnan vastustamisella	61
4.4 Ydinaseet maailmanrauhan uhkana – aseistakieltäytymisen perusteleva ydinaseiden uhkakuviin vedoten	66
4.5 ”Marginaali-ilmiön” marginaalit – eettisin omantunnonsyyn aseettomaan palvelukseen	71
5 Tutkielman päätelmät	75
Lähteet	87
Liitteet	92

1 Johdanto

1.1 Aikaisempi tutkimus

Nykyään asevelvollisen tai sotilasreserviin kuuluvan, joka aikoo kieltäytyä aseista hakeutumalla esimerkiksi siviilipalvelukseen, ei tarvitse perustella valintaansa tai vakaumustaan juuri kenellekään. Ei ainakaan minkäänlaiselle lautakunnalle tai vastaavalle toimielimelle, joka tutkisi kieltäytyjän vakaumuksen olemassaolon. Nykyään riittää ilmoitus aikeeseen suorittaa siviilipalvelus, täydennyspalvelus tai aseeton palvelus.¹ Aina ei ole ollut näin, sillä vuoden 1986 lopulle saakka aseistakieltäytyjän täytyi perustella vakaumuksensa asiaa tutkineelle Asevelvollisten tutkijalautakunnalle. Aseistakieltäytymisilmoituksessa tuli ilmoittaa joko uskonnolliset tai eettiset omantunnonsyyt, joilla aseistakieltäytyminen perusteltiin.²

Vakaumuksien tutkimista varten luotujen toimielinten historia Suomessa alkoi vuonna 1961. Tuolloin perustettiin Asevelvollisten tutkijatoimikunta, joka jatkoi toimessaan vuoteen 1969 asti.³ Asevelvollisten tutkijatoimikunnan linja ankaroitui 1960-luvun puolivälin jälkeen, eikä se hyväksynyt esimerkiksi niin kutsuttujen tarkoituksenmukaisuuspasifistien perusteluja, joilla he perustelivat kieltäytymistään. Tarkoituksenmukaisuuspasifistit argumentoivat kieltäytymistään uskonnollisten ja siveellisten syiden sijaan yhteiskunnallisilla sekä poliittisilla argumenteilla. Monet tarkoituksenmukaisuuspasifistit onnistuivat kuitenkin pääsemään vuosikymmenen lopulle tullessa uudella anomuksella siviilipalvelukseen.⁴

Asevelvollisten tutkijatoimikunnan toiminta lakkasi vuoden 1969 huhtikuussa, ja sen toimintaa jatkamaan perustettiin Asevelvollisten tutkijalautakunta.⁵ 1970-luvun alkupuolella ja vuosikymmenen jälkimmäisellä puoliskolla Asevelvollisten

---

¹ Uola 2005, 631; Löfberg 2013, 14–15.

² Scheinin 1984, 59–61; Seuri 2008, 2–3 & 78; Löfberg 2013, 14–16; Laki aseettomasta palveluksesta ja siviilipalveluksesta (132/1969).

³ Seuri 2008, 2–3. Asevelvollisten tutkijatoimikunnan aikaan aseista pystyi kieltäytymään vetoamalla uskonnollisiin tai siveellisiin omantunnonsyihin. Siveelliset omantunnonsyyt tarkoittivat käytännössä eettisiä omantunnonsyitä.

⁴ Pohjola 2008, 25–28; Seuri 2008, 42 & 54–56. Asevelvollisten tutkijatoimikunnan toiminnan loppupuolella vuosina 1966–69 joka kolmannen siveellisin eli eettisin perustein kieltäytyneen ei katsottu omanneen laintakaamaa oikeutta kieltäytymiselleen, minkä vuoksi heidän aseistakieltäytymisilmoituksensa hylättiin.

⁵ Arkistonmuodostaja: Asevelvollisten tutkijalautakunta.

tutkijalautakunta usein hyväksyi kieltäytymisilmoituksen jättäneiden aseistakieltäytyjien vakaumuksen, ja päästi heidät anomaansa palvelusmuotoon.⁶ Vuosikymmenen taitteeseen tultaessa vakaumuksentutkinnassa linja tiukentui jälleen niin, että Asevelvollisten tutkijalautakunta ryhtyi hylkäämään enenevässä määrin anojien⁷ aseistakieltäytymisilmoituksia. Hylkäystapausten huippuvuosi oli 1983, jolloin lautakunta epäsi lähes 17 prosenttia aseistakieltäytymisilmoituksista.⁸ Tässä tutkielmassa tutkitaan nimenomaan Asevelvollisten tutkijalautakunnan linjan muutoksia päätöksenteossa 1970-luvun lopulta vuoteen 1986 asti sekä suomalaista aseistakieltäytymistä kyseisenä ajankohtana.

Aseistakieltäytymistä on tutkittu Suomessa tähän mennessä hyvin vähän. Samaa aineistoa, Asevelvollisten tutkijalautakunnan arkistoa⁹, on käyttänyt tutkimuskäytössä aiemmin ainoastaan Martin Scheinin. Hän on tutkinut aseistakieltäytymistä perusoikeutena teoksessaan *Aseistakieltäytymisoikeus*. Tämä tutkimus on tehty pääosin oikeustieteiden näkökulmasta, sisältäen silti laajahkon luvun, joka käsittelee suomalaisen aseistakieltäytymisen historiaa pääpiirteissään.¹⁰ Asevelvollisten tutkijalautakuntaa edeltänyttä Asevelvollisten tutkijatoimikuntaa on tutkittu jonkin verran. Tutkijatoimikuntaa on tutkinut Olli Seuri Pro gradu -tutkielmassaan: *Moraalijonglörismiä vakaumuksella: aseistakieltäytymisoikeudesta osana 1960-luvun suomalaista radikalismia ja sukupolvikonfliktia*. Tämä tutkielma keskittyy pääosin kuvaamaan siveellisin syin, eli eettisin syin aseista kieltäytyneitä 1960-luvun Suomessa.¹¹ Tämän pro gradu -tutkielman voi ajatella olevan jatkoa Olli Seurin historiantutkimukselle, koska tässä tutkielmassa tutkitaan hänen tutkielmansa kohteena ollutta Asevelvollisten tutkijatoimikuntaa seurannutta Asevelvollisten tutkijalautakuntaa. Tässä tutkielmassa huomio kiinnittyy myös Seurin tavoin eettisiin omantunnon syihin perustuneeseen aseistakieltäytymiseen.

⁶ Löfberg 2013, 13; Manninen 1993, 49.

⁷ Käytän gradututkielmassani aseistakieltäytymisilmoituksen jättäneistä käsitettä anoja, joka kattaa asevelvollisena asepalveluksesta kieltäytyneet sekä ne, jotka kieltäytyivät suorittamasta reservinkertausharjoituksia.

⁸ Scheinin 1988, 133. Kts. Liite 2.

⁹ Alkuperäislähteistä lisää alaluvussa 1.3.

¹⁰ Scheinin 1988, 106–125.

¹¹ Seuri 2008, 1–3.

Pääosin aseistakieltäytymisestä tehdyt tutkimukset ovat tällä hetkellä Pro gradu – tutkielmia, Seurin lisäksi esimerkiksi Olli-Pekka Pohjolan *Aseistakieltäytymislainsäädännön muuttaminen ja suhde maanpuolustuskysymykseen 1962–1992* ja Tarja Uttulan *Aseistakieltäytymisen uskonnolliset perusteet: tutkimus aseistakieltäytymiseen johtavista uskonnollisista tekijöistä*. Uttula on tehnyt tutkielmansa aseistakieltäytyjistä vuonna 1987 uskontotieteiden näkökulmasta, jolloin aseista kieltäytyminen oli ajankohtainen asia, johtuen muun muassa siviilipalveluslainsäädännön muutoksesta kyseisenä vuonna. Aseistakieltäytymisen historiasta on kirjoittanut myös Kai Kilpinen, joka on käsitellyt Pro gradu – tutkielmassaan aseistakieltäytymistä 1960-luvulla. Kilpinen on tutkielmassaan tarkastellut muun muassa ”passinpolttajia”, yllytys oikeudenkäyntejä sekä aseistakieltäytymislainsäädännön muutosta, joka johti Asevelvollisten tutkijalautakunnan toiminnan käynnistämiseen vuonna 1969.

Rauhanliikkeitä, joiden kannattajiin kuului myös aseistakieltäytyjiä, on tutkittu enemmän. Rauhanliikkeitä on tutkinut kansainvälisestä näkökulmasta esimerkiksi David Cortright. Suomalaisista rauhanliikkeistä on kirjoittanut puolestaan muun muassa Kalevi Kalemaa, joka on kirjoittanut myös yleistyksen suomalaisesta aseistakieltäytymisestä sekä sen historiasta. Kalemaan tutkimukset eivät kuitenkaan ole akateemisia, ja hän mainitsee asian teoksessaan *Sankareita vai pelkureita: suomalaisen aseistakieltäytymisen historia*.¹² Akateemista tutkimusta rauhanliikkeistä on tehnyt myös Kristiina Hallman, joka on kirjoittanut yleistyksen Sadankomitean historian ensimmäisistä vuosikymmenistä vuodesta 1963 alkaen. Hallman sivuaa Sadankomiteaa käsitellessään myös jonkin verran aseistakieltäytymisen historiaa, koska hän kuvailee teoksessaan niin yllytys oikeudenkäyntejä 1960-luvun lopulla kuin myös puolueettomana esiintynyttä END-rauhanliikettä, jolla oli vaikutusta aseistakieltäytyjien kieltäytymismotiiveihin 1980-luvulla.

Tutkimuksissa sekä henkilöhistorioissa on toisaalta sivuttu jonkin verran yksittäisiä suomalaisia aseistakieltäytyjiä. Suomalaisista aseistakieltäytyjistä tutkimusta on tehnyt esimerkiksi Olli Koikkalainen, joka on tutkinut Suomen Antimilitaristisen Liiton

---

¹² Kalemaa 2014, 381. Kalemaa ei ole käyttänyt teoksissaan lähdeviitteitä, vaikka toisaalta aseistakieltäytymisen historiaa käsittelevä teoksensa sisältää lähdeluettelon.

puheenjohtajana 1920- ja 1930-luvuilla toiminutta Aarne Selinheimoa. Erno Paasilinna puolestaan on tehnyt henkilöhistoriikin Arndt Pekurisesta, jonka tähden Suomen ensimmäistä aseistakieltäytymislainsäädäntöä on joskus kutsuttu Lex Pekuriseksi.¹³ Koikkalainen sivuaa tutkielmassaan Selinheimon ohella Pekurista, jonka lisäksi akateemista tutkimusta Pekurisesta on tehnyt muun muassa Ville Kivimäki, joka on tutkinut Pekurisen henkilökuvaa mieshistorian näkökulmasta.

Aseistakieltäytymislainsäädännön muuttamista 1980-luvulla on käsitelty muistelmateoksissaan puolustusministerinä Asevelvollisten tutkijalautakunnan viimeisinä hetkinä toiminut Veikko Pihlajamäki¹⁴. Huomionarvoista on kuitenkin se, että varsinaisessa muistelmateoksessaan Veikko Pihlajamäki ei puhu sanallakaan aseistakieltäytymislainsäädännön muuttamisesta, jonka valmistelussa hänellä kuitenkin oli merkittävä rooli.¹⁵ Aseistakieltäytymislainsäädännön muuttamista hän käsittelee kyllä puolustusministeriön julkaisussa *Aseistakieltäytyjiä koskevan lainsäädännön uudistaminen*.

Aseistakieltäytyjien muisteluista on toimitettu myös kirjoja, esimerkkinä mainiten *Aseettomat kädet: muistoja aseistakieltäytymisestä* antologia. Kyseinen antologia on syntynyt Työväen muistitietotoimikunnan toteuttaman muistikeruuohjelman seurauksesta. Tämän muistikeruuohjelman Työväen muistitietotoimikunta toteutti yhdessä Itämerisäätiön kanssa ja hanke kantoi nimeä: *Aseettomat kädet – muistitietokeruu aseistakieltäytyjistä*. Muistikeruuohjelmassa pyrittiin keräämään talteen muun muassa siviilipalvelusmiesten sekä totaalkieltäytyjien kokemuksia. Keräyksen vastaukset on tallennettu Työväen arkistoon Helsinkiin.¹⁶ Antologia sisältää muisteluita sekä kokemuksia aseistakieltäytymisestä 1950-luvulta aina 2010-luvulle asti. Muistelmissa

---

¹³ Kalemaa 2014, 133.

¹⁴ Pihlajamäki 1995, 36–37 & 258. Veikko Pihlajamäki oli Etelä-Pohjanmaalta eduskuntaan vuonna 1972 noussut keskustataustainen kansanedustaja, joka toimi eduskunnassa vuoteen 1987 asti, jolloin jättäytyi pois eduskuntatyöstä. Viimeisellä kansanedustajakaudellaan hän toimi puolustusministerinä.

¹⁵ Pihlajamäki 1999. Muistelmissa hän perehtyy enemmän esimerkiksi toimintaansa keskustapuolueen oppositiossa, niin kutsutussa ”mustassa tusinassa”.

¹⁶ *Aseettomat kädet: muistoja aseistakieltäytymisestä*, 7–8. Keräys toteutettiin vuosina 2014–15, ja se toteutettiin Ilkka Taipaleen sekä Itämerisäätiön aloitteesta. Muisteluita keräykseen saapui 64, joista 39 julkaistiin antologian yhteydessä.

kokemuksistaan kertovat aseistakieltäytyjät, jotka antologiassa ovat pääasiassa siviilipalvelusmiehiä, vaikka muistelijoista löytyy muutama totaalkieltäytyjäkin.¹⁷

Siviilipalveluksesta ja myös aseistakieltäytymisestä tehtyjen tutkimuksen vähäisyys mainitaan Työ- ja elinkeinoministeriön teettämässä tutkimuksessa *Siviilipalvelus 2020: Siviilipalveluksen kehittämistyöryhmän mietintö*.¹⁸ Käytettävän tutkimustiedon vähyys johti osaltaan Valdemar Kallunkin tutkimuksen teettämiseen, jossa hän selvitti syitä hakeutua siviilipalvelukseen. Hän piti tutkimusten tekemistä aiheeseen liittyen välttämättömänä jo siitä syystä, että siviilipalvelusta voitaisiin tulevaisuudessa kehittää järjestelmänä.¹⁹ Koska aseistakieltäytymistä on tutkittu niin vähän, tämän tutkielman olemassaolo on näin ollen jo perusteltu.

Aihetta on tärkeää tutkia myös historiallisesta kontekstista. Kyselytutkimuksilla voidaan toki saada suoraan arvokasta tutkimustietoa palvelusta suorittavilta nuorilta miehiltä, mutta historian tutkimuksen keinoin voidaan ymmärtämään paremmin kehitystä, jolla on päädytty nykyiseen tilanteeseen asepalveluksen korvaavien palvelusten, kuten siviilipalveluksen kohdalla. Tätä tietoa, jota historian tutkimuksen keinoin aiheesta saadaan, voidaan käyttää siviilipalveluksen koulutuksen sekä sisällön kehittämisessä. Aiheen tutkiminen lisää myös käsitystä sekä ymmärrystä 1970-luvun lopun sekä 1980-luvun alun Suomesta – ja tarkemmin sanottuna ”marginaali-ilmioistä”. Vaikka aseistakieltäytyminen yleistyi ja hakijamäärät kasvoivat 1980-luvun alkuun tultaessa, anoi tutkimusajankohtana asepalveluksen korvaaviin palvelusmuotoihin pääsyä silti hyvin pieni joukko asevelvollisikäluokasta.²⁰

1.2 Kysymyksenasettelu ja tutkielman avainkäsitteet

Tässä tutkielmassa tutkin sitä, millä tavoin Asevelvollisten tutkijalautakunnan linja päätöksenteon kohdalla muuttui 1970-luvun lopulta tultaessa 1980-luvun puoleenväliin. Lisäksi selvitan, oliko uskonnollisiin ja eettisiin omantunnonsyihin kieltäytymisensä perustaneiden kohtelussa päätöksenteon suhteen mahdollisesti eroja. Pääsikä

---

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Siviilipalvelus 2020: Siviilipalveluksen kehittämistyöryhmän mietintö, 12 & 46.

¹⁹ Kallunki 2015, 11–12.

²⁰ Scheinin 1988, 132.

haluamaansa palvelusmuotoon helpommin jommallakummalla perustelulla, vai onko näiden kahden laintakaaman vaihtoehdon välillä sittenkään minkäänlaista merkittävää eroavaisuutta Asevelvollisten tutkijalautakunnan päätöksentekoprosessissa? Martin Scheinin on luonnehtinut aseistakieltäytymiseen liittyvässä tutkimuksessaan, että lautakunnan linja muuttui 1980-luvun alkuun tultaessa niin, että se ryhtyi hylkäämään aseistakieltäytymisilmoituksia enemmän kuin 1970-luvun lopulla. Hän on esittänyt, että lautakunnan linja kiristyi päätöksenteossa ja hylkäysmäärien kasvu kohdistui nimenomaan eettisiin omantunnonsyihin aseista kieltäytyneisiin.²¹ Tällä tutkielmalla pyrin saamaan vastauksen muun muassa tähän Martin Scheinin esittämään väitteeseen, jonka hän on pohjannut Asevelvollisten tutkijalautakunnan arkiston asiakirja-aineistoon.

Asevelvollisten tutkijalautakunnan päätöksentekoa tutkittaessa on tärkeää analysoida myös sotilasviranomaisten linjauksia siitä, mihin palvelusmuotoon he anojia ehdottivat. Sotilasviranomaiset suorittivat anojien vakaumuksen esitutkinnan sotilaspiirissä ja he tekivät ehdotuksen lautakunnalle siitä, mihin palvelusmuotoon kieltäytymisilmoituksen tehnyt anoja tuli sijoittaa. Heillä olikin merkittävä rooli päätöksentekoprosessissa. Siksi työssä tutkitaan myös sitä, mihin palvelusmuotoon sotilasviranomaiset anojia ehdottivat sekä sitä oliko sotilasviranomaisten ehdotuksissa nähtävissä eroavaisuutta uskonnollisiin ja eettisiin omantunnonsyihin kieltäytymistään perustelleiden kohdalla.

Asevelvollisten tutkijalautakunnan sekä sotilasviranomaisten päätöksenteon linjausten muutosten lisäksi tutkin tässä työssä eettisiin omantunnonsyihin aseistakieltäytymisilmoitustaan perustelleita anojia. Minkälaisilla perusteluilla eettisiin omantunnonsyihin aseistakieltäytymisilmoituksensa jättäneet perustelivat sitä, etteivät voineet ottaa osaa aseelliseen palvelukseen? Tutkielman otsikon mukaisesti pyrin saamaan vastauksen myös siihen, katsoiko lautakunta havainneen ”aitoa vakaumusta”²² anojien perusteluissa. Eli hylkäsi vai hyväksyi lautakunta anojien esittämiä eettisiä perusteluita? Eettisiin omantunnonsyihin kieltäytymistään perustelleita on mielekkäämpää tutkia kuin uskonnollisiin omantunnonsyihin kieltäytymistään perustelleita anojia. Heitä on

---

²¹ Scheinin 1988, 134.

²² ”Havaitaanko aito vakaumus” oli kohta aseistakieltäytymisilmoituksessa, jonne sotilasviranomaiset merkitsivät sotilaspiirissä suoritetun kuulemistilaisuuden perusteella sen, olivatko he huomanneet aseistakieltäytymisilmoituksen jättäneellä kieltäytyjällä aitoa vakaumusta. Kts. KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen.

perusteltua tutkia siitä syystä, että eettisin omantunnonsyihin kieltäytymisensä perustaneiden aseistakieltäytymisilmoituksista on nähtävissä enemmän tutkimusajankohdasta esiin nousevia ilmiöitä, asioita kuin myös perusteita kieltäytymiselle. Asevelvollisten tutkijatoimikunnan aikaa tutkinut Olli Seuri on puhunut tutkielmassaan tästä samaisesta asiasta niin, että siveellisin eli eettisin omantunnonsyin aseistakieltäytymistään perustelleiden henkilöiden kieltäytymisilmoituksista on nähtävissä tutkimusajankohdalle ”herkkiä asioita”. Uskonnollisin omantunnonsyin kieltäytymistään perustelleiden anojien syyt tulivat sen sijaa enemmänkin anomuksen jättäneen anojan uskontokunnan opeista. Heidän kieltäytymisperusteensa onkin johdettavissa suoraan heidän uskontokuntansa moraalisisista käsityksistä.²³

Tutkielman aikarajaukseksi on valikoitunut vuodet aikavälillä 1979–1986. Tarkasteluajanjakson aloitusajankohdaksi olen valinnut vuoden 1979, sillä tuona vuonna aseistakieltäytymisilmoitusten hylkäysprosentti ei ollut vielä kovinkaan merkittävä. Vuoden 1979 jälkeen lautakunnan linja kuitenkin muuttui ja se päätyi hylkäämään enenevässä määrin anojien jättämiä aseistakieltäytymisilmoituksia.²⁴ Näin ollen tutkin muutosta, joka alkoi hylkäysmäärien kasvamiselle. Tutkielman aikarajauksen päätevuosi selittyy sillä, että vuonna 1986 Asevelvollisten tutkijalautakunnan toiminta lakkasi. Tätä oli edeltänyt lakiehdotus siviilipalveluksen sekä aseettoman palvelun uudistamisesta. Lakiehdotus tuli eduskunnan käsittelyyn vuonna 1985 ja laki astui voimaan väliaikaisena 1.1.1987. ”Väliaikaislaki” tunnetaan puolustusministeri Veikko Pihlajamäen mukaan Lex Pihlajamäkenä ja se lakkautti vakaumuksia tutkineen Asevelvollisten tutkijalautakunnan, eikä sen astuttua voimaan vakaumusta enää siis tutkittu. Toisaalta siviilipalveluksen ajallista kestoja pidennettiin kuuteentoista kuukauteen pyrkimyksenä se, että siviilipalvelukseen olisivat hakeutuneet ainoastaan ne, jolle se oli vakaumuksellinen asia.²⁵ Tutkielman aikarajaus selittyy sillä, että tutkielmalla pyritään saamaan vastaus Asevelvollisten tutkijalautakunnan linjan muutoksiin ajanjaksona, jolloin sen on esitetty koventaneen suhtautumistaan anojien kieltäytymisperusteisiin. Tutkielman

---

²³ Seuri 2008, 2.

²⁴ Scheinin 1988, 133.

²⁵ Pohjola 2008, 65–71, 75–75 & 91–92; Arkistonmuodostaja: Asevelvollisten tutkijalautakunta. Laki oli voimassa viiden vuoden ajan, aina vuodenloppuun 1991 asti. Tämä laki vapautti myös Jehovan todistajat asevelvollisuudesta. Tässä yhteydessä siviilipalvelusta vietiin kohti kokonaisuun puolustusellisia tavoitteita sekä totaali kieltäytyjien vankeusrangaistuksia pidennettiin.

tarkasteluajankohta päättyy vuoteen, jolloin Asevelvollisten tutkijalautakunta lopetti toimintansa.

Tutkielman aineiston olen rajannut kattamaan Helsingin sotilaspiirin alueen. Tutkielman aineistoa on ollut välttämätöntä rajata siitä syystä, että vuosien 1979 ja 1986 välisenä aikana tehtiin Suomessa kaiken kaikkiaan 8253 aseistakieltäytymisilmoitusta²⁶, joista Helsingin sotilaspiirissä tehtiin kaiken kaikkiaan 1654 aseistakieltäytymisilmoitusta. Eettisin omantunnonsyyn Helsingin sotilaspiirissä jätettiin 1299 kieltäytymisilmoitusta.²⁷ Aineiston rajaaminen on välttämätöntä, sillä aineisto kokonaisuudessaan on massiivinen ja sellaisenaan liian laaja tutkielman aineistoksi. Helsingin sotilaspiirin aineiston avulla voidaan kuitenkin tehdä melko kattava yleistyös suomalaisesta aseistakieltäytymisestä, kattaahan kyseinen sotilaspiiri noin 20 prosenttia suomalaisista aseistakieltäytyjistä tutkimusajankohtana. Etelä-Suomen merkitys suomalaisessa aseistakieltäytymisessä oli joka tapauksessa tarkasteluajankohtana suuri, koska kaikista anomuksen tehneistä anojista noin 30 prosenttia tuli Uudeltamaalta.²⁸ Muita merkittäviä keskittymiä aseistakieltäytyjien osalta olivat korkeakoulu-kaupungit, kuten Jyväskylä ja Vaasa.²⁹

Muista Suomen maantieteellisistä alueista ja sotilaspiireistä olisi ollut toisaalta mielenkiintoista ottaa mukaan Etelä-Pohjanmaa. Puolustusministerinä toimineella Veikko Pihlajamäellä oli pohjalaisena näkemys, jonka mukaan maakunta oli tunnettu maanpuolustushenkisyydestään. Sieltä ei näin ollen ole hänen mukaansa tullut juuri aseistakieltäytyjiä esimerkiksi siviilipalvelusmiehiä.³⁰ Asevelvollisten tutkijalautakunnan arkiston henkilöluetteloita läpikäytyäni huomasin kuitenkin, että myös Etelä-Pohjanmaan alueelta tuli jonkin verran aseistakieltäytyjien kieltäytymisilmoituksia.³¹

---

²⁶ Scheinin 1988, 132. Kts. Liite 1.

²⁷ KA Henkilöluettelo asiakirjoihin 1969–86 (Ba:1–2); KA Pöytäkirjat 1979–85 (Ca:11–27); KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen (Ea:59–157). Tutkielman aineiston koko näkyy Taulukosta 1.

²⁸ Förars 1986, 111.

²⁹ Ibid.

³⁰ Pihlajamäki 1999, 17.

³¹ Tai ainakin anoja on ollut kirjoilla Etelä-Pohjanmaan alueen sotilaspiirissä.

Aineistoa rajatessani olen käyttänyt työn alussa apunani Asevelvollisten tutkijalautakunnan arkiston henkilöluetteloita. Henkilöluetteloiden avulla olen kerännyt aineiston, joka kattaa Helsingin sotilaspiirissä aseistakieltäytymisilmoituksen jättäneet anojat. Henkilöluetteloiden kautta tehdyn aineiston rajaamisen jälkeen olen tarkistanut ilmoitusasiakirjoista päätöksineen sen, pitivätkö henkilöluettelot paikkansa. Henkilöluetteloissa oli nähtävissä jonkin verran epätarkkuuksia, minkä takia tutkielman lopulliseen aineistoon tuli muutamia anojia lisää Ilmoitusasiakirjojen arkistosarjan tarkistamisen jälkeen, samalla osan anojien pudotessa aineistosta pois.³² Pöytäkirjoja olen käyttänyt lähinnä tilanteissa, joissa etsimääni tietoa, kuten vaikkapa sitä onko anoja käynyt Helsingissä Asevelvollisten tutkijalautakunnan kuultavana, ei ole löytynyt henkilöluetteloista ja Ilmoitusasiakirjoista.³³ Pöytäkirjat ovat tutkielman kannalta tukevaa aineistoa, vaikka sieltäkin toki olisi löydettävissä aseistakieltäytymisilmiöön liittyen hedelmällistä tietoa. Aseistakieltäytymisilmoituksen jättämisestä sekä Asevelvollisten tutkijalautakunnan päätöksentekoprosessista kerrotaan enemmän luvussa kolme.

Eettisin omantunnonsyyn kieltäytymistään perustelleiden anojien kieltäytymisperusteiden ja syiden analysointiin sekä tarkastelemiseen olen valinnut Ilmoitusasiakirjoista vuodet 1979 ja 1983 aikaväliltä 1979–86. Vuosi 1979 on valikoitunut tarkempaan tarkasteluun, koska tuolloin kieltäytymisilmoituksia ei hylätty vielä kovinkaan merkittävässä määrin. Vuoden 1983 valikoituminen tarkasteluun selittyy sillä, että tuona vuonna tutkijalautakunnan on esitetty hylänneen eniten aseistakieltäytymisilmoituksia tarkasteluajankohtana.³⁴ Tarkempaan tarkasteluun valikoitujen vuosien avulla on tarkoitus luoda kokonaisesitys kieltäytyjien perusteluista kahden vuoden kautta, joista toisena hylättiin vähiten ja toisena eniten anojien kieltäytymisilmoituksia. Näiden vuosien osalta tarkastellaan myös sotilasviranomaisten käsityksiä anojien vakaumuksista sekä anojien ehdotuksesta palvelusmuotoon.

---

³² KA Asevelvollisten tutkijalautakunnan arkisto. Ilmoitusasiakirjoista päätöksineen ratkaisevana rajauksena oli aseistakieltäytymisilmoituksen liitteenä ollut virkatodistus, josta näkyi anomuksen tehneen anojan kotikunta. Kotikunta määrittää sen, mihin sotilaspiiriin ilmoituksen jättänyt anoja kuului.

³³ Asevelvollisten tutkijalautakunnan arkistosta kerrotaan lisää luvussa 1.3, joka käsittelee muun muassa aineistohallintaa.

³⁴ Scheinin 1988, 133.

Vuosina 1979 ja 1983 jätettiin Asevelvollisten tutkijalautakunnan käsittelyyn Helsingin sotilaspiirissä yhteensä 327 aseistakieltäytymisilmoitusta eettisin omantunnon syihin. Tämänkin määrä aseistakieltäytymisilmoituksia on kuitenkin vielä massiivinen, jonka takia tarkempaan tarkasteluun on valikoitunut 113 eettisin omantunnon syihin vedonneen anojan kieltäytymisilmoitusta – siis kolmasosa vuosien 1979 ja 1983 eettisin omantunnon syihin Helsingin sotilaspiirissä jätetyistä aseistakieltäytymisilmoituksista. Aseistakieltäytymisilmoitukset ovat nelisivuisia konsepteja, jotka sisältävät liitteenä olleen perustelukirjeen, joiden pituus vaihtelee noin 1–5 sivun välillä. Aineistossa on myös perustelukirjeitä, joiden pituus lähentelee jopa kymmentä sivua. Tarkemmassa tarkastelussa oleva asiakirja-aineisto on näin ollen laajuudeltaan yli 1000-sivuinen. Katson aineiston olevan rajausten jälkeen vielä tarpeeksi kattava siihen, että siitä voidaan luoda kokonaiskuva eettisiin omantunnon syihin kieltäytymisensä perustaneiden anojien kieltäytymisperusteista sekä vakaumuksentutkimusten menetelmästä.

Aineiston ja sen rajaamiseen merkittävästi vaikuttaneet sotilaspiirit luotiin Suomeen vuonna 1932 tilanteessa, missä uudistettiin asevelvollisuuslakia. Ne olivat olemassa aina loppuvuoteen 1992 asti, jolloin sotilaspiirit lakkautettiin.³⁵ Sotilaspiiri-järjestelmän luomiseen vaikutti se, että 1930-luvun Suomessa oltiin tilanteessa, missä tahdottiin uudistaa liikekannallepanoa.³⁶ Sotilaspiirien liikekannallepano perustui aluejärjestelmään, jonka perusteella Suomi jaettiin yhdeksään sotilasläänin sekä kolmeenkymmeneen sotilaspiiriin.³⁷ Sotilasläänien ja -piirien lukumäärät sekä maantieteelliset alueet muuttuivat useita kertoja aikavälillä 1932–1992, muun muassa sotilasläännejä sekä -piirejä yhdistelemällä.³⁸ Helsingin sotilaspiirin rajoiksi vakiintui vuonna 1951 suunnilleen nykyisen Helsingin kaupungin aluetta vastaava alue, eikä se juurikaan enää siitä muuttunut siihen mennessä, kunnes sotilaspiirit lakkautettiin. Sotilasläänien maantieteelliset alueet puolestaan muuttuivat eniten Helsingin sotilaspiirin

---

³⁵ Manninen 1993, 6; Uola 2005, 263.

³⁶ Manninen 1993, 8; Uola 2005, 261. Itsenäisen Suomen ensimmäisinä vuosina liikekannallepano oli perustunut kaaderijärjestelmään, jossa vakinaisen armeijan tehtävänä oli sodanajanjoukkojen perustaminen varuskuntakaupungeissa. Kaaderijärjestelmän tiedettiin kuitenkin jo varhaisessa vaiheessa soveltuvan huonosti Suomeen, sillä esimerkiksi pohjoisimmassa Suomessa ei ollut yhtään varuskuntakaupunkia. Sen lisäksi sodanajanjoukkojen perustamisen pelättiin kestävän peräti kahdeksantoista vuorokauden ajan.

³⁷ Manninen 1993, 8; Uola 2005, 263.

³⁸ Kts. esim. Manninen 1993, 12 & 15.

ympärillä, ja vuodesta 1966 lähtien Helsingin sotilaspiiri kuului Etelä-Suomen sotilaslääniiin.³⁹ Sotilaspiirit ovat tutkielman kannalta merkittäviä siitä syystä, että ne vastasivat olemassaolonsa aikana asevelvollisuusasioista⁴⁰, ja sitä kautta myös aseistakieltäytymisilmoituksen jättäneiden anojien aseistakieltäytymisilmoitusten vastaanottamisesta.⁴¹

Tutkielman kannalta avainkäsitteitä ovat: pasifismi, aseeton palvelus, siviilipalvelus, reservinkieltyminen, totaalikieltäytyminen sekä anoja. Sanana pasifismi luotiin 1900-luvun alussa kuvaamaan järjestäytyneitä sekä organisoitunutta rauhanliikettä ja sen kannattajia erotuksena muista aatteellisesti lähellä olleista ryhmittymistä. Sanana pasifismi otettiin käyttöön rauhankonferenssissa vuonna 1901. Myöhemmin sana on menettänyt alkuperäisen merkityksensä ja tullut yleiseen kielenkäyttöön.⁴² Pasifismin kannattajat ovat jakautuneet pragmaattisiin sekä absoluuttisiin pasifisteihin. Pragmaattiset pasifistit hyväksyvät voimankäytön rajoitetusti, eivätkä ole ehdottomasti armeijoiden olemassaoloa sekä niiden oikeutusta vastaan. Pragmaattiset pasifistit saattavat hyväksyä esimerkiksi rajoitetun voimankäytön vaikkapa poliisien toimessa. Absoluuttiset pasifistit puolestaan ovat rauhanasiassa ehdottomia, ja vastustavat myös armeijalaitosten olemassaoloa.⁴³

Aseettomalla palveluksella tarkoitetaan asevelvollisuuden täyttämistä puolustusvoimien alaisuudessa koulutuksella, johon ei kuulu aseenkäytön opettamista. Aseettoman palveluksen luonnetta kuvastaa hyvin alla oleva lainaus tutkimusajankohdan lainsäädännöstä.

”Aseeton ei ole velvollinen palveluksessa käyttämään asetta tai ampumatarvikkeita, harjoittelemaan niiden käyttämistä eikä osallistumaan niiden huoltoon. Sama koskee muita välineitä ja tarvikkeita, jotka on tarkoitettu välittömästi vihollisen tuhoamiseen tai vahingoittamiseen.

---

³⁹ Manninen 1993, 15.

⁴⁰ Kts. esim. Manninen 1993, 18–19.

⁴¹ Löfberg 2013, 16.

⁴² Sivonen 1970, 139; Cortright 2011, 26–28.

⁴³ Cortright 2011, 21 & 32–35

*Muutoin on aseettoman puolustuslaitoksessa suoritettava asevelvollisuuslain mukaista palvelusta, ja on häneen sovellettava, mitä sotilaasta on säädetty.*⁴⁴

Jokainen Suomen kansalainen on Hallitusmuodon 75 §:n perusteella maanpuolustusvelvollinen. Maanpuolustusvelvollisuuden laajuus sekä sisältö vaihtelevat hyvin paljon riippuen siitä, onko päällä rauhanaika vai sotatila. Rauhanaikana maanpuolustusvelvollisuus toteutuu pääsääntöisesti asevelvollisuuslain tarkoittaman varusmiespalveluksen sekä kertausharjoitusten muodossa. Sotatilan aikana maanpuolustusvelvollisuus on laajempi.⁴⁵ Yleinen asevelvollisuus tulee näin ollen maanpuolustusvelvollisuudesta. Yleisen asevelvollisuuden määrittämän asepalveluksen korvaaviin palvelusmuotoihin kuuluu siviilipalvelus, joka on asevelvollisuuden suorittamista siviilihallinnon alaisessa palveluksessa.⁴⁶ Siviilipalveluksen järjestämisessä on kyse kahden näkemyksen yhteen sovittamisesta, jotka ovat maanpuolustusvelvollisuus sekä omantunnonvapaus.⁴⁷

Reservinkieltäytyjällä ja reservinkieltäytymisellä tarkoitetaan aseistakieltäytymistä, jossa kieltäydytään ottamasta osaa reservinkertausharjoituksiin sekä olemasta osa reserviä. Reservinkieltäytyjä on asepalveluksen tai aseettoman palveluksen suorittanut henkilö, joka kieltäytyy armeijapalveluksesta jälkikäteen.⁴⁸ Reservinkieltäytyminen mahdollistui vuonna 1969 voimaan astuneen aseistakieltäytymislainsäädännön jälkeen, ja silloisessa lainsäädännössä reservinkieltäytyminen oli mahdollista niin uskonnollisin kuin eettisin omantunnonsyin. Reservinkieltäytyjien aseistakieltäytymisilmoituksen tutki Asevelvollisten tutkijalautakunta, joka tutki kaikki muutkin aseistakieltäytymisilmoitukset kyseisenä ajankohtana.⁴⁹ Totaalikieltäytymisellä ja totaalikieltäytyjällä tarkoitetaan sitä, että asevelvollinen kieltäytyy niin aseellisesta palveluksesta puolustusvoimien alaisuudessa kuin myös asepalveluksen korvaavien

⁴⁴ Laki aseettomasta palveluksesta ja siviilipalveluksesta (132/1969, 10§).

⁴⁵ Saraviita 1986, 94–97.

⁴⁶ Kalemaa 2014, 11.

⁴⁷ Kekkonen 1999, 2.

⁴⁸ Kalemaa 2014, 12.

⁴⁹ Laki aseettomasta palveluksesta ja siviilipalveluksesta (132/1969, 1§ & 25§).

palvelusmuotojen suorittamisesta. Tämänkaltaisesta toiminnasta on seurauksena vankeusrangaistus.⁵⁰

Tutkielmassani käyttämä käsite anoja on tutkielmaa varten luotu käsite, jolla tarkoitan yleisesti aseistakieltäytymisilmoituksen jättäneitä henkilöitä. Käsite kattaa näin ollen lähes kaikki aseistakieltäytyjät. Se kattaa uskonnollisin kuin eettisinkin omantunnonsyyn kieltäytymistään perustelleet kuin myös aseettomaan palvelukseen ja siviilipalvelukseen anoneet. Käsite kattaa myös reservinkieltäytyjät, mutta ei kaikista palvelusmuodoista kieltäytyneitä totaalkieltäytyjiä, koska he eivät anoneet pääsyä mihinkään vaihtoehtoina olleista palvelusmuodoista. Asevelvollisten tutkijatoimikuntaa tutkinut Olli Seuri on käyttänyt aineistonsa aseistakieltäytyjistä käsitettä asevelvollinen.⁵¹ Käsite asevelvollinen ei kuitenkaan kuvaa kaikkia tämän tutkielman aineiston aseistakieltäytyjiä, sillä aineisto kattaa Seurin aineistosta poiketen myös reservinkieltäytyjät. Olen näin ollen päätenyt tutkielmassa käyttämään käsitettä anoja, jonka olen johtanut aseistakieltäytymisilmoituksen jättäneistä henkilöistä, jotka anoivat lautakunnalta oikeutta suorittaa tahtomaansa palvelusmuotoa.

1.3 Tutkielman lähdeaineistot, tutkimusmenetelmät ja -etiikka

Koska tutkielmani sisältyy arkistohallinnan maisteriohjelmaan, on opetussuunnitelman velvoittavuuden vuoksi syytä tarkastella myös tutkielman alkuperäislähteitä aineistohallinnallisesta näkökulmasta. Käytän tutkielman alkuperäislähteenä ennen muuta Asevelvollisten tutkijalautakunnan arkiston aineistoja.⁵² Asevelvollisten tutkijalautakunta oli toimielin, joka tutki vuosina 1969–1986 kieltäytymisilmoitukset koskien aseistakieltäytymistä. Aineisto oli aina vuoteen 1989 asti puolustusministeriön hallussa, jolloin se luovutti aineiston oikeusministeriöön.⁵³

Asevelvollisten tutkijalautakunnan arkisto on järjestetty valtionarkiston, nykyinen Kansallisarkiston, 1940-luvulla vahvistaman valtion- ja kunnallishallinnon käyttöön

---

⁵⁰ Kalemaa 2014, 11–12.

⁵¹ Seuri 2008, 9.

⁵² Arkistonmuodostaja: Asevelvollisten tutkijalautakunta. Asevelvollisten tutkijalautakunnan arkisto pitää sisällään arkistosarjat: *Ba Henkilöluettelot asiakirjoihin*, *Ca Pöytäkirjat*, *Da Päätöstalliot*, *Ea Ilmoitusasiakirjat päätöksineen*, *Fa Muu kirjeenvaihto* sekä *Ua Valokuvat*.

⁵³ Asevelvollisten tutkijalautakunnan arkiston arkistosarjat.

tarkoitettuna arkistokaavan mukaisesti. Tämän arkistokaavan mukaan asiakirjat järjestettiin pääsarjoihin, jotka jakautuivat mahdollisiin alasarjoihin, joskus jopa alasarjojen alasarjoihin. Tätä arkistokaavaa on kutsuttu ABC-kaavaksi. Tässä vahvistetussa arkistokaavassa luettelot kuuluivat järjestää B-arkistosarjaan, kun taas saapuneet asiakirjat kuuluivat E-arkistosarjaan.⁵⁴ Aseistakieltäytymisilmoituksen tehneiden anojien aseistakieltäytymisilmoitukset kuuluvat tämän arkistokaavan logiikan mukaan Asevelvollisten tutkijalautakunnalle saapuneisiin asiakirjoihin, siis E-pääsarjaan. Arkistokaavan voi ajatella olevan työkalu niin arkistojen järjestämisessä kuin myös tiedonhakemisessa arkistoista. Aiemmin arkistojen luetteloinnissa arkistokaavaan käytettiin edellä kuvatuilaisia tyyppipohjaisia arkistokaavoja. Nykyisin arkistojen järjestämisessä ja luetteloinnissa suositaan organisaation toimintojen mukaista järjestämistä, jossa muun muassa henkilöstöhallinnon alaiset asiakirjat järjestetään omaksi arkistosarjaksi, kun taas taloushallinnon alaiset asiakirjat kuuluvat oman arkistosarjan alaisuuteen.⁵⁵

Asevelvollisten tutkijalautakunnan arkisto- ja asiakirja-aineistosta vain pieni osa on ollut pysyvästi säilytettävää ja siten säästynyt näihin päiviin saakka. 1970-luvulla Suomessa julkishallinnon asiakirjojen arkistoinnissa pyrittiin siihen, että noin 20 prosenttia julkishallinnon yhteydessä syntyneistä asiakirjoista olisi ollut pysyvästi säilytettäviä. 1990-luvulle tultaessa tämä näkemys muuttui niin, että asiakirjojen pysyvässä säilytyksessä pyrittiin nyt noin viiden prosentin otantaan kaikesta julkishallinnon tuottamasta asiakirja-aineistosta.⁵⁶ Asevelvollisten tutkijalautakunnan arkistossakin on viitteitä asiakirjoista, jotka eivät olleet pysyvästi säilytettäviä, mutta jotka olivat jostain sattuneesta syystä säilyneet aseistakieltäytymisilmoituksen yhteydessä. Tämänkaltaisia asiakirjoja ovat olleet esimerkiksi sotilaspiireissä kuulemistilaisuuksien yhteydessä syntyneet muistiot, joihin olen törmännyt satunnaisesti ilmoitusasiakirjojen yhteydessä.⁵⁷ Onkin oletettavaa, että muistiot eivät ole olleet pysyvästi säilytettäviä asiakirjoja. Joka tapauksessa Asevelvollisten tutkijalautakunnan arkistoaineiston järjestämistöiden ohessa asiakirja-aineistosta on varmasti seulottu pois aineistoa, jolla olisi saattanut olla

---

⁵⁴ Orrman 1994, 33–34.

⁵⁵ Alm 2018, 34.

⁵⁶ Rastas 1994, 309.

⁵⁷ Kts. esim. KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen Ea:60.

tutkimuksellista arvoa, mutta jotka eivät olleet arkistonmuodostussuunnitelmassa määritelty pysyvästi säilytettäviksi.

Asiakirjahallinnollisesti asiakirjalla ja tietoaineistolla voidaan esittää olevan kaksi arvoa, jotka ovat primaarinen ja sekundaarinen arvo. Asiakirjan primaarista arvoa on asiakirjan laatijan käyttötarkoituksen mukainen arvo, eli asiakirjalla on käyttöä sen laatijan sekä asiakirjan laatimiseen vaikuttaneen organisaation aktiivisessa ja jokapäiväisessä toiminnassa. Sekundaarinen arvo asiakirjalla on silloin kun asiakirjalla on tutkimusarvoa, joka jakautuu asiakirjan osalta vielä informaatio- ja todistusarvoon.⁵⁸ Asiakirjan todistusarvo liittyy asiakirjojen kohdalla erilaisten oikeuksien ja velvollisuuksien todentamiseen ja dokumentointiin. Toisin sanoen asiakirjalla voi olla todistusarvoa vaikkapa jonkun sopimuksen voimassaolon todentamisessa. Asiakirjan informaatioarvo on taas sitä, kun asiakirjalla on arvoa jonkin asian tai tapahtuman ajallisena kuvaajana. Asiakirjoille onkin tyypillistä se, että ajan kanssa asiakirjan todistusarvo vähenee, sillä hyvin vanhoilla sopimuksilla ei tässä ajassa ole välttämättä yhtä merkittävää todistusarvoa kuin asiakirjan laatimishetkellä asiakirjalla on ollut. Asiakirjan todistusarvon heiketessä sen informaatioarvo taas kasvaa asiakirjan laatimisajankohdan ilmiöiden ja tapahtumien ajallisena kuvaajana.⁵⁹

Asevelvollisten tutkijalautakunnan arkistoaineistolla voi esittää olevan tänä päivänä ja tässä ajassa lähinnä informaatioarvoa jo pelkästään siitä syystä, ettei aseistakieltäytyjien vakaumuksia tutkita enää nykyaikana. Toisekseen vaikka vakaumuksia tutkittaisiinkin vielä nykyisin, olisi Asevelvollisten tutkijalautakunnan aineiston kohdalla 1970- ja 1980-lukujen osalta asiakirjat menettäneet jo merkittävän osan todistusarvostaan. Tarkoitan tällä sitä, että osa tutkimusajankohdan anojista on jo saavuttanut asevelvollisuuden ylittävän 60 vuoden iän, eikä heidän näin ollen tarvitsisi vaikkapa todistaa kriisiaikoina suorittaneensa vaihtoehtoisen palvelusmuodon.

Asiakirjoille on tunnusomaista myös se, että niiden laatiminen liittyy usein jonkin julkisoikeudellisten tai yksityisten organisaatioiden, tai vaihtoehtoisesti yksityisten

---

⁵⁸ Voutilainen 2018, 17.

⁵⁹ Alm 2018, 30.

henkilöiden toimintaan kiinteästi. Asiakirjojen laatiminen ei kuitenkaan ole itsetarkoitus, vaan ne syntyvät jonkin toiminnan seurauksena, joten niillä on näin ollen välineellinen funktio arkistonmuodostajan toiminnassa.⁶⁰ Asevelvollisten tutkijalautakunnan kohdalla tämä toiminnallinen tarkoitus asiakirjojen syntymiseen ja laatimiseen on ollut vakaumuksentutkintamenettelyllä. Arkiston asiakirjat ovat syntyneet siitä syystä, että tutkimusajankohtana laki vaati kieltäytymisilmoituksella esitettyjä hyväksyttäviä syitä asepalveluksesta vapautumiseen ja näin ollen asevelvollisuuden suorittamiseen korvaavassa palvelusmuodossa. Asevelvollisten tutkijalautakunnan arkistoaineistoja voidaan pitää luotettavana lähteenä aseistakieltäytymisen tutkimisessa, sillä arkiston asiakirja-aineistot ovat syntyneet julkisoikeudellisen toimijan toiminnan yhteydessä ja seurauksesta. Ne eivät näin ollen ole väärennettyjä asiakirjoja, vaan ovat aitoja todistuskappaleita tutkittavan olevalta ajanjaksolta.

Sisäiseltä lähdekritiikiltä tarkasteltuna aineistot kertovat toiminnasta, joka perustui lainsäädäntöön ja jonka seurauksesta arkiston asiakirja-aineistot ovat syntyneet. Anojia kieltäytymisperusteluiden esittämiseen ja sitä kautta pyrkimykseen vapautua asevelvollisuuden suorittamisesta aseellisessa palveluksessa motivoi aseistakieltäytyjiä koskeva lainsäädäntö, koska se velvoitti esittämään aseistakieltäytymisilmoituksella syyt asevelvollisuudesta vapautumiseen. Lainsäädäntö velvoitti anojia esittämään kieltäytymiselleen syyt, joiden tuli pohjautua lain sallimiin – hyväksytyihin kieltäytymisperusteisiin, jotka tutkimusajankohtana olivat eettiset sekä uskonnolliset omantunnonsyyt.⁶¹ Kieltäytyjien esittämät syyt tutki Asevelvollisten tutkijalautakunta, jonka toimintaa motivoi vakaumuksentutkintamenettely. Tämä toimielin tutki sen, oliko kieltäytymisilmoituksen jättäneellä anojalla riittäviä sekä lakiin perustuvia syitä aseellisesta palveluksesta vapauttamiseen.

Henkilöluettelot sekä pöytäkirjat ovat tutkielman kannalta aineiston rajauksessa käytettäviä arkistosarjoja. Henkilöluetteloista on löydettävissä tietoa lähinnä siitä, mistä sotilaspiiristä anoja tuli, mihin palvelusmuotoon hän anoi, mihin palvelusmuotoon hänet lopulta määrättiin, minkä ikäinen hän oli ja mikä oli hänen mahdollinen uskonnollinen

---

⁶⁰ Orrman 1994, 19.

⁶¹ Laki aseettomasta palveluksesta ja siviilipalveluksesta (132/1969).

taustansa.⁶² Toki ilmoitusasiakirjat päätöksineen myös rajaavat tutkielman aineiston kokoa, mutta tällä arkistosarjalla on tutkielman kannalta myös eniten tiedollista arvoa. Joka tapauksessa Asevelvollisten tutkijalautakunnan päätöksentekoa tutkittaessa tiedot lautakunnan linjausten muutoksista on koostettavissa kolmen arkistosarjan pohjalta – henkilöluetteloiden, pöytäkirjojen sekä ilmoitusasiakirjojen. Näiden kolmen arkistosarjan pohjalta on mahdollista kasata tietokanta, jonka avulla voidaan tutkia sekä nähdä anojien kieltäytymissyyt, anottu palvelusmuoto, se onko anoja kutsuttu kuultavaksi sekä se mihin palvelusmuotoon anoja on loppujen lopuksi määrätty. Edellä mainituista arkistosarjoista on löydettävissä tietoa myös kieltäytyjien sosiaalisiin taustoihin liittyvistä tekijöistä, kuten esimerkiksi anojien i’istä, ammateista sekä kuulumisesta erilaisiin kansalaisjärjestöihin. Kansalaisjärjestöistä anomuksissa mainitaan usein erilaisia rauhanliikkeitä, kuten vaikkapa Sadankomitea tai Suomen Rauhanpuolustajat.⁶³

Ilmoitusasiakirjoista löytyvät ne syyt, joilla anojat perustelivat kieltäytymistään. Ilmoitusasiakirjoista on löydettävissä myös se, mihin palvelusmuotoon sotilasviranomaiset anojia ehdottivat sekä se, mihin palvelusmuotoon Asevelvollisten tutkijalautakunta anojat lopulta määräsi. Asevelvollisten tutkijalautakunnan pöytäkirjoista on toisaalta löydettävissä myös anojien aseistakieltäytymisperusteita. Pöytäkirjat ovat kuitenkin enemmän viranomaisten laatimia virallisia selostuksia käsitellyistä anomuksista ja niistä tehdyistä päätöksistä sekä kuvauksia kuultavaksi kutsuttujen kuulemistilaisuuksista. Ne ovat puhtaaksikirjoitettuja sekä toisinaan lyhennettyjä, kirjakielisiä esityksiä anojien kieltäytymisperusteista. Ilmoitusasiakirjoista on löydettävissä sekä nähtävissä anojien itse esittämät syyt kieltäytymiselleen⁶⁴, siis heidän ”oma ääni”.

Joistakin ilmoitusasiakirjoista on Asevelvollisten tutkijalautakunnan arkistoon tallennettu vain ja ainoastaan päätössivu, josta näkyy se: mihin palvelusmuotoon anoja oli anonut pääsyä, mihin omantunnonsyihin hän oli kieltäytymisessään vedonnut sekä mihin

---

⁶² Tietoja siitä, mihin uskontokuntiin anojia on kuulunut, tulkitsen kirjatuksi ylös siitä syystä, että uskonnolliset omantunnonsyyt olivat toinen kieltäytymisperusteista. Tieto anojan uskontokunnasta toimi näin ollen työkaluna kieltäytymisilmoituksia käsiteltäessä sekä päätöksiä tehdessä.

⁶³ KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen.

⁶⁴ Aineistossa on toisaalta myös löydettävissä muutamia ilmoitusasiakirjoja, joihin anojien sijaan kieltäytymisperusteet on kirjannut ylös sotilasviranomainen.

palvelusmuotoon hänet loppujen lopuksi oli määrätty. Usein päätössivuja tulee arkistoaineistosta vastaan tilanteissa, joissa anojan aseistakieltäytymisilmoitus oli hylätty ja hänet oli määrätty johonkin toiseen palvelusmuotoon kuin mihin hän oli anonut.⁶⁵ Pelkkien päätössivujen löytyminen tämänkaltaisissa tapauksissa voi johtua siitä, että Asevelvollisten tutkijalautakunnan hylkäävistä päätöksistä pystyi valittamaan oikeusministeriöön.⁶⁶ Jos oikeusministeriö päätyi muuttamaan Asevelvollisten tutkijalautakunnan päätöstä, määräsi se lähes aina anojan aseellisesta palveluksesta aseettomaan palvelukseen.⁶⁷ On täysin mahdollista, että edellä kuvattujen tapausten asiakirja-aineistot, joissa oikeusministeriö päätyi muuttamaan Asevelvollisten tutkijalautakunnan päätöstä, ovat arkistoitu oikeusministeriön arkistoon ”tupla-arkistoinnin” välttämiseksi.

Tutkielman pääasiallisena tutkimusmenetelmänä käytän lähilukua. Lähiluvun ymmärrän usean lukukerran prosessiksi, jossa tarkempaan tarkasteluun valitut tekstit luetaan useampaan kertaan seikkaperäisesti, minkä yhteydessä ja takia teksteistä alkaa syntyä tulkintoja, aineistosta esiin nousevia huomioita. Useamman lukukerran prosessissa tutkija saattaa myös kiistää aikaisempiaan tulkintoja ja näin ollen luopua niistä. Teksteihin palataan useita kertoja, ja vähitellen ymmärrys ja teksteistä syntyvät tulkinnat syventyvät.⁶⁸ Lähiluvun avulla tutkimusprosessi etenee niin, että alussa tekstejä, eli tässä yhteydessä Asevelvollisten tutkijalautakunnan arkistoaineiston asiakirjoja, luetaan kokonaisuudessaan. Myöhemmissä vaiheissa tekstien ”lähilukeminen” pirstaloituu, ja teksteistä luetaan yksittäisiä pätkiä, toisin sanoen tekstien lukemisesta tulee yksityiskohtaisempaa ja analyttisempää.⁶⁹

Tässä tutkielmassa lähiluku ei ole kuitenkaan yksittäisten tekstien piirteiden analysoimista, vaan useiden tekstien kokonaisuuden tulkitsemista. Tämä tulkinta syntyy

---

⁶⁵ KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen.

⁶⁶ Laki aseettomasta palveluksesta ja siviilipalveluksesta (132/1969, 6§).

⁶⁷ Kts. KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen vuodelta 1983. Vuonna 1983 on Asevelvollisten tutkijalautakunnan arkistossa nähtävissä päätöksiä uudesti jätetyistä aseistakieltäytymisilmoituksista. Uusien päätösten kohdalla on nähtävissä se, että aiemmasta Asevelvollisten tutkijalautakunnan päätöksestä oli valitettu oikeusministeriöön, joka muutti usein vain aseellisen palvelukseen määrätyn anojien palvelusmuodon aseettomaksi palvelusmuodoksi.

⁶⁸ Pöytä 2015, 30–31.

⁶⁹ Pöytä 2015, 31–32.

tekstien lukemisesta ja valitusta näkökulmasta, siis tutkimuskysymyksistä, jotka sidotaan ilmoitusasiakirjojen syntyajankohtaan eli kontekstiinsa.⁷⁰ Käytän lähilukua tutkielmassa, kuten monet muutkin historiantutkijat ovat käyttäneet, ja analysoin lähiluvun avulla tekstejä ja niiden syntyajankohtia. En siis näin ollen vain lue ja analysoi yksittäisiä tekstejä sekä niiden kielellisiä piirteitä, kuten menetelmää alun perin käyttäneet kirjallisuudentutkijat ovat tehneet.⁷¹ Pyrin luomaan tutkielmalla yleistyksen aseistakieltäytymisilmiöstä sekä Asevelvollisten tutkijalautakunnan linjan muutoksista, enkä erittele yksittäisiä piirteitä tai kielellisiä seikkoja asiakirjoista. Tutkielmassa käytän toisena tutkimusmenetelmänä kvantitatiivista eli määrällistä analyysiä. Määrällisen analyysin keinoin olen laskenut aineistoja, millä pyrin selvittämään tutkielmassani Asevelvollisten tutkijalautakunnan päätöksenteon linjan muutoksia tarkasteltuna ajankohtana. Tutkielmassa lähdetään aineiston sekä tutkimusaiheen tutkimisessa liikkeelle aineistolähtöisestä näkökulmasta. Tutkielman tavoite on nostaa esiin huomioita Asevelvollisten tutkijalautakunnan arkiston aineistosta sekä tutkimuskirjallisuudesta ja vastata tutkielman alussa esitettyihin tutkimuskysymyksiin.

Tutkielmassa on huomioitava erityisesti eettiset asiat tarkasti, koska tutkielman aiheen voi luokitella araksi. Ensinnäkin päälähteenä käytetty Asevelvollisten tutkijalautakunnan arkisto on käyttörajoitettua aineistoa. Käyttörajoituksen ajallinen kesto on sata vuotta, sillä aineisto pitää sisällään tietoja, jotka ovat välttämättömiä pitää salaisina ihmisten yksityisyyden suojan vuoksi.⁷² Arkistoaineistojen kohdalla sadan vuoden käyttörajoitukset johtuvat usein tilanteista, missä arkistot sisältävät lukuisia arkoja tietoja henkilöistä, eikä aineiston henkilöiden kuolinaajoistaan voida olla varmoja vaikkapa aineiston laajuuden vuoksi.⁷³ Tieteellisellä tutkimuksella on kuitenkin perustuslain takaama erivapaus tutkia asioita, jotka ovat määritelty aiheiltaan aroiksi ja luonteiltaan rankoiksi. Tähän vapauteen liittyy kuitenkin tutkijan vastuu siitä, ettei tutkimuskohteena olevia henkilöitä vahingoiteta. Tutkijan vastuuta on se, että tässä tapauksessa

---

⁷⁰ Pöysä 2015, 33.

⁷¹ Salmi 2017, 424.

⁷² Asevelvollisten tutkijalautakunnan arkisto. Aineiston käyttö vaatii tutkimusluvan.

⁷³ Kokko 2017, 90. Tämänkaltaisissa tapauksissa henkilöiden, joita arkisto pitää sisällään, kuolinaikojen selvittämistä ei olisi kovinkaan mielekasta tehdä arkistoaineistojen massan ja laajuuden vuoksi. Tällöin käyttörajoitukseksi määritellään suoraan sata vuotta tapahtuman päättymisestä, jolla varmistutaan siitä, ettei arat tiedot tulisi julkisiksi henkilöiden elinaikana.

arkistoaineistossa ilmeneviä henkilöitä ei mustamaalata.⁷⁴ Tutkielman kohteena olevista osapuolista kumpaakaan ei saa kohdella epäkunnioittavasti – ei tutkijalautakuntaa, eikä anomuksen jättäneitä aseistakieltäytyjiäkään.

Elävät ihmiset, joita monet Asevelvollisten tutkijalautakunnan arkistoaineistossa ilmenevät henkilöt aiheen lähihistoriallisen luonteen vuoksi ovat, omaavat henkilötietolain nojalla oikeuden elämänsä yksityisyyteen. Henkilötietolaki määrittää muun muassa terveydelliset tiedot sekä poliittiset ja uskonnolliset näkemykset aroiksi, jotka kuuluvat henkilöiden yksityisyyden piiriin.⁷⁵ Käyttämäni aineisto pitää sisällään paljon ihmisten yksityisyyteen kuuluvia henkilötietoja. Alkuperäislähteet pitävät sisällään esimerkiksi uskonnollisia näkemyksiä jo siksi, koska se oli yksi lain sallima aseista kieltäytymisen peruste. Yksittäisiä henkilöitä ei saa tehdä tunnistettavaksi tutkimustuloksia julkaistaessa, joten tutkijan on käsiteltävä tietoja niin, ettei tutkimustuloksista pystytä tunnistamaan yksittäisiä henkilöitä. Tämän tähden myöhemmissä luvuissa viitatessani asiakirjoihin, viitataan arkistoaineiston kohdalla kansioihin eli säilytysyksiköihin, enkä yksittäisiin asiakirjanumeroihin. Numeraalisessa käsittelyssä tätä ongelmaa ei ole.

Tutkielman aiheen voidaan ajatella olevan arka myös siitä syystä, että 1980-luvun alussa siviilipalvelusmiehiä kohdeltiin julkisuudessa negatiiviseen sävyyn. Heitä kutsuttiin toisinaan jopa ”karkureiksi”⁷⁶. Siksi aihe saattaa olla 1970- ja -1980-luvun taitteen aseistakieltäytyjille yhä arka, eikä heitä pelkästään jo sen vuoksi saa tuoda tutkielman tutkimustulosten kautta yksilöinä tunnistettaviksi.

1.4 Tutkielman rakenne

Luvussa kaksi käsitellään suomalaisen asevelvollisuuden, rauhanaatteen sekä aseistakieltäytymisen historiaa 1900-luvun alkupuolelta 1980-luvun puoleenväliin saakka. Aseistakieltäytymisen historiaa tarkasteltaessa tulee huomioida se, että se liittyy

---

⁷⁴ Vainio-Korhonen 2017, 29. Aineistossa olevia henkilöitä osapuolesta riippumatta ei saa kohdella epäkunnioittavasti, asenteellisesti, eikä arvostelevasti

⁷⁵ Vainio-Korhonen 2017, 37–38.

⁷⁶ Löfberg 2013, 46–49.

vahvasti asevelvollisuuden ja sitä kautta myös asepalveluksen historiaan.⁷⁷ Aseistakieltäytyminen on aseellisesta toiminnasta kieltäytymisen lisäksi kieltäytymistä ottamasta osaa asevelvollisuuden suorittamiseen normaalissa järjestyksessä sekä sitä kautta asepalvelukseen. Luvussa tarkastellaan myös aseistakieltäytymiseen merkittävästi vaikuttanutta rauhanliikkeen historiaa.

Luvussa kolme huomio kiinnittyy asevelvollisten tutkijalautakunnan linjan muutosten analysointiin aikavälillä 1979–86. Lautakunnan linjalla tarkoitan tässä yhteydessä lautakunnan päätöksentekoa sekä sen muutoksia: sitä mihin palvelusmuotoon anomuksen tehneet aseistakieltäytyjät anoivat ja mihin heidät määrättiin. Luku kolme rakentuu niin, että luvun alussa kuvaillaan se, millä tavoin aseistakieltäytymisilmoitus tehtiin ja kuinka sen käsittely lautakunnassa eteni. Tässä yhteydessä avataan tarkemmin Asevelvollisten tutkijalautakuntaa sekä sen toimintaa. Tämän jälkeen analysointi etenee sotilasviranomaisten linjausten käsittelyyn, jonka jälkeen päästään itse asiaan, eli lautakunnan linjan ja päätöksenteon muutoksiin ja sen selittämiseen. Luku kolme rakentuu niin, että lautakunnan linjan ja päätöksenteon muutokset käydään läpi aseistakieltäytymisprosessin etenemisjärjestyksessä.

Luvussa neljä analysoidaan ja eritellään yleisimpiä anojien esittämiä syitä kieltäytymiselleen. Aseistakieltäytyjien perusteluja pyritään samassa yhteydessä myös katsomaan vakaumuksentutkintamenettelyn näkökulmasta, eli hyväksyikö vai hylkäsikö lautakunta anojien esittämiä perusteluita. Tässä luvussa analyysiin otetut aseistakieltäytymisilmoitukset perustuivat eettisiin omantunnonsyihin. Luku viisi käsittelee tutkielman päätelmiä eli luku sisältää koostetusti ne kysymykset, joihin tutkielmalla pyritään saamaan vastaus.

---

⁷⁷ Maxenius 2015, 4. Varsinaisesti aseistakieltäytymisen historia alkaa Suomessa vasta 1900-luvulla.

2 Suomalaisen aseistakieltäytyminen historia

2.1 Aseistakieltäytyminen 1900-luvun alkupuolelta Asevelvollisten tutkijalautakunnan aikakauteen

Ensimmäinen itsenäisen Suomen asevelvollisuuslaki⁷⁸ säädettiin vuonna 1922. Tässä laissa tunnustettiin ensimmäistä kertaa myös oikeus kieltäytyä aseista, mutta toisaalta aseistakieltäytyjät määrättiin tämän lain perusteella suorittamaan asevelvollisuutensa palveluksessa, joka hyödytti välillisesti tai välittömästi puolustuslaitosta. Lain mahdollistama aseistakieltäytyminen oli mahdollista vakavin *uskonnollisin* omantunnonsyyn, mutta joissakin tapauksissa myös vastaavanlaiset muut vakavat omantunnonsyyt hyväksyttiin. Lain takaama aseistakieltäytymisoikeus ei kuitenkaan riittänyt kaikille, sillä asevelvollisuuden korvaavan palveluksen tuli hyödyttää puolustuslaitosta, ja esimerkiksi Antimilitaristisen liiton puheenjohtajana toiminut Arndt Pekurinen kieltäytyi korvaavastakin palveluksesta. Hänen ja muiden aseistakieltäytyjien saamat tuomiot sekä kansainvälinen huomio johtivatkin siihen, että vuonna 1931 säädettiin ensimmäinen aseistakieltäytymislaki, joka mahdollisti asevelvollisuuden suorittamisen siviilihallinnon alaisessa palveluksessa. Tämän palvelun ei tarvinnut enää hyödyttää millään tavoin puolustuslaitosta.⁷⁹ Tämä laki tunnusti myös ensimmäisen kerran varsinaisesti muutkin kuin uskonnolliset syyt perusteiksi anottaessa pääsyä siviilihallinnonalaiseen palvelukseen.⁸⁰

Vuotta 1931 voidaankin pitää siviilihallinnonalaisen siviilipalveluksen historian alkupisteenä Suomessa. Vuonna 1931 säädetty niin kutsuttu Lex Pekurinen ei kuitenkaan sallinut aseistakieltäytymistä sodanaikana, minkä vuoksi monet aseistakieltäytyjät saivat Suomessa toisen maailmansodan aikaan vapausrangaistuksia. Talvisodan aikana toimi Turussa myös Erillinen työkomppania, jonne osa aseistakieltäytyjistä sijoitettiin. Monet aseistakieltäytyjistä piileskelivät sodanaikana myös ulkomailla.⁸¹ Toisen maailmansodan

⁷⁸ Yleinen asevelvollisuus otettiin ensimmäisenä käyttöön Ranskassa, 1700-luvun loppupuolella, Suuren vallankumouksen aikoihin. Ensimmäinen Suomea koskeva asevelvollisuuslaki oli säädetty vuonna 1878, jolloin Suomi oli vielä osa Venäjän keisarikuntaa. Kts. esim. Maxenius 2015, 4–5; Peltonen 2019, 197; Keegan 2005, 259; Scheinin 1988, 106–110.

⁷⁹ Kalemaa 2014, 84; Scheinin 1988, 118–121; Paasilinna 2010, 123–125 & 129–130; Pohjola 2008, 4. Ensimmäinen väliaikainen asevelvollisuuslaki oli Suomessa säädetty jo 1919.

⁸⁰ Koikkalainen 2007, 152.

⁸¹ Paasilinna 2010, 183–184; Pohjola 2008, 5–6.

aikana aseettoman palveluksen suorittaneita, niin kutsuttuja omantunnonarkoja, sijoitettiin myös haavoittuneiden paarinkantajiksi rintamille.⁸² Pekurinen sen sijaan koki kovimman kohtalon aseistakieltäytymisestään, sillä hänet teloitettiin jatkosodan aikana marraskuussa 1942 Itä-Karjalassa.⁸³

Aseistakieltäytymislainsäädäntöä uudistettiin seuraavan kerran vuonna 1959 lailla, joka astui voimaan vuonna 1961. Tämä laki salli kieltäytymisen uskonnollisin sekä siveellisin eli käytännössä eettisin omantunnon syin. Aseistakieltäytymisilmoituksia tutkimaan perustettiin lain yhteydessä Asevelvollisten tutkijatoimikunta.⁸⁴ Asevelvollisten tutkijatoimikunta ei tutkinut kertaakaan tämän lainsäädännön voimassaolon aikana reservistä kieltäytyneiden aseistakieltäytymisilmoituksia,⁸⁵ minkä vuoksi aseistakieltäytyminen oli lain perusteella tänä aikana mahdollista vain asepalveluksesta kieltäytymisenä. Asepalveluksen suorittaneilla ei siis ollut oikeutta kieltäytyä aseellisesta palvelusta reservinkertausharjoituksissa, ja näin ollen reservistä ei ollut vielä tuohon aikaan mahdollista kieltäytyä.

Haluun uudistaa aseistakieltäytymislainsäädäntöä oli vaikuttanut esimerkiksi tahto ratkaista totaalikieltäytyjien, eli kaikista palvelusmuodoista kieltäytyneiden tilanne. Lakia muuttamalla tahdottiin samalla lyhentää vaihtoehtoisten palvelusmuotojen eli aseettoman ja siviilihallinnonalaisen palveluksen ajallista kestoa. Tämän lisäksi tavoite oli myös selkiyttää valintamenettelyä näihin palvelusmuotoihin.⁸⁶ Martin Scheinin on luonnehtinut, että suurin syy Suomen aseistakieltäytymislainsäädännön muutoksiin ovat olleet totaalikieltäytyjät. Totaalikieltäytyjien joukko koostui 1950-luvun lopussa, kuten vielä tutkimusajankohtanakin pääosin Jehovan todistajista.⁸⁷ Käytännössä Jehovan todistajia varten luotiinkin vuoden 1959 aseistakieltäytymislainsäädännössä uusi palvelusmuoto, joka oli sosiaaliministeriön alainen Karvian työlaitos.⁸⁸

---

⁸² Kivimäki 2013, 25.

⁸³ Kivimäki 2004, 351 & 356–357; Paasilinna 2010, 203–207.

⁸⁴ Pohjola 2008, 6; Seuri 2008, 2–3.

⁸⁵ Seuri 2008, 27.

⁸⁶ Scheinin 1988, 122–123.

⁸⁷ Scheinin 1988, 122.

⁸⁸ Pohjola 2008, 6–8. Karvian työlaitoksessa asepalvelusta kieltäytyneen asevelvollisuus oli tarkoitus korvata työpalveluksena.

Tätä aiemmin Jehovan todistajat olivat 1950-luvulla määrätty muiden totaalikieltäytyjien ohessa suorittamaan asevelvollisuutensa Hästö-Bustön saarelle Hangon edustalle, jossa he suorittivat velvollisuutensa puolustusvoimien valvonnan alaisuudessa. Heidät oli velvoitettu viettämään saarella ajan, joka vastasi asepalveluksen ajallista kestoä. Asepalveluksen kesto oli tuohon aikaan kahdeksan kuukautta. Kahdeksan kuukauden ajallisen valvonnan lisäksi totaalikieltäytyjät saivat vankeusrangaistuksen, joka suoritettiin usein muun muassa tietöinä.⁸⁹

Keskustelu pasifismista käynnistyi Suomessa 1960-luvun alussa, jolloin Pentti Linkola kumppaneineen julkaisi teoksen *Isänmaan ja ihmisen puolesta – mutta ei ketään vastaan*. Teoksen julkaisemisen takia pasifismi sai ensimmäistä kertaa laajaa huomiota valtakunnan julkisuudessa. Teoksessa vaadittiin muun muassa Suomen yksipuolista aseistariisunaa, jonka uskottiin toimivan esimerkkinä muille valtioille. Tavoitteena tällä oli välttää mahdollinen suursota, ja nuoria suomalaisia miehiä kehoitettiin valitsemaan aseeton vaihtoehto asepalveluksen sijaan. Jokaisen asepalveluksen valitsevan nuoren miehen ajateltiin ottavan valinnallaan osaa sotaan ja sen valmisteluun, ollen yhtä lailla sotasyllinen näin toimiessaan. Tämän vuoksi aseeton vaihtoehto nähtiin asepalvelusta parempana vaihtoehtona.⁹⁰ Ydinaseiden uhasta alettiin tähän aikaan käydä keskustelua myös ruotsinkielisen ylioppilaslehden sivuilla, joka johti vuoden 1963 alussa ruotsinkielisten opiskelijoiden ryhmässä kampanjointiin ydinaseriisunnan puolesta. Keskustelua käynyt joukkio julkaisi myös ydinaseriisunnasta puhuneen pamfletin *Front mot kärnvapen*. Osa tätä keskustelua käyneestä ryhmästä oli myöhemmin samana vuonna perustamassa Suomeen uutta rauhanjärjestöä, joka oli Sadankomitea.⁹¹

Suomeen perustettiin vuoden 1963 elokuussa uudenlainen rauhanjärjestö, joka oli edellä mainittu Sadankomitea. Sadankomitean löyhänä esikuvana toimi englantilainen Committee of 100, jonka henkinen isä oli englantilainen filosofi Bertrand Russel. Uuden järjestön perustamiseen vaikutti muun muassa se, että tuon aikainen nuoriso ei kokenut aiempia suomalaisia rauhanjärjestöjä omakseen. Rauhanliitto nähtiin esimerkiksi liian

⁸⁹ Aseettomat kädet: muistoja aseistakieltäytymisestä 2018, 281–284 & 287; Pohjola 2008, 6–8.

⁹⁰ Tuominen 1991, 131 & 134–135.; Hallman 1986 14–18. *Isänmaan ja ihmisen puolesta – mutta ei ketään vastaan* julkaistiin vuonna 1960. Pasifismin vaikutteita ja ajatuksia oli alkanut kulkeutua Suomeen jo 1950-luvun lopulla Länsi-Euroopasta

⁹¹ Kytömäki 2014, 15 & 18.

vanhoillisena kristillisliberaalin luonteensa vuoksi, minkä lisäksi toinen merkittävä rauhanjärjestö Suomen Rauhanpuolustajat taas nähtiin kommunistisena rauhanliikkeenä.⁹²

Sadankomitea pyrki siis sitoutumattomuuteen, minkä takia esimerkiksi yhteistyö Suomen Rauhanpuolustajien kanssa nähtiin haastavaksi, koska sadankomitealaiset eivät tahtoneet leimautua kommunisteiksi, joiksi rauhanpuolustajat tuon ajan Suomessa koettiin. Sitoutumattomuuden lisäksi sadankomitealaisten muita peruseriaatteita oli muun muassa ydinaseiden vastustus sekä yksipuolisen aseistariisunnan kannattaminen.⁹³ Ydinaseiden vastustaminen ja aseistariisunta-aktivismi olivat nousseet maailmalla puheenaiheeksi jo 1950-luvun lopulla. Keskustelun alkamiseen oli vaikuttanut ydinaseiden määrän kasvaminen sekä vetypommin kehittäminen.⁹⁴ Eräs uusista moderneista rauhanliikkeistä, joka otti kantaa ydinaseriisunnan puolesta, oli englantilainen CND-liike (Campaign for Nuclear Disarmament), jonka kärki suuntautui ydinaseiden vastustamiseen sekä suurvaltojen väliseen liennytysoptiikkaan.⁹⁵ Sadankomitealaiset tukivat myös aseistakieltäytyjiä, sillä aseistakieltäytyminen nähtiin yhtenä militarismin vastustamisen keinona.⁹⁶ Sadankomitean voikin esittää olleen tuolloin myös aseistakieltäytyjien etuja valvonut järjestö.

1960-luvun loppupuoli oli tapahtumarikasta aikaa niin pasifismin kuin aseistakieltäytymisen saralla. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että toukokuussa vuonna 1967 neljä reserviläistä poltti sotilaspassinsa Sadankomitean kevätmielenosoituksessa.⁹⁷ Tällä provosoivalla teolla ”passinpolttajat” ottivat kantaa muun muassa siihen, ettei tuona aikana ollut mahdollista vielä kieltäytyä puolustusvoimien reservistä.⁹⁸ Mielenilmauksen jälkeen passipolttajille kirjoitettiin kuitenkin uudet sotilaspassit, minkä lisäksi he saivat mielenilmauksestaan myös sakkorangaistukset.⁹⁹

⁹² Tuominen 1991, 140, Hallman 1986 20–21.

⁹³ Tuominen 1991 142–143; Hallman 1986, 25–26; Metsämäki 2013, 33–36.

⁹⁴ Cortright 2011, 153 & 155.

⁹⁵ Suomela 2013, 26–28.

⁹⁶ Hallman 1986, 73.

⁹⁷ Tuominen 1991, 193–195; Kilpinen 2007, 66–68; Pohjola 2008, 25.

⁹⁸ Kilpinen 2007, 67; Hallman 1986, 74.

⁹⁹ Pohjola 2008, 25.

Toinen merkittävä tapahtuma pasifismissa ja aseistakieltäytymisessä 1960-luvun lopussa oli niin kutsutut yllytysoikeudenkäynnit. Yllytysoikeudenkäynnit lähtivät liikkeelle tilanteesta, jossa Erik Schüllerin anomus siviilihallinnonalaiseen palvelukseen oli hylätty Asevelvollisten tutkijatoimikunnan toimesta vuonna 1966. Schüller teki tutkijatoimikunnan päätöksestä valituksen puolustusministeriöön, joka sekkin hylättiin. Schüller päätti kuitenkin jatkaa kieltäytymistään, sillä jos hän olisi tutkijatoimikunnan päätöksen mukaan suorittanut aseellisen palveluksen, olisi tämä tarkoittanut tutkijatoimikunnan olleen oikeassa päätöksessään. Schüller toi edellä esitetyn päätöksensä ilmi Vanhalla ylioppilastalolla helmikuussa 1969 pitämässään puheessa. Puheessaan hän kertoi jatkavansa kieltäytymistään ja kehotti paikalla olleita kuulijoita tekemään rikosilmoituksen hänen toiminnastaan. Rikosilmoitus tehtiinkin, mutta ilmoitus ei koskenut Schüllerin aikomusta jatkaa kieltäytymistään kielteisestä päätöksestä huolimatta. Rikosilmoitus koski sen sijaan houkuttelemista jättäytyä pois kutsunnoista tai vakinaisesta aseväestä. Tämän jälkeen yli tuhatkunta ihmistä osallistui Schüllerin tavoin ”yllytysrikokseen” kirjoittamalla nimensä listoihin, joissa toistettiin Schüllerin rikos. Tästä rikoksesta jaettiin niin vankeus- kuin myös sakkorangaistuksiakin. Tilanne päättyi lopulta silloin, kun presidentti Urho Kekkonen keskeytti yllytysoikeudenkäynnit, joiden hän katsoi halventavan oikeutta. Kekkonen armahtikin tuomittuja, mukaan lukien Schüllerin, joka oli saanut sakkorangaistuksen ”yllytysrikoksestaan” hovioikeudessa.¹⁰⁰

Asevelvollisten tutkijatoimikunta oli 1960-luvun loppua kohden alkanut hylkäämään anomuksia siviilihallinnonalaiseen palvelukseen. Tutkijatoimikunta ei hyväksynyt esimerkiksi niin kutsuttujen ”tarkoituksenmukaisuuspasifistien” anomuksia, joissa he perustelivat kieltäytymistään yhteiskunnallisin ja poliittisin syin.¹⁰¹ Laki salli tuolloin kieltäytymisen uskonnollisin ja siveellisin omantunnonsyistä. Ilkka Taipale sekä muutama muu tarkoituksenmukaisuuspasifisti, kuten Erik Schüller, hyväksyttiin kuitenkin vuonna 1969 voimaan astuneen uuden aseistakieltäytymislainsäädännön jälkeen uudella anomuksellaan suorittamaan siviilipalvelusta.¹⁰² Olli-Pekka Pohjola on esittänyt, että toimikunta tahtoi mahdollisesti hankkiutua eroon ikäväksi kokemastaan tilanteesta

---

¹⁰⁰ Tuominen 1991, 196–208.

¹⁰¹ Pohjola 2008, 25–28.

¹⁰² Tuominen 1991, 195–197.

hyväksymällä kieltäytymistään jatkaneiden tarkoituksenmukaisuuspasifistien anomuksia.¹⁰³

Tarkoituksenmukaisuuspasifismi määrittyikin Sadankomitean pasifistiseksi ideologiaksi aseistakieltäytymis- ja yllytysprosessien aikana. Sodan ja väkivallan ajateltiin sadankomitealaisten piirissä olevan sosiaalinen ja kulttuurinen ongelma, joka oli johtanut ydinaseiden kehittämiseen sekä niillä uhkailemiseen. Tarkoituksenmukaisuuspasifistit pyrkivät yhteiskunnan muuttamiseen väkivallattomaksi muun muassa aseistakieltäytymisen keinoin, eivätkä he näin olleen hyväksyneet tai esittäneet aseistakieltäytymiselleen siveellisiä tai uskonnollisia omantunnonsyitä, jotka laki tuolloin salli.¹⁰⁴ Marja Tuominen on esittänyt, että tutkijatoimikunnan työn ja päätöksenteon arvostelamisessa oli aluksi kyse protestista organisoidun väkivaltakoneiston toimintaa kohtaan. Protesti laajeni kuitenkin konfliktin syventyessä kritiikiksi valtiollisia ohjailuinstituutioita kohtaan. Kritiikki kohdentui näiden instituutioiden ohjantavaltaan yksilöiden vakaumuksellisiin ulottuviin todellisuudentulkintoihin.¹⁰⁵ Toisin sanoen tarkoituksenmukaisuuspasifistien kritiikin kohteena oli vakaumuksentutkintamenettely, se miksi ja kenellä oli oikeus määrittää sallittuja syitä aseistakieltäytymiselle.

Aseistakieltäytymislainsäädäntöä oli alettu uudistamaan vuonna 1967, siis ennen yllytysoikeudenkäyntejä. Eräs suurimmista syistä lainsäätämistarpeisiin oli jälleen kerran totaalikieltäytyjät, erityisesti Jehovan todistajat. Jehovan todistajat olivat kieltäytyneet palvelusta myös Karvian työlaitoksessa. Tämä oli johtanut siihen, että heidän palveluksiaan oli pidennetty ajallisesti jopa yli kaksivuotisiksi. Jehovan todistajat eivät olleet kuitenkaan ainoita, jotka vaikuttivat lainsäätämispaineisiin, sillä siihen vaikuttivat jo edellä mainitut tarkoituksenmukaisuuspasifistit. Uusi aseistakieltäytymislainsäädäntö astui voimaan vuonna 1969, jossa käsite siveellinen korvattiin eettisellä. Eettisen kieltäytymisen ohella uskonnollinen vakaumus pysyi toisena

---

¹⁰³ Pohjola 2008, 25–28.

¹⁰⁴ Hallman 1986, 99–100.

¹⁰⁵ Tuominen 1991, 197.

aseistakieltäytymisperusteena, jonka laki salli.¹⁰⁶ Muutokset lakiin eivät olleet muutenkaan kovinkaan suuria tai merkittäviä.¹⁰⁷

2.2 Aseistakieltäytyminen Asevelvollisten tutkijalautakunnan aikakaudella

Asevelvollisten tutkijalautakunnan aikakausi alkoi 1.4.1969, kun uusi aseistakieltäytymislainsäädäntö astui voimaan¹⁰⁸, jonka jälkeen aseistakieltäytymislainsäädäntöä muutettiin hyvin vähän ennen vuotta 1987. Eräs merkittävä muutos tehtiin kuitenkin vuonna 1972, jolloin lakia muutettiin niin, että Asevelvollisten tutkijalautakunnan päätöksistä valitettiin nyt puolustusministeriön sijaan oikeusministeriöön. Samassa yhteydessä kaikista palvelusmuodoista kieltäytyneiden totaalkieltäytyjien vapausrangaistusten ajallista kestoa lyhennettiin sekä säädettiin niin sanottu rankaisulaki, jonka perusteella ne, jotka jatkoivat kieltäytymistään, vaikka olivat saaneetkin lautakunnalta hylkäävän päätöksen, määrättiin vapausrangaistukseen.¹⁰⁹ Vuonna 1969 voimaan astunut *laki aseettomasta palveluksesta ja siviilipalveluksesta* salli nyt myös reservin kertausharjoituksista kieltäytymisen.¹¹⁰

Lain mukaan Asevelvollisten tutkijalautakunta koostui viidestä jäsenestä, johon kuului lainoppinut puheenjohtaja, jonka lisäksi lautakunnassa tuli olla vähintään yksi esiupseerin tasoinen upseeri, yksi psykiatri sekä yksi oikeusministeriön edustaja.¹¹¹ Tarkasteluajanjaksolla lautakunnan jäsenistöön kuului muun muassa varatuomari Per-Erik Förars, joka oli toiminut lautakunnan puheenjohtajana vuodesta 1973 alkaen.¹¹² Lautakuntaan kuului myös niin sanottuna viidentenä jäsenenä tutkimusajankohtana Suomen Rauhanliiton puheenjohtajana toiminut professori Göran von Bonsdorff. Hänen jäsenyytensä lautakunnassa koettiin kiusallisena Sadankomiteassa ja Siviilipalvelusmiesliitossa, jotka kampanjoivat vakaumuksenmenettelyn lakkauttamisen puolesta. Seija Uitto on toisaalta kuvaillut asian von Bonsdorffin puolesta niin, että aina,

¹⁰⁶ Scheinin 1969, 124–125.

¹⁰⁷ Tuominen 1991, 208. Huomionarvoista on kuitenkin se, että sana *eettinen* oli mainittu lain ruotsinkielisessä versiossa *siveellisen* tilalla jo vuoden 1961 lainsäädännössä.

¹⁰⁸ Scheinin 1988, 124; Laki aseettomasta palveluksesta ja siviilipalveluksesta (132/1969).

¹⁰⁹ Pohjola 2008, 53–54; Scheinin 1988, 125.

¹¹⁰ Scheinin 1984, 61–62; Laki aseettomasta palveluksesta ja siviilipalveluksesta (132/1969, 1§ & 25§).

¹¹¹ Scheinin 1988, 131.

¹¹² Förars 1986, 104. Asevelvollisten tutkijalautakunnan puheenjohtajan toiminut Per-Erik Förars tuli 1960-luvulla tunnetuksi myös muusikkona. Hän soitti esimerkiksi Toivo Kärjen yhtyeessä. Kts. esim. Salo & Lyytinen 2017, 72; Aseettomat kädet: muistoja aseistakieltäytymisestä 2018, 59 & 151.

kun lautakunta äänesti jonkin anojan vakaumuksesta, puolsi von Bonsdorff anojan vakaumuksen olemassaoloa äänestyspäätöksellään.¹¹³

Sadankomitean asema ja merkitys rauhanliikkeessä pienentyi 1970-luvun alkuun tultaessa. Järjestön toiminta ei kuitenkaan lakannut missään vaiheessa. Sadankomitea menetti jäseniään 1960-luvun loppua kohden Rauhanpuolustajille, ja useat Sadankomitean jättäneet jäsenet ajautuivat uusvasemmistolaisuuden kautta pikkuhiljaa taistolaisuutta kohden. Sadankomitealaisuus nousi kuitenkin uudelleen ”muotiin” 1980-luvun alussa osittain END-rauhanliikkeen myötä, joka ajoi ydinaseriisuntaa Euroopassa sekä blokkipolitiikan purkamista.¹¹⁴ Huomionarvoista on toki myös se, että yllytys oikeuden käyntien jälkimainingeissa osa pasifisteista, jotka olivat saaneet taistolaisia vaikutteita ajattelunsa, siirtyivät kannattamaan työväestön aseellista koulutusta. Näin kävi myös Erik Schüllerin kohdalla.¹¹⁵ Sadankomitean roolin suurimpana rauhanliikkeenä 1970-luvun Suomessa ottikin haltuunsa Suomen Rauhanpuolustajat, joka oli kommunistinen rauhanliike.¹¹⁶ Joka tapauksessa rauhanliikkeiden merkitys pienentyi tultaessa 1970-luvulle, johon vaikutti esimerkiksi liennytyskehitys suurvaltojen välillä. Poliittika ja politikointi ottivat tavallaan rauhanasiat haltuunsa.¹¹⁷

Aseistakieltäytyjien määrä kasvoi koko 1970-luvun ajan aina vuoteen 1982 asti. Historiallisesti katsottuna uskonnollisin syin aseista kieltäytyneet ovat olleet enemmistönä, ja näin oli myös Suomessa aina 1970-luvun puoliväliin asti, jolloin eettisin omantunnonsyyn kieltäytyneet nousivat enemmistöön.¹¹⁸ Joka tapauksessa aseistakieltäytyjien osuus kutsuntaikäluokasta ei kasvanut 1980-luvun alkuun mennessäkään kovinkaan suureksi, sillä suurimmillaan aseistakieltäytyjiä asevelvollisikäluokasta oli hieman vajaa kolmisen prosenttia huippuvuonna 1982.¹¹⁹ Toisaalta eräs siviilipalveluksen suorittanut anoja on sitä mieltä, että siviilipalvelukseen

¹¹³ Aseettomat kädet: muistoja aseistakieltäytymisestä 2018, 221.

¹¹⁴ Metsämäki 2013, 37–42; Hallman 1986, 109.

¹¹⁵ Tuomioja 2013, 16–17; Tuominen 1991, 216–217; Hallman 1986, 98–99.

¹¹⁶ Hallman 1986, 105.

¹¹⁷ Hallman 1986, 109.

¹¹⁸ Scheinin 1988, 132; Förars 1986, 118. Kts. Liite 1.

¹¹⁹ Ibid.

hakeutuminen oli 1970- ja 1980-lukujen taitteen Suomessa nuotiasia, jossa oli mukana ripaus sukupolvikapinaa.¹²⁰

Helsingin sotilaspiirin aseistakieltäytyjien osuus kaikista Suomen aseistakieltäytymisilmoituksen tehneistä anojista oli merkittävä. Tarkasteluajanjaksolla Helsingin sotilaspiirin anojien määrä vaihteli vuosittain neljäs- ja viidesosan välillä kaikista Suomen aseistakieltäytymisilmoituksen tehneistä anojista.¹²¹ Helsingin sotilaspiirillä on näin ollen dominoiva asema Suomalaisessa aseistakieltäytymisessä 1970-luvun lopulla ja 1980-luvun alussa. Helsingin sotilaspiirin anojien määrä aikavälillä 1979–1986 käy ilmi alla olevasta *Taulukosta 1*.

Taulukko 1: Aseistakieltäytyjien antamat perustelut aseistakieltäytymiselleen Helsingin sotilaspiirissä 1979–1986.

Vuosi:	Molemmat:	Uskonnollinen:	Eettinen:	Yhteensä:
1979	4 (1,9%)	42 (19,7%)	167 (78,4%)	213 (100%)
1980	5 (2,3%)	49 (22,8%)	161 (74,9%)	215 (100%)
1981	7 (3,8%)	30 (16,5%)	145 (79,7%)	182 (100%)
1982	1 (0,3%)	78 (27,2%)	208 (72,5%)	287 (100%)
1983	1 (0,5%)	40 (19,9%)	160 (79,6%)	201 (100%)
1984	5 (2,8%)	34 (18,8%)	142 (78,5%)	181 (100%)
1985	5 (2,8%)	25 (14,0%)	148 (83,1%)	178 (100%)
1986	5 (2,5%)	24 (12,2%)	168 (85,3%)	197 (100%)
Yhteensä:	33 (2,0%)	322 (19,5%)	1299 (78,5%)	1654 (100%)

Lähde: KA Asevelvollisten tutkijalautakunnan arkisto¹²²

Kuten taulukosta nähdään, on uskonnollisin omantunnonsyyn kieltäytymistään perustelleiden kieltäytyjien osuus vakiintunut vuosikymmenen taitteeseen tultaessa noin viidennekseen kaikista Helsingin sotilaspiirin aseistakieltäytyjistä. Uskonnollisin omantunnonsyyn kieltäytymistään perustelleiden osuus pysyi määrällisesti hyvin samanlaisena koko tarkasteluajanjakson ajan, heidän määränsä vaihdella vuosittain noin 30–50 anojan välillä. Uskonnollisin omantunnonsyyn kieltäytymisensä perustelleiden osuus on näin ollen Helsingin sotilaspiirissä vakiintuneella tasolla pieniä

¹²⁰ Löfberg 2013, 71–72,

¹²¹ Scheinin 1988, 132. Kts. ja vertaa *Taulukkoa 1* ja *Liitettä 1*.

¹²² KA Henkilöluettelo asiakirjoihin 1969–86 (Ba:1–2); KA Pöytäkirjat 1979–85 (Ca:11–27); KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen (Ea:59–157). Prosentuaaliset osuudet olen pyöristänyt kymmenysoisien tarkkuudelle.

poikkeuksia lukuun ottamatta koko tarkastelujakson ajan. Aseistakieltäytyjien määrän kasvu näkyy lähinnä eettisin omantunnon syin kieltäytymistään perustelleiden joukossa, joiden osalta huippuvuosi on vuosi 1982. Aseistakieltäytyjien määrän kasvu aiheutti osaltaan haasteita työministeriölle, sillä se vastasi siviilipalveluksen järjestämisestä samalla, kun sen resurssit olivat rajalliset. Siviilipalvelusta tahdottiinkin vuosikymmenentaitteessa uudistaa, mitä selvittämään asetettiin kaksi työryhmää 1980-luvun alussa. Toisen työryhmän asetti puolustusministeriö, kun taas toisesta vastasi työministeriö.¹²³

Siviilipalveluslainsäädäntöä oli ryhdytty uudistamaan 1970-luvun lopulla. Vuonna 1979 puolustusministeriö asetti työryhmän lainsäädännön uudistamiseksi, jonka johtoon oli nimitetty valtakunnansovittelija Keijo Liinamaa¹²⁴. Työryhmä sai raporttinsa valmiiksi alkuvuodesta 1980, jossa esitettiin muun muassa siviilipalvelusmiesten saattamista samojen rajoitusten piiriin kuin asepalvelustaan suorittavien. Työryhmä esitti myös siviilipalvelukselle sisällöllisesti kokonaismaanpuolustuksellista tarkoitusta, jossa siviilipalvelusmiehet olisivat konfliktien aikana osallistuneet muun muassa väestönsuojellisiin tehtäviin sekä ensiaputehtäviin.¹²⁵ Liinamaan työryhmän mietintö sai kritiikkiä osakseen Sadankomitealta ja Rauhanliitolta, jotka katsoivat työryhmän unohtaneen siviilipalveluksen tarkoituksen. Nämä rauhanjärjestöt katsoivat, että siviilipalveluksen oli tarkoitus olla vaihtoehto niille, jotka eivät voineet vakaumuksellisista syistä asepalvelustaan suorittaa.¹²⁶ Kristiina Hallman on todennut, että myöhemmin voimaan tullut Lex Pihlajamäki toteutti siviilipalveluksen ”militarisoinnin”, ja vei sitä kokonaismaanpuolustuksellista sekä maanpuolustusta tukevaa ratkaisua kohti.¹²⁷ Siviilipalveluksen kehittämistä suunnitteli samoihin aikoihin

---

¹²³ Pohjola 2008, 56–58. Puolustusministeriön työryhmä selvitteli siviilipalvelusta Keijo Liinamaan alaisuudessa, kun taas työministeriön työryhmä selvitteli uudistamista K. J. Längin alaisuudessa.

¹²⁴ Seppinen, Ilkka (2000), Liinamaa, Keijo, Kansallisbiografia-verkkójulkaisu. Sosiaalidemokraattiseen puolueeseen kuulunut Keijo Liinamaa (1929–1980) toimi 1970-luvulla muun muassa oikeus- ja pääministerinä. Hän oli virkamies, joka toimi uransa aikana lukuisissa toimissa, kuten esimerkiksi tutkimusajankohtana 1970-luvun lopulla toistamiseen valtakunnansovittelijana.

¹²⁵ Pihlajamäki 1999, 8; Pohjola 2008 56–58; Hallman 1986, 171–172.

¹²⁶ Hallman 1986, 172.

¹²⁷ Hallman 1986, 174.

myös vankeinhoitolaitoksen ylijohtaja K.J. Långin¹²⁸ työryhmä, jonka oli asettanut työministeriö vuonna 1980.¹²⁹

Aseistakieltäytymislainsäädännön uudistamista oli alettu aktiivisemmin toteuttaa Veikko Pihlajamäen astuttua puolustusministeriksi vuonna 1983. Pihlajamäki on itse esittänyt, että hänet lainsäädännön muuttamiseen ajoi muun muassa halu ratkaista totaalikieltäytyjien ongelma. Hänen mukaansa oli ongelmallista, että nuorille miehille annettiin vankeustuomiota, vaikka heidän takanaan olivat vilpittömät vakaumukselliset syyt. Tällä hän tarkoitti esimerkiksi Jehovan todistajia ja lautakunnan hylkäävästä päätöksestä huolimatta kieltäytymistään jatkaneita anojia. Toiseksi Pihlajamäki tahtoi uudistaa siviilipalvelusmiesten keskinäistä asemaa, sillä osa siviilipalvelusmiehistä teki raskaampia tehtäviä kuin muut siviilipalvelusmiehet. Kolmanneksi Pihlajamäki tahtoi muuttaa vakaumuksentutkimamenettelyä, sillä hänen mielestään oli hyvin vaikeaa luotettavalla tavalla tutkia toisten ihmisten vakaumuksellisia näkemyksiä.¹³⁰

1980-luvun alussa käytiin myös keskustelua siviilipalveluksesta sekä siviilipalvelusmiehistä. Keskustelua aiheesta käytiin tuolloin lehtien palstoilla, ja siihen ottivat osaa niin päätoimittajat, yleisönosastoille kirjoitelleet ihmiset kuin myös poliitikotkin. *Kanta vaihteli: sivarit kertovat* kirjan kirjoittanut Erkki Löfberg on muistellut, että keskustelu oli paikoittain kiivasta ja hänen mukaansa kiivaimmillaan se oli aikavälillä 1981–1984.¹³¹ Keskustelua käytiin tuolloin esimerkiksi siviilipalveluslainsäädännön uudistamispyrkimysten vuoksi.¹³²

1980-luvun alkuun tultaessa Asevelvollisten tutkijalautakunnan hylkäävien päätösten lukumäärä kasvoi merkittävästi verrattuna 1970-lukuun. Kovimmillaan lautakunnan linjaus päätöksenteossa oli vuonna 1983, jolloin 16,7 prosenttia kaikkien anojien anomuksista hylättiin. Tämän jälkeen lautakunnan linja päätöksenteossa hieman höllentyi

---

¹²⁸ Soukola, Timo (2000), Lång, Karl Johan, Kansallisbiografia-verkkójulkaisu. Karl Johan Lång (1934–1998) oli koulutukseltaan oikeustieteen kandidaatti. Hän toimi vuodesta 1970 lähtien vankeinhoitolaitoksen ylijohtajana. Hän toimi myös vuosina 1971–1972 oikeusministerinä.

¹²⁹ Pihlajamäki 1999, 8.

¹³⁰ Pihlajamäki 1999, 9–12.

¹³¹ Löfberg 2013, 9 & 46–48.

¹³² Pihlajamäki 1999, 16–20.

ja lautakunta alkoi hyväksyä jälleen enemmän anojien tekemiä aseistakieltäytymisilmoituksia. Lautakunnan viimeisenä toimivuonna 1986 lautakunta hyväksyi noin 90 prosenttia kaikista anomuksista, hylkäysmäärien jäädessä näin ollen noin 10 prosentin tasolle.¹³³ Lautakunnan tiukentunut linjaus 1980-luvun alussa johti osaltaan siihen, että muutamat hylkäävän päätöksen saaneista anojista jatkoivat kieltäytymistään, ja näin ollen menivät vakaumuksensa vuoksi vankilaan asti. Näin kävi esimerkiksi valtiotieteiden liseniaatti Pertti Haaparannalle, joka päätyi Katajanokan vankilaan alkuvuodesta 1984. Amnesty International adoptoi hänet, kuten muutaman muunkin, vakaumuksen vuoksi vankilaan menneen hylkäävän päätöksen saaneen anojan mielipidevangiksi.¹³⁴

---

¹³³ Scheinin 1988, 133. Kts. Liite 2.

¹³⁴ Löfberg 2013, 103–104; Kalemaa 2014, 311–316. Haaparanta hyväksyttiin myöhemmin uudella anomuksella suorittamaan siviilipalvelusta.

3 Asevelvollisten tutkijalautakunnan linjan muutokset aikavälillä 1979–86

3.1 Aseistakieltäytymisilmoitus – anomuksen jättäminen ja käsittely lautakunnassa

Vuonna 1969 voimaan astuneen aseistakieltäytymislainsäädännön perusteella aseistakieltäytyjän tuli tehdä ilmoitus kieltäytymisestään kutsunnoissa, kutsuntojen jälkeen sotilaspiirin esikunnalle, tai viimeistään palvelukseen astuttuaan joukko-osaston johtajalle. Ilmoituksen jättämisen jälkeen anojaa kuultiin sotilaspiirissä vakaumuksesta, mutta lopullisen päätöksen anojan määräämisestä palvelusmuotoon teki kuitenkin valtioneuvoston asettama Asevelvollisten tutkijalautakunta. Asevelvollisten tutkijalautakunta pystyi tekemään päätöksen sotilaspiiristä saaman asiakirja-aineiston ja sotilaspiirissä suoritetun anojan kuulemisen perusteella, mutta lautakunta saattoi kutsua anojan myös kuultavakseen. Kuultavaksi kutsuminen tuli eteen tilanteissa, joissa lautakunta katsoi, ettei se voinut tehdä päätöstä sotilaspiiristä saamansa asiakirja-aineiston ja siellä suoritetun kuulemisen pohjalta. Tällöin lautakunta kutsui anojan kuultavaksi lautakunnan eteen Helsinkiin, kuuli anojaa ja teki loppujen lopuksi äänestyspäätöksen asiakirja-aineiston ja lautakunnan edessä suoritetun kuulemisen perusteella.¹³⁵ Toisaalta mikään ei velvoittanut anojaa saapumaan kuultavaksi, vaikka hän olisikin saanut kutsun saapua Helsinkiin. Lautakunta teki päätöksen tällöin asiakirja-aineiston pohjalta, ja hyvin usein se oli hylkäävä tilanteissa, joissa anoja oli päättänyt jättää saapumatta kuultavaksi.¹³⁶

Asepalveluksesta kieltäytymisen lisäksi – hakeutumalla joko aseettomaan palvelukseen tai siviilipalvelukseen – oli lainsäädännön perusteella mahdollista kieltäytyä myös reservinkertausharjoituskutsusta. Tällöin reserviin kuuluneen, jo asepalvelun suorittaneen, anojan vakaumuksen aitouden tutki, ja päätöksen siitä antoi samalla tavoin kuin muissakin aseistakieltäytymisilmoituksista Asevelvollisten tutkijalautakunta.¹³⁷ Reservistä kieltäytyneestä henkilöstä käytettiin käsitettä reservinkieltäytyjä.¹³⁸

¹³⁵ Scheinin 1988, 131 & 135; Laki aseettomasta palveluksesta ja siviilipalveluksesta (132/1969, 4§–5§).

¹³⁶ Kts. esim. KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen Ea:109; Scheinin 1984, 64.

¹³⁷ Scheinin 1984, 61–62.

¹³⁸ Kalemaa 2014, 12.

Reservinkieltäytymisellä on lyhyempi historia sallittuna aseistakieltäytymismuotona kuin vaikkapa asepalveluksesta kieltäytymisellä hakeutumalla siviilipalvelukseen, sillä vielä 1960-luvulla asepalveluksen suorittaneiden ei ollut mahdollista kieltäytyä reservistä.¹³⁹ Reservinkieltäytyjien määrä alkoi enempi kasvaa 1970-luvun puolenvälin jälkeen. Aikavälillä 1975–1980 reservinkieltäytyjiä oli noin viisisataa, kun 1980-luvun loppupuolella heitä alkoi olla jo noin 450 vuosittain.¹⁴⁰

Lautakunnan päätöksestä pystyi valittamaan oikeusministeriöön, jonne ei kuitenkaan voinut valittaa päätöksistä, joiden perusteella anoja oli määrätty siviilipalvelukseen. Siviilipalvelukseen anoja oli määrätty, kun Asevelvollisten tutkijalautakunnalle oli käynyt ilmi anojan vakaumuksen olevan riittävän syvä siviilipalvelukseen määräämiseen.¹⁴¹ Valitukset Asevelvollisten tutkijalautakunnan päätöksistä oli ennen vuotta 1972 tehty oikeusministeriön sijaan puolustusministeriöön.¹⁴²

Oikeusministeriö poikkesi kuitenkin hyvin harvoin 1980-luvulla lautakunnan päätöksestä. Usein poikkeaminen tapahtui vain tilanteissa, joissa anoja oli määrätty aseelliseen palvelukseen, mistä hän oli valittanut oikeusministeriöön. Valituksen käsittelyn jälkeen oikeusministeriö määräsi usein tämänkaltaiset tapaukset suorittamaan aseetonta palvelusta, mikäli oikeusministeriö päätyi muuttamaan Asevelvollisten tutkijalautakunnan päätöstä.¹⁴³ Tähän käytäntöön vaikutti muun muassa Asevelvollisten tutkijalautakunnan sekä lain linjaus siitä, että ensisijainen palvelusmuoto mihin aseistakieltäytyjät määrättiin, oli aseeton palvelus. Siviilipalvelukseen voitiin määrätä vain, mikäli anoja siihen haki ja hänellä oli riittävät kvalifioituneet omantunnon syyt kieltäytyä aseettomasta sekä aseellisesta palveluksesta.¹⁴⁴ Jos oikeusministeriö siis päätyi muuttamaan Asevelvollisten tutkijalautakunnan päätöstä, muuttivat he lähinnä

---

¹³⁹ Seuri 2008, 27.

¹⁴⁰ Kalemaa 2014, 320.

¹⁴¹ Manninen 1993, 48; Scheinin 1988, 131, 230–231; Laki aseettomasta palveluksesta ja siviilipalveluksesta (132/1969, 1§–2§ & 6§)

¹⁴² Pohjola 2008, 53.

¹⁴³ Kts. esimerkiksi KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen Ea: 118–119; Löfberg 2013, 159–160. Monet valituksen tehneet olivat anoneet pääsyä siviilipalvelukseen, ja tulleet määrättyksi joko aseettomaan tai aseelliseen palvelusmuotoon.

¹⁴⁴ Scheinin 1988, 125. Esimerkiksi vuonna 1983 oikeusministeriö muutti noin kolmanneksen ATL:n päätöksistä.

määräyksen suorittaa aseellista palvelusta ensisijaiseksi asepalvelusta korvaavaksi palvelumuodoksi – siis aseettomaksi palvelukseksi.

Aseistakieltäytymisilmoitukset ovat nelisivuisia – A4-paperin kokoisia konsepteja. Konsepteihin anojat tai sotilasviranomaiset kirjasivat anojien henkilötiedot ja kieltäytymisperusteet. Sotilasviranomaiset kirjasivat konsepteihin myös näkemyksensä kieltäytymisestä – eli mihin palvelusmuotoon he anojaa ehdottivat määrättäväksi. Konseptien viimeinen sivu pitää sisällään Asevelvollisten tutkijalautakunnan päätöksen, sen mihin palvelusmuotoon he anojan olivat määränneet. Aseistakieltäytymisilmoitusten liitteeksi tuli liittää muun muassa kahden luetettuna pidetyn kansalaisen todistus aseistakieltäytymisilmoituksen tehneen henkilön vakaumuksesta.¹⁴⁵ Muita aseistakieltäytymisilmoitusten liitteiksi liitettyjä asiakirjoja olivat virkatodistukset sekä anojien laatimat kirjalliset perustelut omantunnon syille, jotka estivät heitä suorittamasta aseellista tai aseetonta palvelusta puolustusvoimissa. Anojien laatimien kirjallisten kieltäytymisperusteiden ulkoasut vaihtelevat käsin kirjoitetuista teksteistä aina koneella puhtaaksi kirjoitettuihin teksteihin.¹⁴⁶

Asevelvollisten tutkijalautakunta oli valtioneuvoston asettama toimielin, johon kuului viisi jäsentä. Jäsenistöön kuului muun muassa lainoppinut puheenjohtaja, jonka lisäksi jäsenistössä tuli olla vähintään yksi vakinaisessa palveluksessa oleva esipuseerin tasoinen upseeri. Näiden kahden lisäksi lautakunnan jäsenissä tuli olla vähintään yksi psykiatri sekä työministeriön edustaja. Lautakunnan viides jäsen pystyi tulemaan esimerkiksi vaikkapa rauhanliikkeistä.¹⁴⁷

3.2 Vakaumuksen ”esitutkinta”¹⁴⁸ – sotilasviranomaisten linja anojien palvelusmuotoon ehdottamisessa

Tässä alaluvussa huomio kiinnittyy siihen, mihin palvelusmuotoon sotilasviranomaiset olisivat sijoittaneet anojat kuulemistilaisuuden jälkeen. Tarkastelu keskittyy aluksi

¹⁴⁵ Löfberg 2013, 69; KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen.

¹⁴⁶ KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen.

¹⁴⁷ Scheinin 1984, 64; Scheinin 1988, 131.

¹⁴⁸ Sotilaspiirien kuulemistilaisuuksista eli ”esitutkinnasta” Kts. esim. Vuori 2018, 52.

sotilasviranomaisten ehdotuksiin palvelusmuotoon sijoittamisesta uskonnollisin omantunnonsyyn kieltäytyneiden osalta vuosina 1979 ja 1983.

Taulukko 2: Sotilasviranomaisten ehdotuksen uskonnollisin omantunnonsyyn aseistakieltäytymisilmoituksen jättäneiden sijoittamisesta palvelusmuotoon Helsingin sotilaspiirissä vuosina 1979 ja 1983.

Vuosi:	Aseelliseen:	Aseettomaan:	Siviilipalvelukseen:	Ei ehdotusta:	Yhteensä:
1979	1 (2,2%)	7 (15,2%)	37 (80,4%)	1 (2,2%)	46 (100%)
1983	0 (0%)	11 (26,8%)	27 (65,9%)	3 (7,3%)	41 (100%)

Lähde: KA Asevelvollisten tutkijalautakunnan arkisto¹⁴⁹

Taulukosta 2 on huomattavissa se, että sotilasviranomaiset eivät käytännössä kahden vuoden otannan perusteella ehdottaneet yhtä poikkeusta lukuun ottamatta koskaan uskonnollisin omantunnonsyyn kieltäytymistään perustellutta anojaa Helsingin sotilaspiirissä aseelliseen palvelusmuotoon. Toinen merkittävä huomio on se, että vain neljässä tapauksessa sotilasviranomaiset eivät tehneet minkäänlaista ehdotusta sille, mihin palvelusmuotoon anoja heidän kuulemistilaisuutensa perusteella olisi pitänyt sijoittaa. Tämä kertoo osaltaan siitä, että uskonnollisin omantunnonsyyn kieltäytymistään perustelleet eivät ole aiheuttaneet suurta pohtimisen vaikeutta sotilasviranomaisille Helsingin sotilaspiirissä. Tämä näkyy muun muassa siinä, että vain yhden henkilön vakaumus kyseenalaistettiin, ja hänen sijoittamistaan ehdotettiin aseelliseen palvelusmuotoon. Toiseksi muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta sotilasviranomaiset eivät osanneet tehdä Asevelvollisten tutkijalautakunnalle ehdotusta palvelusmuotoon sijoittamisesta. He siis näyttävät uskoneen uskonnollisin omantunnonsyyn kieltäytyneiden vakaumuksien olemassaoloon.

Sotilasviranomaisten aseettomaan palvelukseen ehdottamien uskonnollisin omantunnonsyyn aseista kieltäytyneiden määrä selittyy sillä, että uskonnollisin syin

¹⁴⁹ KA Henkilöluettelo asiakirjoihin 1969–86 (Ba:1–2); KA Pöytäkirjat 1979–85 (Ca:11–27); KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen (Ea:59–157). Prosentuaaliset osuudet olen pyöristänyt kymmenysoisien tarkkuudelle. Toisaalta sotilasviranomaiset ehdottivat Jehovan todistajia siviilipalvelukseen, vaikka he kieltäytyivätkin kaikista palvelusmuodoista.

haettiin useammin aseettomaan palvelukseen kuin eettisin syin.¹⁵⁰ Sotilasviranomaisten oli helppo puoltaa uskonnollisin omantunnonsyihin aseettomaan palveluun anonutta, ja ehdottaa hänen sijoittamistaan tähän palvelusmuotoon, sillä aseeton palvelus oli määritelty laissa ensisijaiseksi tavaksi suorittaa korvaavana palvelusmuotona asevelvollisuus, siis muuna kuin asepalveluksena.¹⁵¹ Eettisin omantunnonsyihin vedottiin harvoin hakiessa aseettomaan palvelusmuotoon, joka on huomattavissa edempänä luvussa neljä.

Taulukosta on huomioitava myös se, että sotilasviranomaiset ehdottivat Jehovan todistajiin kuuluvia anojia siviilipalvelukseen, vaikka he kieltäytyivät kaikista palvelusmuodoista, mukaan lukien siviilipalveluksesta.¹⁵² Toisin sanoen vain 15 anojaa vuonna 1979 ja 14 anojaa vuonna 1983 siviilipalvelukseen ehdotetuista, uskonnollisin omantunnonsyihin kieltäytymistään perustelleista, olivat anoneet pääsyä siviilipalvelukseen.¹⁵³ Oletettavasti syy siihen, miksi sotilasviranomaiset ehdottivat Jehovan todistajia siviilipalvelukseen oli se, että he kieltäytyivät kaikista palvelusmuodoista. Jehovan todistajat saivatkin totaalikieltäytymisestään vuoden 1969 siviilipalveluslain 14 §:n mukaan 8–12 kuukauden vankeusrangaistuksia.¹⁵⁴ Toisin sanoen heidän kohdallaan näyttää vakiintuneen sellainen käytäntö, että sotilasviranomaiset ehdottivat heitä siviilipalvelukseen, jota Asevelvollisten tutkijalautakunta määräsi heidät suorittamaan. Kun he eivät suostuneet suorittamaan siviilipalvelustakaan, saivat he vankeusrangaistuksen.

---

¹⁵⁰ KA Henkilöluettelo asiakirjoihin 1969–86 (Ba:1–2)

¹⁵¹ Scheinin 1988, 125.

¹⁵² KA Henkilöluettelo asiakirjoihin 1969–86 (Ba:1–2); KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen (Ea:59–157).

¹⁵³ Vertaa *Taulukoita 2 ja 4*. Katso myös *Liite 3*. Vuonna 1979 22 aseistakieltäytyjää määrättiin totaalikieltäytyjänä siviilipalvelukseen, kun heidän osuutensa vuonna 1983 oli 13. Vuoden 1979 siviilipalvelukseen ehdotettujen, ja sinne anoneiden osuus on siis $37-22=15$, kun se vuonna 1983 on $27-13=14$.

¹⁵⁴ Scheinin 1984, 74–75. Kts. Scheinin 1988, 127 & 133–134. Jehovan todistajat jatkoivat totaalikieltäytymistään järjestelmällisesti koko vuoden 1969 aseistakieltäytymislainsäädännön ajan. Heidät määrättiin Asevelvollisten tutkijalautakunnan toimesta siviilipalvelukseen, josta he myös kieltäytyivät. Jehovan todistajat suorittivat asevelvollisuutensa tutkimusajankohtana vankeusrangaistuksena.

Taulukko 3: Sotilasviranomaisen ehdotukset eettisin omantunnon syin aseistakieltäytymisilmoituksen jättäneiden sijoittamisesta palvelusmuotoon Helsingin sotilaspiirissä vuosina 1979 ja 1983.

Vuosi:	Aseelliseen:	Aseettomaan:	Siviilipalvelukseen:	Ei ehdotusta:	Yhteensä:
1979	32 (19,2%)	19 (11,4%)	105 (62,9%)	11 (6,6%)	167 (100%)
1983	27 (16,9%)	38 (23,8%)	82 (51,3%)	13 (8,1%)	160 (100%)

Lähde: KA Asevelvollisten tutkijalautakunnan arkisto¹⁵⁵

Taulukosta 3 käy ilmi mihin palvelusmuotoon sotilasviranomaiset ehdottivat eettisin omantunnon syin kieltäytymistään perustelleita. Ensinnäkin eettisin omantunnon syihin perustuen anottiin käytännössä aina pääsyä siviilipalvelukseen.¹⁵⁶ *Taulukon 3.* perusteella sotilasviranomaiset ehdottivat keskimäärin vajaata viidennestä eettisin omantunnon syin kieltäytymistään perustelleista kieltäytyjistä suorittamaan aseellista palvelua. Toisekseen sotilasviranomaiset ehdottivat noin 10–24 prosenttia eettisin omantunnon syin kieltäytyneistä aseettomaan palvelukseen. Armeijan palvelukseen, joko aseelliseen tai aseettomaan palvelukseen, sotilasviranomaiset ehdottivat siis noin 30–40 prosenttia eettisin omantunnon syin kieltäytymistään perustelleista. Sotilasviranomaisten näkemyksissä on nähtävissä myös pientä kiristymistä, sillä 1970-luvun lopussa noin kolmasosa eettisin omantunnon syin kieltäytymistään perustelleista ehdotettiin suorittamaan palvelustaan armeijassa – joko aseellisena tai aseettomana – kun se vuoteen 1983 mennessä oli kasvanut yli 40 prosenttiin eettisin omantunnon syin kieltäytyneiden joukossa.

Merkittävää on kuitenkin se, että aseelliseen palvelusmuotoon ehdotettujen määrä ei kasvanut sotilasviranomaisten ehdotusten osalta, vaan sotilasviranomaiset ehdottivat kasvavissa määrin eettisiin omantunnon syihin kieltäytymistään perustelleita aseettomaan palvelusmuotoon. Tämä voi selittyä sillä, että eettisiin omantunnon syihin perustelleiden vakaumusta kyseenalaistettiin sotilasviranomaisten joukossa enenevässä määrin ja heitä tahdottiin saada puolustusvoimiin palvelemaan vähintäänkin aseettomassa

¹⁵⁵ KA Henkilöluettelo asiakirjoihin 1969–86 (Ba:1–2); KA Pöytäkirjat 1979–85 (Ca:11–27); KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen (Ea:59–157). Prosentuaaliset osuudet olen pyöristänyt kymmenysoseen tarkkuudelle.

¹⁵⁶ KA Henkilöluettelo asiakirjoihin 1969–86 (Ba:1–2); Scheinin 1988, 132.

palvelusmuodossa. Tätä näkemystä tukee se, että 1980-luvun alussa puolustusvoimien komentajana toiminut kenraali Lauri Sutela peräänkuulutti sellaisen puolustuskyvyn luomista, jolla pystyttäisiin estämään mahdolliset alueloukkaukset.¹⁵⁷ Aseettomana armeijaan määrätyt anojat olisivat olleet siis osa uskottavalta näyttävän puolustuskyvyn luomista sekä esittämistä.

Eettisin omantunnonsyihin kieltäytymisensä perustaneet näyttävät aiheuttaneen sotilasviranomaisille sen, että keskimäärin noin yhtä kymmenesosaa eettisiin syihin kieltäytymistään perustelluista sotilasviranomaiset eivät osanneet ehdottaa mihinkään palvelusmuotoon. He jättivät näin ollen päätöksen pelkästään Asevelvollisten tutkijalautakunnan harkinnanvaraan. Tämän voi ajatella johtuvan siitä syystä, että eettinen kieltäytyminen oli luonteeltaan ”epämääräisempää” kuin vaikkapa uskonnollisin omantunnonsyihin perustunut aseistakieltäytyminen, sillä uskonnollisin syin kieltäytymistään perustelleiden kieltäytymisperusteet tulivat monesti suoraan uskontokunnan opinkappaleista. Kristilliset kieltäytyjät esimerkiksi perustelivat kieltäytymistään Raamatun kohdilla, kuten muun muassa viidennellä käskyllä, joka on ”älä tapa”.¹⁵⁸ Vakaumuksen luonteen havaitseminen ja anojan palvelusmuotoon ehdottaminen näyttäisi olleen sotilasviranomaisille helpompaa silloin, kun kieltäytymistä perusteltiin vaikkapa vakiintuneilla ja uskontokunnan opeihin perustuneilla syillä.

Vertailemalla taulukkoa 2 ja taulukkoa 3 voidaan päätellä se, että sotilasviranomaiset näyttävät kunnioittaneen enemmän sellaisen anojan aseistakieltäytymisilmoitusta, ja ehdottaneen anojaa toivomaansa palvelusmuotoon, jos anoja perusteli vakaumustaan uskonnollisin omantunnonsyihin vedoten. Eettisin omantunnonsyihin perustelleiden vakaumusta sotilasviranomaiset näyttävät kyseenalaistaneen useammin kuin uskonnollisin omantunnonsyihin perustelleiden. Tämän lisäksi sotilasviranomaisten linja kiristyi eettisiin omantunnonsyihin kieltäytymisensä perustaneiden kohdalla 1980-luvun alkuun tultaessa. Tanja Uttula on esittänyt tutkielmassaan päätelmän siitä, että Asevelvollisten tutkijalautakunta suosi ja usein hyväksyi pelkän asiakirja-aineiston perusteella sellaisten anojien anomuksia, joissa kieltäytymisessä vedottiin uskonnollisiin

---

¹⁵⁷ Suomi 2016, 436–437.

¹⁵⁸ Uttula 1987, 60 & 63; KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen.

omantunnonsyihin.¹⁵⁹ Näin ollen uskonnollisiin omantunnonsyihin vedonneiden kieltäytyjien kohdalla pelkkä kuuleminen sotilaspiirissä sekä asiakirja-aineisto näyttävät riittäneen usein päätöksentekoon.

Myös Asevelvollisten tutkijalautakunnan viimeisinä vuosina puolustusministerinä toimineen Veikko Pihlajamäen tulkinta aseistakieltäytyjien vakaumuksiin liittyvistä asioista oli se, että vakaumuksen aitouden toteaminen oli suhteellisen helppoa silloin, kun kieltäytyjä perusteli vakaamustaan uskonnollisin syin. Todisteen anojan vakaumuksesta antoi hänen mukaansa jo anojan kuuluminen uskonnolliseen taustayhteisöön.¹⁶⁰ Näyttääkin siltä, että Asevelvollisten tutkijalautakunnan lisäksi myös sotilaspiirien sotilasviranomaiset uskoivat herkemmin uskonnollisiin omantunnonsyihin ilmoitustaan perustelleiden vakaumuksen aitouteen kuin eettisiin omantunnonsyihin vedonneiden anojien vakaumuksien olemassaoloon.

3.3 Päätöksenteon linjaukset – Asevelvollisten tutkijalautakunnan linjan muutokset aikavälillä 1979–86

Asevelvollisten tutkijalautakunnan päätöksentekoa tarkastellaan tässä aluvussa aluksi kuultavaksi kutsumisen osalta. Kuultavaksi kutsuminen tuli eteen tilanteissa, joissa lautakunta katsoi, ettei se voinut sotilaspiirin toimittaman asiakirja-aineiston sekä sotilaspiirissä suoritettua kuulemista perusteella tehdä vielä päätöstä anojan sijoittamisesta palvelusmuotoon.¹⁶¹ Monissa tapauksissa tämä tilanne tuli eteen silloin, kun sotilaspiirissä kieltäytymisilmoituksen vastaanottanut sotilasviranomaisen ehdotti anojaa johonkin muuhun palvelusmuotoon kuin anoja oli anonut päästä. Sotilaspiirin sotilasviranomaisen oli siis tällöin kyseenalaistanut anojan esittämän vakaumuksen olemassaolon.¹⁶²

Kuultavaksi kutsuttujen tarkastelun jälkeen analyysiin otetaan lautakunnan linjan muutokset varsinaisessa päätöksenteossa, eli siinä mitä palvelusmuotoa aseistakieltäytymisilmoituksen jättäneet anojat loppujen lopuksi määrättiin suorittamaan.

---

¹⁵⁹ Uttula 1987, 7–8.

¹⁶⁰ Pihlajamäki 1999, 9.

¹⁶¹ Löfberg 2013, 139.

¹⁶² Scheinin 1984, 64.

Päätöksenteon linjan muutoksilla tarkoitetaan tässä yhteydessä sitä, mihin palvelusmuotoon anojat olivat anoneet pääsyä, ja sitä mitä palvelusmuotoa lautakunta heidät määräsi suorittamaan vaihtoehtoina olleista palvelusmuodoista. Päätöksenteon muutoksia käsiteltäessä on järkevää analysoida uskonnollisin ja eettisin omantunnonsyyn kieltäytymistään perustelleet erikseen. Tällä tavoin pystytään selvittämään se, onko lautakunnan päätöksenteossa havaittavissa erilaista kohtelua näiden kahden vakaumuksen, ja niillä kieltäytymistään perustelleiden anojien välillä. *Taulukko 4.* esittää lautakunnan linjan muutoksia kuultavaksi kutsumisen osalta.

Taulukko 4: Asevelvollisten tutkijalautakunnan suulliseen kuulemiseen kutsutut anojat Helsingin sotilaspiirissä 1979–86.

Vuosi:	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	Yhteensä:
Päätösten lkm:	213	215	182	287	201	181	178	197	1654
ATL:n kuultavaksi kutsutut	52	88	100	141	67	62	48	58	616
Kuultavaksi kutsuttujen prosentuaalinen osuus:	24,4%	40,9%	54,9%	49,1%	33,3%	34,3%	27,0%	29,4%	37,2%

Lähde: KA Asevelvollisten tutkijalautakunnan arkisto¹⁶³

Taulukosta 4 käy ilmi se, että Asevelvollisten tutkijalautakunta oli epävarmempi anojien vakaumuksien olemassaolon suhteen ja sen linja tiukkeni kuultavaksi kutsumisen osalta aina vuoteen 1981 saakka, jolloin kuultavaksi kutsuttiin yli 50 prosenttia Helsingin sotilaspiirissä aseistakieltäytymisilmoituksen tehneistä anojista. Tämä tarkoittaa sitä, että lautakunta ei pystynyt tekemään päätöstä pelkän aseistakieltäytymisilmoituksen sekä sotilaspiirissä suoritetun kuulemisen pohjalta. Tämän jälkeen lautakunnan linjaus kuultavaksi kutsumisen osalta lasi, ja se kosketti neljän viimeisen vuoden aikana suurin piirtein kolmasosaa kaikista ilmoituksista. Koko Suomen tasoon verrattuna tutkielman aineistossa kuultavaksi kutsuminen oli yleisempää Helsingin sotilaspiirissä vuonna 1979,

¹⁶³ KA Henkilöluettelo asiakirjoihin 1969–86 (Ba:1–2); KA Pöytäkirjat 1979–85 (Ca:11–27); KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen (Ea:59–157). Prosentuaaliset osuudet olen pyöristänyt kymmenysoseen tarkkuudelle.

kun se vuonna 1983 oli vähäisempää.¹⁶⁴ Helsingin sotilaspiirin anojien kuultavaksi kutsumisen yleistyminen aiemmin muuhun Suomeen verrattuna kertoo siitä, että sotilaspiirin anojien vakaumuksiin suhtauduttiin epäilevämmiin muuta Suomea aiemmin. Taulukon neljä perusteella voidaan ainakin sanoa se, että Asevelvollisten tutkijalautakunta suhtautui aseistakieltäytymisilmoitusten tehneiden anojien vakaumuksiin enenevässä määrin epäilevämmiin 1980-luvun alkuun tultaessa.

Kuten yllä on käynyt ilmi, kutsui Asevelvollisten tutkijalautakunta usein anojan kuultavaksi Helsinkiin niissä tapauksissa, joissa sotilasviranomaisen ei ollut puoltanut anojan vakaumusta sotilaspiirissä suoritetun kuulemisen ja anojan jättämän aseistakieltäytymisilmoituksen perusteella. Vertailemalla erityisesti taulukoita kolme ja neljä on nähtävissä yhteys siinä, miten sotilasviranomaiset ehdottivat anojia muuhun palvelusmuotoon kuin oli anottu, joka näyttää johtaneen kuultavaksi kutsumiseen lautakunnan eteen.

Yllä mainittu yhteys näkyy siinä, että sotilasviranomaiset ehdottivat vuonna 1979 51 eettisin omantunnonsyyn kieltäytymistään perustellutta anojaa armeijan palvelukseen, joko aseelliseen tai aseettomaan palvelukseen, samalla kun Asevelvollisten tutkijalautakunta kutsui kuultavaksi 52 sotilaspiirin anojaa. Vuonna 1983 sotilasviranomaiset ehdottivat 65 eettisin omantunnonsyyn kieltäytymistään perustellutta anojaa armeijaan, kun samana vuonna lautakunta kutsui kuultavaksi kaiken kaikkiaan 67 anojaa Helsingin sotilaspiiristä. On oletettavaa, että Asevelvollisten tutkijalautakunta kutsui pääosan sotilaspiirin sotilasviranomaisten kyseenalaistamista anojista kuultavaksi Helsinkiin, ja joiden voidaan olettaa koostuneen käytännössä eettisin omantunnonsyyn anomustaan perustelleista anojista. On perusteltua esittää, että edellä mainittu asia selittää myös vuosien 1980–82 ja 1985–86 osalta sen, keitä lautakunta kutsui kuultavaksi Helsinkiin, vaikkakin tutkielmassa ei olekaan taulukoita kyseisiltä vuosilta.

Näyttää siltä, että Asevelvollisten tutkijalautakunnan kuultavaksi kutsuttujen kasvava määrä selittyy sitä kautta, että sotilasviranomaiset kyseenalaistivat anojien vakaumuksen

---

¹⁶⁴ Scheinin 1984, 64–65. Valtakunnallisesti kuultavaksi kutsuttiin vuonna 1979 15,6 prosenttia ilmoittajista, kun vuonna 1983 kuultavaksi kutsuttiin 43,5 prosenttia.

olemassaoloa enenevissä määrin ja ehdottivat näin ollen anojia johonkin muuhun palvelusmuotoon kuin he olivat anoneet. Toiseksi sotilasviranomaisten kyseenalaistamien anojien ja Asevelvollisten tutkijalautakunnan kuultavaksi kutsuttujen anojien joukko näyttää koostuneen lähes yksinomaan eettisin omantunnonsyyn aseistakieltäytymisilmoitustaan perustelleista anojista.

Sotilasviranomaisten sotilaspiireissä suorittamalla anojien kuulemisilla näyttää siis olleen vaikutusta Asevelvollisten tutkijalautakunnan toimintaan sekä päätöksentekoon. Eikä lautakunta näytä voineen jättää kuultavaksi kutsumasta henkilöä, jonka vakaumuksen sotilaspiirin sotilasviranomaisen näyttää kyseenalaistaneen ehdottamalla anojaa johonkin muuhun palvelusmuotoon kuin anoja oli alun perin anonut. Seuraavaksi käsitellään lautakunnan päätöksentekoa – eli anojien määräämistä lopulliseen palvelusmuotoon.

Taulukko 5: Asevelvollisten tutkijalautakunnan ratkaisut 1979–86 uskonnollisin¹⁶⁵ omantunnonsyyn aseista kieltäytyneiden osalta Helsingin sotilaspiirissä verrattuna haettuun palvelusmuotoon.

Vuosi:	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
Päätöksiä yhteensä	46 100%	54 100%	37 100%	79 100%	41 100%	39 100%	30 100%	29 100%
Hyväksytyt	24 52,2%	42 77,8%	20 54,1%	49 62,0%	27 65,9%	31 79,5%	27 90,0%	26 89,7%
Määrätty aseettomaan, vaikka haki siviilipalvelukseen	0 0%	0 0%	2 5,4%	5 6,3%	1 2,4%	0 0%	0 0%	2 6,9%
Määrätty aseelliseen	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%	1 3,4%
Määrätty totaalikieltäytyjänä siviilipalvelukseen ¹⁶⁶	22 47,8%	12 22,2%	15 40,5%	25 31,6%	13 31,7%	8 20,5%	3 10,0%	0 0%

Lähde: KA Asevelvollisten tutkijalautakunnan arkisto¹⁶⁷

¹⁶⁵ Sisältää myös ”molemmat” perustelut kohdan. Olen yhdistänyt uskonnolliset sekä ”molemmat” perustelut, sillä monet uskonnollisin syin kieltäytyvät käyttivät uskonnollisia sekä eettisiä perusteita aseistakieltäytymiselleen. Kts. esimerkiksi KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen Ea:69.

¹⁶⁶ Käytännössä, muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta, kaikki uskonnollisin syin aseista kieltäytyneet totaalikieltäytyjät olivat Jehovan todistajia. KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen Ea:59–157.

¹⁶⁷ KA Henkilöluettelo asiakirjoihin 1969–86 (Ba:1–2); KA Pöytäkirjat 1979–85 (Ca:11–27); KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen (Ea:59–157). Prosentuaaliset osuudet olen pyöristänyt kymmenysoseen tarkkuudelle. Uskonnollisen ja eettisin syin kieltäytyneistä koostuneiden taulukoiden esikuvana on toiminut Martin Scheinin taulukko ATL:n ratkaisuihin verrattuna haettuun palvelusmuotoon: Scheinin 1988, 133.

Taulukko 5 osoittaa, että totaalikieltäytyjien määrän osuus oli suuri uskonnollisin omantunnonsyyn aseistakieltäytymistään perustelleiden joukossa. Suurimmillaan suhteellisesti mitattuna se oli vuonna 1979, jolloin lähes 50 prosenttia uskonnollisin omantunnonsyyn kieltäytymistään perustelleista oli taustaltaan totaalikieltäytyjä. Keskimäärin totaalikieltäytyjien määrä vaihteli tutkimusajankohtana uskonnollisin omantunnonsyyn kieltäytymistään perustelleiden joukossa noin 20–40 prosentin per vuosi välillä. Uskonnollisin omantunnonsyyn perustelleiden joukossa olleet totaalikieltäytyjät koostuivat käytännössä kokonaan Jehovan todistajista, jotka kieltäytyivät suorittamasta mitään palvelusmuotoa, mukaan lukien siviilipalvelusta.¹⁶⁸ Asevelvollisten tutkijalautakunnan linja Jehovan todistajien suhteen 1980-luvulla oli se, että heidät määrättiin siviilipalvelukseen, mistä he myös kieltäytyivät.¹⁶⁹

Taulukosta 5 on nähtävissä myös se, että uskonnollisin omantunnonsyyn aseista kieltäytyneet, jotka määrättiin totaalikieltäytyjinä siviilipalvelukseen, katosivat aineistosta viimeisenä Asevelvollisten tutkijalautakunnan toimivuonna – siis vuonna 1986. Tätä ennen uskonnollisin omantunnonsyyn kaikista palvelusmuodoista kieltäytyneiden – jotka koostuivat lähinnä Jehovan todistajista¹⁷⁰ – määrä oli laskenut vuodesta 1983 lähtien. Syy miksi totaalikieltäytyjät katoavat aineistosta on se, että 12.7.1985 vahvistettiin laki, jonka perusteella Jehovan todistajat vapautettiin yleisestä asevelvollisuudesta.¹⁷¹ Tämän lain suunnittelu eduskunnassa ja vahvistaminen selittävät sen, miksi Jehovan todistajista koostuneiden totaalikieltäytyjien määrä laskee merkittävästi vuoden 1983 jälkeen.

Huomionarvoista *Taulukossa 5* on lisäksi se, että uskonnollisiin omantunnonsyihin vedonneista määrättiin Helsingin sotilaspiirissä vain yksi anoja suorittamaan aseellista palvelusta. Tämä tapahtui vuonna 1986. Aseettomaan palvelusmuotoon, vaikka anoja oli

¹⁶⁸ KA Henkilöluettelot asiakirjoihin 1969–86 (Ba:1–2); KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen (Ea:59–157).

¹⁶⁹ Scheinin 1984, 74–75.

¹⁷⁰ Käytännössä, muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta, kaikki uskonnollisin omantunnonsyyn aseista kieltäytyneet totaalikieltäytyjät olivat Jehovan todistajia. Kts. KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen Ea:59–157.

¹⁷¹ Koskinen 2008, 54. Vankilassa istuneet totaalikieltäytyjät – jotka olivat Jehovan todistajia – tuli vapauttaa Koiviston vahvistettua ”väliaikaislain”, joka vapautti Jehovan todistajat asevelvollisuudesta. Laki astui voimaan 1.1.1987.

anonut pääsyä siviilipalvelukseen, ei määrätty uskonnollisiin omantunnonsyihin kieltäytymistään perustelleiden joukossa kuin harvoin. Enimmillään näin tapahtui vuosina 1981 ja 1982, jolloin hylkääminen oli 5–6 prosentin luokkaa. Tämä asia selittyi osittain Asevelvollisten tutkijalautakunnan linjan ankaroitumisella 1980-luvun alussa¹⁷², mutta joka tapauksessa anomusten hylkäysmäärien kasvu ei ollut kovinkaan merkittävää uskonnollisiin syihin kieltäytymisensä perustaneiden kohdalla. Loppujen lopuksi aikavälillä 1979–1986 hylättiin lautakunnan toimesta vain neljänä vuonna Helsingin sotilaspiirissä anojien anomuksia, joissa kieltäytymiselle esitettiin uskonnolliset perusteet. Näin kävi vuosina 1981–1983 ja 1986. Voidaankin perustellusti sanoa, että Asevelvollisten tutkijalautakunta hyväksyi lähes aina vakaviin uskonnollisiin omantunnonsyihin kieltäytymisilmoituksessaan vedonneen anojan anomuksen. Tämä näkyy Helsingin sotilaspiirissä siinä, että kahdeksan vuoden otannalla noin 4,3 prosenttia¹⁷³ uskonnollisiin omantunnonsyihin kieltäytymistään perustelleista määrättiin johonkin toiseen palvelusmuotoon kuin he olivat anoneet.

Yllä kuvattua asiaa voi osaltansa selittää se, että noin vajaa neljännes uskonnollisiin omantunnonsyihin kieltäytymistään perustelleista, joiden joukkoon ei ole laskettu totaalikieltäytyjiä, anoi vuosittain Suomessa aseettomaan palvelukseen.¹⁷⁴ Heidän anomuksensa oli Asevelvollisten tutkijalautakunnan helpompi hyväksyä, sillä aseeton palvelus oli ensisijainen vaihtoehto korvata aseellinen palvelus puolustusvoimissa.¹⁷⁵ Tämä ei kuitenkaan selitä ilmiötä kokonaan, sillä merkittävä osa uskonnollisiin omantunnonsyihin anomuksistaan perustelleista anoi pääsyä siviilipalvelukseen. Heidän osuutensa oli 1970-luvun lopussa ja 1980-luvulla vuosittain tarkasteltuna noin kolme neljäsosaa anojista, jotka vetosivat uskonnollisiin omantunnonsyihin. Tästä joukosta on totaalikieltäytyjät pudotettu pois.¹⁷⁶ Asevelvollisten tutkijalautakunta näyttää uskoneen siis vahvasti uskonnollisiin omantunnonsyihin kieltäytymistään perustelleiden

---

¹⁷² Scheinin 1988, 133.

¹⁷³ Helsingin sotilaspiirissä hylättiin tutkimusajankohtana 11 anomusta, joissa vedottiin uskonnollisiin omantunnonsyihin. Uskonnolliset omantunnonsyyt esitettiin kyseissä sotilaspiirissä kyseisenä aikana 257 anomuksessa perusteina kieltäytymiselle. Hylkäysmäärien osuus tutkimusajankohta on näin ollen 4,3 prosenttia kymmenysoisien tarkkuudelle pyöristettynä ($11/257 \cdot 100 = 4,3$ prosenttia). Tästä 257 anojan joukosta on pudotettu pois Jehovan todistajista koostunut totaalikieltäytyjien joukko. Kts. KA Ilmoitusasiakirja päätöksineen.

¹⁷⁴ Scheinin 1988, 132. Kts. Liite 1.

¹⁷⁵ Scheinin 1988, 125.

¹⁷⁶ Scheinin 1988, 132. Kts. Liite 1.

vakaumukseen, jotka anoivat pääsyä siviilipalvelukseen. Asevelvollisten tutkijalautakunnan linjan tiukentuminen ja anomusten hylkäysmäärien kasvu ei näin ollen näy aineistossa uskonnollisin omantunnonsyihin vedonneiden kohdalla kuin pienenä kasvuna 1980-luvun alussa.

Taulukko 6: Asevelvollisten tutkijalautakunnan ratkaisut 1979–86 eettisin omantunnonsyihin aseista kieltäytyneiden osalta Helsingin sotilaspiirissä verrattuna haettuun palvelumuotoon.

Vuosi:	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
Päätöksiä yhteensä	167 100%	161 100%	145 100%	208 100%	160 100%	142 100%	148 100%	168 100%
Hyväksytty	161 96,4%	147 91,3%	121 83,4%	158 76,0%	138 86,3%	122 85,9%	136 91,9%	141 83,9%
Määrätty aseettomaan, vaikka haki siviilipalvelukseen	2 1,2%	5 3,1%	15 10,3%	33 15,9%	17 10,6%	17 12,0%	10 6,8%	21 12,5%
Määrätty aseelliseen	4 2,4%	9 ¹⁷⁷ 5,6%	8 5,5%	16 7,7%	5 3,1%	2 1,4%	2 1,4%	5 3,0%
Määrätty totaalikieltäytyjänä siviilipalvelukseen	0 0%	0 0%	0 0%	1 0,5%	0 0%	1 0,7%	0 0%	1 0,6%
Ei voida sanoa	0 0%	0 0%	1 ¹⁷⁸ 0,7%	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%

Lähde: KA Asevelvollisten tutkijalautakunnan arkisto¹⁷⁹

Taulukko 6 osoittaa, että Asevelvollisten tutkijalautakunnan hylkäysmäärät kasvoivat Helsingin sotilaspiirissä vuoteen 1982 asti, jolloin se määräsi yli 23 prosenttia eettisiin omantunnonsyihin vedonneista anojista muuhun palvelumuotoon kuin he olivat anoneet.

¹⁷⁷ Yksi eettisin syin kaikista palvelumuodoista kieltäytynyt totaalikieltäytyjä määrättiin suorittamaan aseellista palvelusta. Kaikissa muissa tapauksissa tarkastellulla ajanjaksolla totaalikieltäytyjät määrättiin suorittamaan siviilipalvelusta, mikä näkyy niin eettisin kuin myös uskonnollisin syin kaikista palvelumuodoista kieltäytyneiden kohdalla. Kts. esimerkiksi KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen Ea: 80, 90 & 155.

¹⁷⁸ Yhdestä ilmoitusasiakirjasta puuttuu tiedot siitä, mihin palvelumuotoon anoja oli määrätty. KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen Ea:90.

¹⁷⁹ KA Henkilöluettelo asiakirjoihin 1969–86 (Ba:1–2); KA Pöytäkirjat 1979–85 (Ca:11–27); KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen (Ea:591–57). Prosentuaaliset osuudet olen pyöristänyt kymmenysoseen tarkkuudelle. Uskonnollisen ja eettisin syin kieltäytyneistä koostuneiden taulukoiden esikuvana on toiminut Martin Scheinin taulukko ATL:n ratkaisusta verrattuna haettuun palvelumuotoon: Scheinin 1988, 133.

Tämän jälkeen lautakunnan linja hieman höllentyi ja vakiintui noin 8–13 prosenttiin hylkäysmäärien osalta, kunnes se nousi tarkasteluajanjakson viimeisenä vuonna yli 15 prosenttiin. Toinen merkittävä huomio on se, että eettisin omantunnonsyyn aseista kieltäytyneiden joukosta ei löydy kuin muutama henkilö, joka oli ilmoittanut kieltäytyvänsä kaikista palvelusmuodoista. Suomalaiset totaali kieltäytyjät koostuivat siis vielä 1980-luvulla pääosin uskonnollisin syin kieltäytymistään perustelleista henkilöistä, ja eettisin omantunnonsyyn kaikista palvelusmuodoista kieltäytyneiden määrä nousi määrällisesti vasta seuraavan lainsäädännön aikana 1980-luvun lopulla.¹⁸⁰

Aseelliseen palvelusmuotoon uskonnollisin omantunnonsyyn kieltäytyneistä anojista Helsingin sotilaspiirissä määrättiin tarkastellulla ajanjaksolla ainoastaan yksi. Aseettomaan palvelusmuotoon, vaikka anoja oli anonut pääsyä uskonnollisin omantunnonsyyn siviilipalvelukseen, määrättiin aikavälillä 1979–1986 vain kymmenen. Näistä kymmenestä aseettomaan palvelusmuotoon määrätystä kahdeksan määrättiin aseettomaan palvelukseen aikavälillä 1981–83, ja kaksi vuonna 1986. Uskonnollisin omantunnonsyyn kieltäytyneiden kohdallakin on siis nähtävissä pientä linjan tiukentumista Asevelvollisten tutkijalautakunnan päätöksissä 1980-luvun alussa, mutta enimmilläänkin uskonnollisin omantunnonsyyn kieltäytyneitä määrättiin muuhun palvelusmuotoon kuin oli anottu vain 6,3 prosenttia vuonna 1982. Tiukin vuosi oli 1986, mutta samana vuonna uskonnollisin omantunnonsyyn perustelleiden määrä oli pienin. Hylkäävien päätösten määrä ei siis kasvanut merkittävästi uskonnollisin omantunnonsyyn kieltäytyneiden osalta. Käytännössä Asevelvollisten tutkijalautakunnan kiristyneempi linja päätöksenteossa 1980-luvun alussa verrattuna 1970-luvun loppuun kosketti vain eettisin omantunnonsyyn kieltäytyneitä aseistakieltäytyjiä.

Helsingin sotilaspiirissä hylkäysprosentti oli niin uskonnollisin kuin eettisinkin omantunnonsyyn kieltäytyneiden osalta suurempi varhaisemmassa vaiheessa kuin Suomen tasolla ylipäänsä. Eniten aseistakieltäytymisilmoituksia hylättiin koko Suomen mittakaavassa vuonna 1983, jolloin kaikista anojista hylättiin noin 16,7 prosenttia.¹⁸¹ Helsingin sotilaspiirissä hylkääminen oli, niin uskonnollisin kuin eettisinkin

---

¹⁸⁰ Pohjola 2008, 75–76.

¹⁸¹ Scheinin 1988, 133.

omantunnonsyyn perustelleiden joukossa kovimmillaan vuotta aiemmin – siis vuonna 1982. Helsingin sotilaspiirin osalta Asevelvollisten tutkijalautakunnan linja koveni siis nopeammin verrattuna koko Suomen tasoon. Vuoden 1983 jälkeen, jolloin Asevelvollisten tutkijalautakunta hyväksyi muuta maata enemmän anomuksia Helsingin sotilaspiirissä, hylkäysprosentti oli hyvin samalla tasolla Helsingin sotilaspiirissä kuin koko valtakunnan tasolla. Poikkeuksena Helsingin sotilaspiirissä oli vuosi 1986, jolloin hylkäysprosentti kasvoi muuta maata korkeammaksi.¹⁸²

Asevelvollisten tutkijalautakunnan tiukempaa linjaa eettisin omantunnonsyyn perustelleiden anomuksiin voidaan osittain selittää sillä, että heidän määränsä kasvoi lähes joka vuosi aina 1980-luvun alkuun asti.¹⁸³ Sen sijaan uskonnollisin omantunnonsyyn kieltäytymistään perustelleiden anojien määrä pysyi pieniä heittoja lukuun ottamatta hyvin samalla tasolla 1970-luvun alusta aina 1980-luvulle asti, eli noin kolmensadan ja neljänsadan anojan välillä.¹⁸⁴ Voidaankin olettaa, että uskonnollisin omantunnonsyyn perustelleiden osalta oli Asevelvollisten tutkijalautakunnassa vakiintunut linjaus päätöksenteon suhteen. Näin ollen hylkäysmäärien kasvu eettisin omantunnonsyyn kieltäytyneiden osalta selittyy heidän määrällisellä kasvullaan. Toisin sanoen lautakunta ryhtyi reagoimaan eettisin omantunnonsyyn kieltäytyneiden määrän kasvuun hylkäämällä enenevissä määrin heidän aseistakieltäytymisilmoituksiaan 1980-luvun alussa.

Tätä näkemystä tukee ja täsmentää lautakunnan puheenjohtajana toimineen Per-Erik Förarsin huomautus vuonna 1986 ilmestyneessä artikkelissaan, jossa hän kertoi seuraavaa:

”Lautakunnassa tuolloin yleisesti omaksuttu näkemys tilanteesta oli se, että kieltäytyjien määrän noustessa 1980-luvun alkuvuosina huippulukemiin oli joukkoon tullut huomattava määrä sellaisia kieltäytyjiä, joiden esitykset olivat enemmänkin pinnallisia, mielijohteesta syntyneitä kuin sisäistettyyn vakaumukseen nojautuvia kannanottoja.”¹⁸⁵

¹⁸² Vertaa taulukoita kuusi ja seitsemän Liitteeseen 2.

¹⁸³ Scheinin 1988, 132. Kts. Liite 1.

¹⁸⁴ Uttula 1987, 27; Scheinin 1988, 132. Kts. Liite 1.

¹⁸⁵ Förars 1986, 115.

Eettisin omantunnonsyyn kieltäytymistään perustelleiden anojien kieltäytymisilmoitusten hylkäämismäärien kasvu selittyy näin ollen osittain lautakunnan näkemyksellä siitä, että eettisin omantunnonsyyn kieltäytymistään perustelleiden joukkoon oli päätyntä anojia, joilla ei ollut lautakunnan näkemyksen mukaan lain suomia perusteita kieltäytyä aseista. Lautakunnan kiristynyt linja selittyykin näin ollen eettisin omantunnonsyyn kieltäytymistään perustelleiden määrällisellä kasvulla, jota jatkui aina vuoteen 1982.¹⁸⁶ Förars näki asian myös niin, että samaan huomioon oli päädytty sotilaspiireissä suoritetuissa ilmoittajien esitutkinnoissa.¹⁸⁷

Itse näkisin asian kuitenkin niin, että sotilaspiirissä suoritettujen anojien vakaumusten esitutkinnot ja sotilasviranomaisten ehdotukset anojien sijoittamisesta palvelusmuotoon vaikuttivat lautakunnan päätöksentekoon. Eli sotilaspiireissä ei ollut päädytty vain samaan tulkintaan Asevelvollisten tutkijalautakunnan kanssa, vaan sotilasviranomaisten tulkinnat anojien vakaumusten laadusta vaikuttivat aktiivisesti myös lautakunnan päätöksentekoon.¹⁸⁸ Lautakunnan päätöksentekoa voidaan selittää sillä, että se katsoi eettisin omantunnonsyihin vedonneiden aseistakieltäytyjien joukossa olleen anojia, joilla ei ollut laintakamaa vakaumusta kieltäytymiselleen. Heidän kieltäytymiselleen oli siis muita perusteita kuin laintakaamia vakaumuksellisia syitä, joiksi lautakunnan puheenjohtajana Förars näki esimerkiksi kieltäytymisilmoituksen perustelemista sillä, ettei armeijaelämä sopinut anojalle.¹⁸⁹

Asevelvollisten tutkijalautakunnan tiukempaa suhtautumista eettisin omantunnonsyyn perustelleisiin, ja anomuksiinsa poliittisia tarkoituksenmukaisuusperusteluita liittäneiden osalta, voidaan selittää myös puolustusministeri Veikko Pihlajamäen käsityksellä vakaumuksen tutkimisesta:

”Myös vakaumuksen tutkintamenettely herätti epäilyjä. Miten ylipäänsä voidaan luotettavalla tavalla tutkia toisen ihmisen vakaumusta? Ymmärryksenä mukaan aidon vakaumuksen toteaminen oli suhteellisen helppoa, jos kyseessä oli uskonnollinen vakaumus. Näissä tapauksissa oman todistuksensa antoi jo

¹⁸⁶ Scheinin 1988, 132. Kts. Liite 1.

¹⁸⁷ Förars 1986, 114–115.

¹⁸⁸ KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen; Förars 1986, 114–115.

¹⁸⁹ Förars 1986, 114.

asianomaisen miehen uskonnollinen taustayhteisö. Sen sijaan tilanne oli huomattavasti vaikeampi silloin, kun kyseessä oli ns. poliittinen vakaumus, jonka lähtökohtana saattoi olla myös eräänlainen yhteiskunnan vastainen kapinahenki.”¹⁹⁰

Samalla kritisoidessaan ja epäillessään vakaumuksen tutkintamenettelyä Pihlajamäki tulee kuvanneekseen sen, miten uskonnollinen vakaumus ja kuuluminen uskonnolliseen yhteisöön nähtiin itsessään jo todisteena anojan vakaumuksen puolesta. Sen sijaan vakaumuksen olemassaolon toteamisen Pihlajamäki näki huomattavasti vaikeammaksi eettisin omantunnonsyyn kieltäytyneiden osalta – ja varsinkin heidän, joilla oli poliittisia argumentteja kieltäytymiselleen. Tämä voi osaltaan selittää sen, miksi uskonnollisin omantunnonsyyn kieltäytyneitä hylättiin hyvin harvoin – kuuluminen uskontokuntaan nähtiin jo todisteena vakaumuksen puolesta. Asevelvollisten tutkijalautakunnan on esitetty suosineen enemmän uskonnollisin omantunnonsyyn aseista kieltäytyneiden toiveita sekä näin ollen heidän aseistakieltäytymisilmoituksiaan, ja Martin Scheinin on esittänyt, että pelkkä uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluminen riitti monissa tapauksissa Asevelvollisten tutkijalautakunnalle todisteeksi anojan vakaumuksesta.¹⁹¹ Scheinin on toisaalta myös esittänyt, että eettisin omantunnonsyyn aseista kieltäytyneiden on ollut helpompi vakuuttaa lautakunta vakaumuksestaan tilanteissa, joissa ilmoittaja kuului johonkin rauhanjärjestykseen.¹⁹²

Antti Matias Koskinen on todennut 1970- ja 1980-lukujen valtiopäiväkeskusteluihin pohjautuneessa tutkielmassaan, että uskonnolliseen vakaumukseen aseistakieltäytymisen perusteena suhtauduttiin myönteisemmin kuin eettiseen. Selityksenä tälle Koskinen antaa sen, että uskonnollinen vakaumus ymmärrettiin epäpoliittiseksi – perustelut aseistakieltäytymiselle eivät olleet ”maallisia”, samalla kun ne suuntautuivat aseenkäsittelyyn, eikä näin ollen esimerkiksi valtiota tai asevelvollisjärjestelmää kritisoitu.¹⁹³ Uskonnolliseen vakaumukseen suhtauduttiin myönteisemmin, koska se oli epäpoliittista, eikä kyseenalaistanut vallitsevaa järjestelmää. Koskinen tulkitsee ilmiön

---

¹⁹⁰ Pihlajamäki 1999, 9.

¹⁹¹ Scheinin 1984, 65; Uttula 1987, 8.

¹⁹² Scheinin 1984, 65. Kieltäytymisen todisteeksi oli tavallaan käynyt jokin organisaatio tai uskontokunta, mihin kieltäytymisen voitiin perustaa.

¹⁹³ Koskinen 2008, 37–38

myös niin, että uskonnollinen vakaumus ja etiikka olivat enemmän ”kiveen hakattuja”, joita vastaan ei voi reaalipoliittisin perustein argumentoida.¹⁹⁴

Asevelvollisten tutkijalautakunnan hylkäysmäärien kasvua voidaan selittää myös Suomen puolustusdoktriinin ja 1970-luvun lopulla vallinneen ulkopoliittisen tilanteen keinoin. Suomalainen puolustusdoktriini perustui ja pohjautui tutkimusajankohtana yleisen asevelvollisuuden varaan. Se perustui siihen, koska sen keinoin pystyttiin saamaan riittävästi ja kustannustehokkaasti joukkoja laajan sekä harvaan asutun maa-alueen puolustamista varten, jossa tavoitteena oli näin ollen riittävien asevoimien ylläpitäminen.¹⁹⁵ 1970-luvun loppu oli suurvaltasuhteiden kiristymisen aikaa, joka heijastui myös Suomeen. Suurvaltasuhteiden kiristymiseen vaikutti muun muassa Neuvostoliiton etulyöntiasema Yhdysvaltoihin nähden keskimatkan ydinohjusten määrässä Euroopassa. Kun suurvallat eivät päässeet sopimukseen Neuvostoliiton ydinaseiden määrän supistamisesta, vastasi Yhdysvallat tähän sijoittamalla uusia keskimatkan ohjuksia Länsi-Eurooppaan, joka osaltansa kiristi suurvaltojen välisiä suhteita. Ensimmäiset Yhdysvaltain ohjuksista saapuivat Eurooppaan vuonna 1983.¹⁹⁶

Vuoden 1978 heinäkuussa Neuvostoliiton puolustusministerinä toiminut marsalkka Dmitri Utsinov teki vierailunsa aikana ehdotuksen Suomen ja Neuvostoliiton yhteisistä sotaharjoituksista vastapainona NATO:n sotilasharjoituksille Pohjois-Norjassa. Tämän ehdotuksen Utsinov perusti maiden väliseen YYA-sopimukseen. Ehdotus kertoo siitä, että kiristyneessä maailmanpoliittisessa tilanteessa Neuvostoliitto pyrki sitomaan Suomen kiinteämmin osaksi turvallisuusvyöhykettään. Presidentti Kekkonen torjui kuitenkin tarjouksen yhteisistä sotaharjoituksista.¹⁹⁷ Jorma Kallenautio on esittänyt, että presidentin sekä ulkoministeriön kanta oli se, ettei Utsinovin vierailusta saanut muodostua maailmalla johtopäätöstä siitä, että Suomen turvallisuuspoliittinen asema olisi muuttunut merkittävästi, siis toisin sanoen heikentynyt.¹⁹⁸

---

¹⁹⁴ Ibid.

¹⁹⁵ Visuri 1989, 221, 226, 234 & 244; Heinonen 1986, 122–123 & 125–126.

¹⁹⁶ Visuri 1989, 84–85; Kallenautio 2005, 400–401; Suomi 2016, 394–395.

¹⁹⁷ Kallenautio 2005, 394–396 & 406; Suomi 2016, 395–398.

¹⁹⁸ Kallenautio 2005, 396.

Tämä voi selittää siis sitä, miksi Asevelvollisten tutkijalautakunnan toimesta anojien tekemien aseistakieltäytymisilmoitusten hylkäysmäärät kasvoivat 1980-luvun alkuun tultaessa. Toisin sanoen Neuvostoliiton vaateet yhteisistä sotaharjoituksista ja näin ollen Suomen sitomisesta kiinteämmin omaan turvallisuusvyöhykkeeseensä heijastui pienellä viiveellä lautakunnan päätöksentekoon. Lautakunta ryhtyi hylkäämään erityisesti eettisin omantunnonsyyn kieltäytymistään perustelleiden aseistakieltäytymisilmoituksia enemmän 1980-luvun alussa, sillä tavoitteena oli ulospäin uskottavalta näyttäneen puolustuskyvyn ylläpito. Vaikka anojien anomuksia kyseenalaisteettiin, ei heitä määrätty enenevässä määrin aseelliseen palvelukseen. Sen sijaan heitä määrättiin kasvavassa määrin aseettomaan palvelukseen. Näin ollen lautakunnan voi esittää kunnioittaneen anojien anomuksia kuitenkin niin, ettei heitä määrätty merkittävässä määrin enemmän aseelliseen palvelukseen, vaan aseettomaan. Tällä tavoin anojat, joilla ei ollut todettu riittävään syvää vakaumusta siviilipalvelukseen, saivat kuitenkin aseettoman vaihtoehdon suorittaa asevelvollisuutensa ja olivat samalla osa puolustusvoimia. Näin ollen aseistakieltäytyjiä pyrittiin saamaan osaksi armeijan toimintoja edes aseettomassa palveluksessa.

Joka tapauksessa Asevelvollisten tutkijalautakunnan hylkäysmäärien kasvu näkyy Helsingin sotilaspiirissä pelkästään eettisin omantunnonsyyn aseistakieltäytymisilmoitustaan perustelleiden kohdalla. Uskonnollisin omantunnonsyyn kieltäytymistään perustelleiden joukossa on nähtävissä toisaalta myös hylkäysmäärien lievää nousua tultaessa 1980-luvun alkuun, mutta lautakunnan hylkäävien päätösten kasvaminen ei joka tapauksessa heidän osaltaan ollut kovinkaan merkittävä. Asevelvollisten tutkijalautakunnan anojien kuultavaksi kutumisessa Helsinkiin on nähtävissä myös kasvua. Eniten anojia kutsuttiin kuultavaksi Helsingin sotilaspiirissä vuonna 1982, samalla tavoin kuin ilmoitusten hylkäysmäärät olivat tuolloin suurimmillaan.

4 Aseistakieltäytymisilmoituksen tehneiden anojien esittämät eettiset omantunnonsyyt aseistakieltäytymiselleen

4.1 Eettisin omantunnonsyyn kieltäytyneiden anomusten yleiset piirteet

Aseistakieltäytymisilmoituksen tehneet anojat ilmoittivat aseistakieltäytymisilmoituksessaan ne syyt, jotka estivät heitä suorittamasta asevelvollisuuttaan normaalisti säädettyssä järjestyksessä. Laki salli tarkasteluajanjakson aikana kieltäytymisen aseista joko uskonnollisin omantunnonsyyn, tai sitten vaihtoehtoisesti eettisin omantunnonsyihin vedoten.¹⁹⁹ Useimmiten ilmoittajat esittivät jommankumman, joko uskonnolliset tai eettiset omantunnonsyyt kieltäytymiselleen, mutta tarkasteluajanjaksolla esiintyi Helsingin sotilaspiirissä myös muutama anoja, joka vetosi kieltäytymisilmoituksessaan molempiin lain sallimiin syihin.²⁰⁰

Valtaosa eettisin omantunnonsyyn kieltäytymisilmoitustaan perustelleista anoi pääsyä siviilipalvelukseen.²⁰¹ Hyvin usein anojat esittivät aseistakieltäytymisilmoituksissa yhtenä pääsyynä aseettoman palveluksen mahdollisuudelle sen, että jos he olisivat suorittaneet aseettoman palveluksen puolustusvoimien alaisuudessa, olisivat he olleet tällöin osa organisaatiota, jonka toimintaa he eivät halunneet tukea tai olla osallisena millään tavoin. Monet anojat kertoivat anomuksissa, että aseettomassa palveluksessa he olisivat hyväksyneet ja tukeneet puolustusvoimien toimintaa olemalla osa tätä organisaatiota.²⁰² Syy miksi anojat kertoivat kieltäytymisilmoituksissaan aseettoman palveluksen mahdollisuudesta johtuu siitä, että aseistakieltäytymisilmoituksissa heitä pyydettiin ilmoittamaan ne syyt, jotka estivät myös aseettoman palveluksen puolustusvoimain alaisuudessa.²⁰³ Eettisin omantunnonsyyn haettiin toisaalta joskus aseettomaan palvelusmuotoon, mutta tämänkaltaisten kieltäytyjien määrä kaikista aseistakieltäytyjistä oli kovin pieni.²⁰⁴ Helsingin sotilaspiirisissä eettisin omantunnonsyyn aseettomaan palvelukseen anoi pääsyä vain viisi anojaa tarkempaan tarkasteluun otettuina vuosina, siis vuosina 1979 ja 1983.²⁰⁵

¹⁹⁹Laki aseettomasta palveluksesta ja siviilipalveluksesta (132/1969, 1§)

²⁰⁰ KA Henkilöluettelot asiakirjoihin 1969–86 (Ba:1–2).

²⁰¹ KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen; Scheinin 1988, 132.

²⁰² Kts. esim. KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen Ea:65, Ea:69 & Ea:113.

²⁰³ KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen.

²⁰⁴ Kts. Liite 1. Scheinin 1988, 132.

²⁰⁵ KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen.

Usein anojat esittivät aseistakieltäytymisilmoituksissa päällekkäisiä sekä useita perusteluita sille, miksi he eivät voineet suorittaa asevelvollisuuttaan asevelvollisuudessa säädetyin lain mukaan. Monesti yksi ja sama aseistakieltäytymisilmoitus sisältää lukuisia sekä päällekkäisiä perusteluita aseistakieltäytymiselle. Aseistakieltäytymisilmoituksissa kieltäytymistä perusteltiin muun muassa asevarustelun uhkaavuudella, kielteisellä suhtautumisella sotalaitoksiin sekä sillä, ettei tahdottu olla osa toimintaa, jossa oli mahdollista joutua tappamaan toinen ihminen. Joskus kieltäytymisilmoituksissa vakaumuksen olemassaoloa perusteltiin myös yksittäisten ajattelijoiden esikuvilla, kuten esimerkiksi Mahatma Gandhin siviilivastarinnalla tai Pentti Linkolan 1960-luvun ajatuksilla.²⁰⁶ Kokonaisuutena esittäen eettisin omantunnonsyyn kieltäytymistään perustelleet ovatkin heterogeeninen joukko, vaikka kieltäytymisilmoituksista on nostettavissa esiin yleisempiä ja monille anojille samankaltaisia syitä kieltäytyä aseista.²⁰⁷ Ilmoittajien joukossa on nähtävissä, samoin kuin suomalaisessa rauhanliikkeessä, erilaisia taustoja sekä perusteluita – on sosialisteja, puolueettomuuteen pyrkineen rauhanliikkeen kannattaneita sekä kristillisliberaalin taustan omanneita henkilöitä.²⁰⁸

1970- ja 1980-lukujen aseistakieltäytymisilmoituksissa anojat esittivät, tai ainakin pyrkivät esittämään syitä, joiden perusteella he eivät voineet osallistua asepalvelukseen tai aseettomaan palveluun. Tavallaan kaikissa ilmoituksissa on nähtävissä omantunnonsyitä, tai ainakin yrityksiä esittää esteellisiä omantunnonsyitä asevelvollisuuden suorittamiselle armeijassa.²⁰⁹ Tämän voi esittää johtuvan siitä, että laki salli ja vaati olemassa olevat omantunnonsyyt anojien kieltäytymisperusteiksi.²¹⁰ On olemassa toisaalta myös viitteitä siitä, että perusteluita – eli syitä, joilla aseistakieltäytymistä perusteltiin, omaksuttiin erilaisista opaskirjoista. Tällaisia opaskirjoja oli muun muassa Sadankomitean julkaisema opaskirja, josta eräskin 1970-luvun anoja oli ottanut perusteluita sekä vaikutteita aseistakieltäytymisilmoitukseensa.²¹¹ Tämä kertoo siis siitä, että aseistakieltäytymisilmoitukset sisälsivät myös ulkoa opittuja

²⁰⁶ KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen.

²⁰⁷ KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen.

²⁰⁸ Metsämäki 2013, 33–36; KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen.

²⁰⁹ KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen.

²¹⁰ Laki aseettomasta palveluksesta ja siviilipalveluksesta (132/1969).

²¹¹ Aseettomat kädet: muistoja aseistakieltäytymisestä, 59.

syitä perustella kieltäytymistä, eikä vakaumus ollut joidenkin anojien kohdalla näin ollen sisäsyntyinen asia, koska syitä kieltäytyä oli etsitty erilaisista opaskirjoista.

Historioitsija Ohto Manninen on esittänyt vakaumuksentutkimamenettelystä sekä Asevelvollisten tutkijalautakunnan päätöksenteosta 1970-luvulla seuraavaa:

”Kun vakaumuksellisten joukossa mahdollisesti olleiden keinottelijoiden valheellisuus ei ollut hevin todennettavissa etukäteen, kutsuntalautakunta ja tutkijalautakunta alkoivat nyt yhä helpommin hyväksyä vakaumuksensa ilmoittaneen kannan.”²¹²

Mannisen asenteellisella suhtautumisella vaihtoehtoihin palvelusmuotoihin voidaan osaltaan selittää vakaumuksentutkimamenettelyä 1970-luvulla. Koska tilanne oli tavallaan rauhoittunut 1960-luvun lopun yllytysoikeudenkäynneistä, samalla vakaumuksentutkimamenettelyn ollessa vähintäänkin haastavaa, ryhtyi lautakunta hyväksymään pääosin anojien jättämiä aseistakieltäytymisilmoituksia. Tilanne muuttui edellä kuvatusta todella paljon tultaessa 1980-luvulle. Joka tapauksessa anojat pyrkivät kuitenkin esittämään erilaisia perusteita armeijapalveluksen esteellisyydelle, koska laki vaati menettelemään näin, vaikka joukosta osalla saattoi olla käytännölliset syyt aseistakieltäytymiselleen, joiden voisi esittää olevan Mannisen mainitsemaa ”keinottelua”. Mannisen näkemyksestä aiheeseen onkin nähtävissä käsitys siviilipalveluksen muodollisesta luonteesta – olla vaihtoehto vakaumuksellisille henkilöille, jotka eivät voineet suorittaa asepalvelusta puolustusvoimien alaisuudessa.

Kaikesta huolimatta aineiston aseistakieltäytymisilmoituksissa on nähtävissä anojia, jotka esittivät kattavammat perustelut aseistakieltäytymisilmoituksilleen, kun taas osalla anojista oli suppeammat perustelut. Toisinaan perustelut kattoivat vain muutaman lauseen verran.²¹³ Tässä luvussa käsitellään teemoittain yleisimpiä aineistosta esiin nousevia perusteluita aseistakieltäytymiselle, jotka nousevat esiin anojien kieltäytymisilmoituksista, ja joissa kieltäytymisperusteiksi oli merkitty eettiset omantunnonsyyt. Vaikka kieltäytymistä saatettiin perustella eettisillä omantunnonsyillä,

²¹² Manninen 1993, 48

²¹³ KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen.

on aineistosta nähtävissä anojia, jotka esittivät kieltäytymisilmoituksissaan tarkoituksenmukaisuussyitä kieltäytymiselleen. Hyvin usein aseistakieltäytymisilmoituksissa on nähtävissä niin etiikkaan sekä moraaliin perustuneita syitä kieltäytymiselle kuin myös poliittisia ja yhteiskunnallisia syitä kieltäytyä asepalveluksesta.²¹⁴

4.2 Elämä itseisarvona – aseistakieltäytymisen perusteleminen etiikalla ja humaaneilla omantunnon syillä

1960-luvun lopulle tultaessa pasifistit jakaantuivat yhteiskunnallisessa keskustelussa karkeasti jaoteltuna kahteen joukkioon, jotka olivat elämää korkeimpana arvona pitäneet idealistipasifistit sekä tarkoituksenmukaisuuspasifistit, jotka korostivat yhteiskunnallisia järkisyitä ihmishengen tai pasifististen idealististen tunteiden sijaan. Silloinen Asevelvollisten tutkijatoimikunta hylkäsi monien tarkoituksenmukaisuuspasifistien anomuksen, sillä useiden kohdalla toimikunta ei katsonut käyneen ilmi asepalveluksen estäviä siveellisiä omantunnon syitä. Kärjistäen ilmaistuna toimikunta ja yhteiskunta hyväksyivät tunteisiin ja tunteisiin perustuneen omantunnon aseistakieltäytymisen, ei järkipärisiin ja yhteiskunnallisiin syihin perustunutta kieltäytymistä.²¹⁵ Tässä luvussa huomio kiinnittyy idealistipasifistien ajatuksiin, eikä luku käsittele näin ollen tarkoituksenmukaisuussyitä eli kieltäytymisen argumentointia yhteiskunnallisilla syillä.

Aseistakieltäytymisilmoituksista on havaittavissa kieltäytymisilmoituksen perustelemista yleisellä sodan vastaisuudella. Sodista puhuttiin anomuksissa väkivallan todellisena ja totaalisenä ilmentymisenä. Väkivallasta ja sodista puhuttiin siitä näkökulmasta, ettei niitä voinut koskaan hävittää, mutta niitä vastaan täytyi kuitenkin toimia. Eräs anoja koki sotia vastaan toimisena muun muassa rauhantyön tekemisen sekä demokratian ja ihmisoikeuksien toteutumisen edistämisen. Kieltäytymisessään hän oli ehdoton, sillä hän ei hyväksynyt myöskään kolmansien maiden ”vapautumispyrkimyksissä” käytettyä väkivaltaa.²¹⁶ Muidenkin anojien kohdalla on havaittavissa näkemyksiä, ettei yksittäisten

²¹⁴ KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen.

²¹⁵ Seuri 2008, 60–61.

²¹⁶ KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen Ea:59. Sotilasviranomaiset ehdottivat hänen sijoittamistaan aseettomaan palvelusmuotoon. Lautakunta ei kutsunut tätä anojaa kuitenkaan kuultavaksi, vaan hyväksyi anomuksen pelkän asiakirja-aineiston pohjalta. Anoja oli taustaltaan sadankomitealainen.

ihmisten vakaumuksella ja valinnoilla olisi voitu poistaa sotia maailmasta. Eräs anoja esitti asian kuitenkin niin, että riittävän isot ihmisjoukot olisivat voineet muuttaa maailmaa, ja että rauhan edistäminen lähti liikkeelle yksittäisten ihmisten vakaumuksesta ja omastatunnosta.²¹⁷ Tavallaan anojien anomuksissa on nähtävissä sitä, että anojat uskoivat, tai ainakin esittivät uskovansa, voivansa valinnallaan vaikuttaa rauhan puolesta muutokseen, joka lähti liikkeelle ihmisyksilöistä.

Idealistipasifistisia eettisiä perusteluita kieltäytymiselle on nähtävissä anojan kohdalla, joka ilmoitti anomuksessaan vastustavansa väkivaltaa ja sillä uhkailemista kaikissa muodoissaan. Hän kertoi anomuksessaan vastustavansa väkivallan käyttämistä niin yksilö- kuin ihmisyhteisötasollakin. Hänen mukaansa kaikki armeijat, mukaan lukien Suomen puolustusvoimat käyttivät väkivaltaa ja sillä uhkailemista toiminnassaan.²¹⁸ Tämän anojan argumenteissa on mukana siis ehdotonta, väkivallan vastaista pasifismia, mutta ilmoituksesta on nähtävissä myös kritiikkiä väkivaltaa toiminnassaan käyttävää instituutiota kohtaan. Hänen kieltäytymisilmoituksensa ei vakuuttanut sotilasviranomaisia, sillä he olisivat sijoittaneet hänet aseelliseen palvelukseen. Sotilasviranomaisten toiminnalla ei ollut kuitenkaan tässä tapauksessa vaikutusta anomuksen käsittelyyn, sillä lautakunta ei kutsunut anojaa edes kuultavaksi. Lautakunta hyväksyi myös anojan perustelut kieltäytymiselle.²¹⁹ Tämä kertoo siitä, että sotilasviranomaisten käsityksellä anojan vakaumuksesta sekä ehdotuksella suoritettavasta palvelusmuodosta ei aina ollut vaikutusta siihen, minkälaisen päätöksen lautakunta antoi kieltäytymisilmoituksen pohjalta tai kutsuiko lautakunta anojaa kuultavaksi.

Eräs idealistipasifistinen usein ilmenevä omantunnonsyy, jota anojat käyttivät aseistakieltäytymisilmoitustensa perustelemisessa, on ihmiselämän arvokkuus. Ihmiselämän arvokkuudesta puhuttiin anomuksissa esimerkiksi siitä näkökulmasta, ettei anoja olisi kyennyt tappamaan ihmisiä, jotka esimerkiksi valtiovalta olisi määritellyt vihollisiksi. Joskus ihmiselämän arvokkuudesta puhuessaan anojat esittivät, että ihmiselämä itsessään on arvokas, arvokkaampi kuin mikään ”maapalanen” taloudellisine

---

²¹⁷ KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen Ea:60

²¹⁸ KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen Ea:59.

²¹⁹ Ibid.

etuineen. Eikä mikään ideologia tai syy oikeuttanut väkivallan käyttämistä. Monesti anojat puhuivat myös ihmiselämän, niin pienen kuin suuren arvokkuudesta, jota ei saanut ottaa keneltäkään pois väkivaltaisen toiminnan seurauksesta.²²⁰ Elämä esitettiin toisinaan anomuksissa myös annettuna lahjana.²²¹

Näin ollen, vaikka joskus anoja oli merkinnyt muodollisesti kieltäytymissyikseen eettiset omantunnonsyyt, sisälsivät anomukset silti uskonnollissävyytteisiä perusteluita. Tämän takia uskonnollinen ja eettinen eivät olleet toisiaan poissulkeneita omantunnonsyitä anomuksissa ja molempia saatettiin käyttää kieltäytymisilmoitusten perusteluosuudessa, vaikka varsinaisiksi syiksi olisi ilmoitettukin eettiset omantunnonsyyt. Anojien kohdalla, jotka käyttivät ihmiselämän arvokkuutta ja sen koskemattomuutta kieltäytymisensä perusteluina onkin nähtävissä kristillisperäisestä aseistakieltäytymisajattelusta esiin nousseita syitä kieltäytyä asepalveluksesta. Perusteluissa on nähtävissä siis länsimaisen aseistakieltäytymisen vanhempaa perintöä, joka perustui uskontoon ja erityisesti kristinuskoon.²²² Näiden argumenttien käyttäminen selittyy todennäköisesti sillä, että tutkimusajankohtana vielä yli 90 prosenttia Suomen kansalaisista kuului evankelisluterilaiseen kirkkoon.²²³ ”Uskonnollissävyytteisten” kieltäytymisperusteiden käyttäminen on ollut siis ulkoa opittua, uskontokunnan moraalikäsitteistä tulleita käsitteitä väkivallasta – varsinkin, kun valtaosa anojista kuului tutkimusajankohtana vielä evankelisluterilaiseenkirkkoon.²²⁴

Ihmiselämän ja elämän arvokkuutta perusteltiin toisaalta joskus aseistakieltäytymisessä anojan omalla taustalla, kuten ammatillisella etiikalla, jolla ei taas ollut uskonnollista taustaa. Anojien joukossa on esimerkiksi biologeja, joista eräs anoja näki tehtäväkseen elämän ilmiöiden tutkimisen, ei niiden tuhoamisen. Toinen vastaava ammatillinen syy, joita aineistosta on nähtävissä, tulee erään anojan kohdalla ilmi hänen lääkäritaustastaan. Hän piti anomuksessaan lääkärin tehtävänä elämän ylläpitämistä, kun taas armeijalaitos väkivaltaa ylläpitävänä sekä käyttävänä instituutiona edesauttoi hänen mukaansa

²²⁰ KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen Ea:60, Ea:119 & Ea:124.

²²¹ KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen Ea:119.

²²² Kallunki 2015, 26.

²²³ Jäsentilastoja – evl.fi.

²²⁴ KA Henkilöluettelot asiakirjoihin Ba:1–2.

tuhoamista ja hävittämistä, joka oli ristiriidassa hänen eettisen vakaumuksensa kanssa.²²⁵ Hän oli ilmoitushetkellä jo valmis lääkäri ja 28-vuotias, joten hän pyrki varmasti esittämään anomuksessaan painavat perusteet kieltäytymiselle, koska hän oli käyttänyt lykkäyksensä ikänsä puolesta loppuun. Sotilasviranomaiset kyseenalaistivat anomuksen, jonka tähden anoja kutsuttiin kuultavaksi Helsinkiin. Lautakunta hyväksyi kuitenkin anojan kieltäytymisilmoituksen kuulemistilaisuuden jälkeen.²²⁶ Tässä tapauksessa sotilasviranomaisten suhtautumisella oli vaikutusta kuultavaksi kutsumiseen. Lääkäritaustan omaavalla anojalla on nähtävissä myös kritiikkiä armeijainstituutiota kohtaan. Armeijainstituutiolla hän esitti olevan elämää hävittävä tarkoitus, joka taas oli hänen ammattieettistä vakaumustaan sekä omantuntoaan vastaan. Aineistossa on nähtävissä myös muita anojia, jotka vetoavat kieltäytymisilmoituksessaan lääkäritaustaansa edellä kuvatun anojan tapaan.²²⁷

Joskus anojat käyttivät yleishumaaneja perusteluita kieltäytymiselleen. Tämä yleisinhimillinen ja humaani väkivallan vastustaminen ilmenee alla olevassa lainauksessa.

”Syy asepalveluksesta kieltäytymiseen on luonnollinen ja inhimillinen, koska ihmisyyttä mitä syvimmissä tarkoituksessa kieltää tappamisen ja tietysti tappamisen hyväksymisen eli ”vaikenemisen”.”²²⁸

Anoja esitti yllä olevassa lainauksessa, että ihmisyyteen ei kuulunut tappaminen. Samainen anoja käytti anomuksessaan myös ”raamatullisia” näkökulmia sekä perusteita sille, miksi hän ei voinut suorittaa asevelvollisuuttaan asepalveluksena. Hän esitti, että väkivallan käyttö johti vain uuteen väkivaltaan. Hän katsoi, että jokaisen yksilön tehtävä oli toimia väkivaltaa ehkäisevästi, joka hänen kohdallaan tarkoitti kieltäytymistä asepalveluksesta. Tätä anojaa ei kuitenkaan kutsuttu kuultavaksi ja hänen anomuksensa hyväksyttiin, vaikka sotilasviranomaiset olivat ehdottaneet häntä aseettomaan

²²⁵ KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen Ea:60.

²²⁶ Ibid.

²²⁷ KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen Ea:65 & Ea:119.

²²⁸ KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen Ea:63.

palveluun.²²⁹ Monet muut anojat esittivät myös vastustavansa väkivaltaa, niin henkistä kuin fyysistäkin. Väkivaltaa verrattiin aseistakieltäytymisilmoituksissa jopa rikokseen. Jotkut anojat puhuivat kieltäytymisilmoituksissa siitä, että ihmisten fyysinen ja henkinen koskemattomuus olivat heistä arvoja, jotka tuli pitää heidän mukaansa koskemattomina.²³⁰ Toisinaan fyysinen väkivalta esitettiin epäoikeudenmukaisena, jonka opettamiseen kenelläkään ei ollut oikeutta, saati oikeutta sen käyttämiseen.²³¹

Edellä kuvatut perustelut ovat yleishumaaneja, väkivaltaan ja sen käyttöä vieroksuvia ajatuksia sekä perusteita sille, miksi anojat eivät voineet suorittaa asevelvollisuuttaan aseellisessa palveluksessa. Tavallaan idealistisissa ja humaaneissa omantunnonsyissä on nähtävissä pääasiassa kahta yleisempää tapaa perustella aseistakieltäytymistä. Ensimmäinen näistä on ihmiselämän esittäminen arvokkaana ja koskemattomana, toisen yleisen perustelun ollessa väkivallan vierastaminen, väkivaltavastaisuus.²³² Idealistisen eettisen aseistakieltäytymisen voi tiivistää elämän näkemiseen arvokkaana sekä väkivaltavastaisuuteen, aineistossa esiintyvien perusteluiden sisältäessä pieniä vivahte eroja.

4.3 Kritiikki puolustusvoimia kohtaan – aseistakieltäytymisen perusteleminen puolustusvoimien toiminnan vastustamisella

Eräs aineistosta esiin nouseva yleisempi teema, jolla eettisin omantunnonsyyn siviilipalvelukseen anoneet anomuksiaan ja kieltäytymistään perustelivat, oli kritiikki puolustusvoimia ja sen toimintaa kohtaan. Aineistosta nousee esiin useita erilaisia syitä ja perusteita sille, miksi puolustusvoimia vastustettiin, tai vaihtoehtoisesti ei tahdottu ottaa osaa kyseisen organisaation toimintaan. Lähes kaikki aineiston kieltäytymisilmoitukset pitävät sisällään argumentin, jolla anojat perustelivat sitä, miksi he eivät voineet suorittaa aseetonta palvelustakaan puolustusvoimissa. Tyypillinen argumentti oli se, että ilmoittaja ei hyväksynyt puolustusvoimien toimintaa, eikä tahtonut olla osa organisaatiota, jonka toiminta oli vastoin anojan vakaumusta. Joskus anomuksen yhteydessä todettiin jopa, että siviilipalvelus nähtiin ainoana vaihtoehtona suorittaa

²²⁹ Ibid.

²³⁰ Kts. esim. KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen Ea:63, Ea:65, Ea:69 & Ea:119.

²³¹ KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen Ea:117 & Ea:122.

²³² KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen.

asevelvollisuus.²³³ Syy miksi ilmoitusasiakirjat sisältävät tämän lyhyehkön sekä toistuvan kieltäytymisperusteen johtuu siitä, että ilmoitusasiakirjojen konsepteissa oli kohta, jonne anoja pyydettiin esittämään myös se, kieltäytyivätkö he aseellisen palveluksen lisäksi aseettomasta.²³⁴ Toinen syy tämänkaltaiseen argumentointiin on varmasti tutkimusajankohdan aikainen lainsäädäntö, joka vaati kvalifioitua perusteet sille, miksi anoja ei voinut suorittaa aseetontakaan palvelusta puolustusvoimien alaisuudessa, vaan anoi pääsyä siviilipalvelukseen.²³⁵

Eräässä aseistakieltäytymisilmoituksessa anoja lähti armeijakritiikissään liikkeelle omista ideologisista lähtökohdistaan. Hän esitti, että hän oli vakaumuksellinen sosialisti sekä pasifisti, joka ei voinut osallistua porvarillisen instituution toimintaan. Lisäksi hän vetosi siihen, että tämän väkivaltakoneiston tarkoitus oli ihmisten surmaaminen, vaikka ihmiselämä oli hänen mukaansa arvokkainta, mitä ihmisellä pystyi olemaan.²³⁶ Sotilasviranomaisilla oli tämän anojan kieltäytymisilmoitukseen kielteinen suhtautuminen, joka näkyy siinä, että sotilasviranomainen oli kirjannut ilmoitusasiakirjaan anomuksen olleen: ”*anonus vailla mitään perusteita.*” Sotilasviranomaiset ehdottivatkin anojaa aseelliseen palvelukseen, joka tässä tapauksessa johti anojan kuultavaksi kutsumiseen. Kuultavaksi kutsumiseen vaikutti varmasti myös se, että henkilöluetteloihin oli kirjattu anomuksen sisältäneen ”poliittiset” perustelut, jotka eivät varsinaisesti olleet laintakaamia syitä kieltäytyä aseista. Joka tapauksessa anoja hyväksyttiin kuitenkin siviilipalvelukseen.²³⁷

Yllä kuvatun anojan kritiikki kohdentuu näin ollen instituutiota kohtaan, jonka toiminta oli vastoin hänen vakaumustaan. Samainen anoja esitti toisaalta anomuksessaan myös argumentin elämän arvokkuudesta ja itseisarvosta, ja näin ollen anomus sisälsi myös yleisempiä eettisiä perusteita kieltäytymiselle – ei vain tarkoituksenmukaisuussyitä.²³⁸ Anojalla oli kuitenkin hyvin erilainen tulokulma asevelvollisuusasiaan kuin 1970-luvun alun vasemmistolaisilla, jotka olivat saaneet ajatteluunsa taistolaisia vaikutteita. He

²³³ Kts. esim. KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen Ea 59, Ea:64–65, Ea:67, Ea:69, Ea:113 & Ea:119.

²³⁴ KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen.

²³⁵ Kts. esim. Laki aseettomasta palveluksesta ja siviilipalveluksesta (132/1969).

²³⁶ KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen Ea:59.

²³⁷ KA Henkilöluettelo asiakirjoihin Ba:1; KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen Ea:59.

²³⁸ KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen Ea:59.

kannattivat työväestön aseellista koulutusta, josta he uskoivat olevan hyötyä, jos mahdollinen vallankumous Suomessa olisi alkanut.²³⁹ Anoja ei toisaalta ilmoittanut ilmoitusasiakirjassa kuuluneensa Rauhanpuolustajiin, vaan hän kuului Sosialidemokraattisen Nuorison Keskusliittoon sekä Helsingin Sosialidemokraattisen Nuorisopiirin rauhanjaostoon.²⁴⁰ Hän oli siis vakaumukseltaan nähtävästi sosialidemokraatti, eikä kommunisti, joka olisi kannattanut työväestön voimankäyttöä vallankumouksessa.

Toisinaan anojat totesivat anomuksissa, etteivät voineet kantaa asepukea, eivätkä osallistua aseettomaan palvelukseen, koska asepuvun kantaminen aseettomassa palveluksessa olisi merkinnyt organisaation toiminnan ja väkivallan käytön hyväksymistä. Asepuvun lisäksi anojat viittasivat kieltäytyessään joskus sotilasvalaan, jota eivät voineet vannon, koska sotilasvalan vannomalla he olisivat sitoutuneet ”väkivaltakoneiston” jäseniksi.²⁴¹ Aineistossa näkyy myös anojia, jotka uskoivat aseistakieltäytymisellään voivan vaikuttaa maailmanmenoon vain hyvin vähän:

”Omalla kieltäytymiselläni en pysty tietenkään lopettamaan organisoitua väkivaltaa, mutten ole sitä myöskään millään tavoin tukemassa.”²⁴²

Anoja ei siis tahtonut olla osa organisaatiota, eikä suorittaa palvelusta, jota ei hyväksynyt. Samainen anoja kertoi toisaalta kieltäytymisilmoituksessaan väkivallasta ja sen oikeutuksesta siitä näkökulmasta, että hän hyväksyi kolmansien maiden ”sorrettujen” väkivallan käytön ”sortajiaan” kohtaan. Hänen mielestään tämänkaltaista tilannetta ei kuitenkaan ollut nähtävissä länsimaissa, eikä länsimaissa tarvinnut turvautua väkivaltaiseen toimintaan vapausperiaatteiden vuoksi. Samassa hän totesi, että väkivaltakoneistot johtivat joka maailmankolkassa ihmisoikeuksien polkemiseen ja väkivaltaan, joka vain synnytti uutta väkivaltaa.²⁴³ Anoja kuului Suomen Rauhanpuolustajiin²⁴⁴, joka selittääkin sen, miksi anoja oli kieltäytyessään käyttänyt

²³⁹ Kts. esim. Tuominen 1991, 216–217; Kalemaa 2014, 260.

²⁴⁰ KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen Ea:59.

²⁴¹ KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen Ea:60 & Ea:64.

²⁴² KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen Ea:60.

²⁴³ Ibid.

²⁴⁴ Ibid.

retoriikkaa, jossa puhuttiin kolmansista maista sekä väkivallankäytön oikeutuksesta niiden ”vapauspyrkimyksissä”. Anoja oli näin ollen saanut vaikutteita kieltäytymisensä Neuvostoliitto-taustaisesta – kommunistisesta rauhanliikkeestä. Anomuksessa on nähtävissä se, että hän hyväksyi varauksellisesti väkivallan käytön rajoitetuissa tapauksissa, mutta tätä ei Suomessa kuitenkaan hänen mielestään ilmennyt.

Tämänkaltaista argumentointia esiintyi Suomessa jo 1960-luvulla, jolloin osa rauhanliikkeen kannattajista alkoi hyväksyä kolmansien maiden vapauspyrkimyksissä käytetyn väkivallan.²⁴⁵ Sitä näkyy myös monen anojan kohdalla 1970- ja 1980-lukujen taitteessa. Osa kieltäytyjistä katsoi esimerkiksi, että vapausliikkeet olivat pakotettuja väkivallan käyttöön toiminnassaan. He ajattelivat, että voimakeinojen käyttö kolmansissa maissa oli ainoa mahdollisuus vaikuttaa asioihin, eivätkä he näin ollen tuominneet vapautusliikkeiden väkivaltaisista toimintamalleja.²⁴⁶ Tätä argumenttia käyttäneiden anojien perustelut selittyvät osittain heidän taustallaan, koska osalla tätä argumenttia käyttäneistä anojista oli järjestötaustanaan Suomen Rauhanpuolustajat²⁴⁷, joka oli vasemmistolainen, jopa kommunistinen rauhanliike.²⁴⁸ Näin ollen heidän perustelussaan on nähtävissä heidän ideologinen sitoutuneisuus vapautusliikkeiden tukemiseen sekä kommunistiseen ideologiaan.

Vaikka jotkut anojat eivät uskoneet ratkaisullaan olevan merkitystä maailman muuttamiseen, nousee aineistosta esille joidenkin anojien kohdalla vastakkaisia ajatuksia. Yksi tällaisista anojista uskoi valinnallaan olevan merkitystä, koska hän katsoi voivansa valinnallaan horjuttaa armeijalaitoksia ja pakottaa yhteiskunnat etsimään rauhanomaisia ratkaisukeinoja kriisitilanteisiin.²⁴⁹ Tämän anojan esittelyt kieltäytymiselleen menivät läpi niin sotilasviranomaisten kohdalla kuin Asevelvollisten tutkijalautakunnankin. Sotilasviranomaiset ehdottivat hänen sijoittamistansa siviilipalvelukseen, jonka vuoksi lautakunta ei kutsunut häntä edes kuultavaksi, samalla kun se hyväksyi anojan kieltäytymisilmoituksen.²⁵⁰ Tämä havainto tukee näin ollen sitä tulkintaa, että

---

²⁴⁵ Hallman 1986, 94–96.

²⁴⁶ KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen Ea:60–61, Ea:68 & Ea:109.

²⁴⁷ Ibid.

²⁴⁸ Hallman 1986, 26.

²⁴⁹ KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen Ea:68.

²⁵⁰ Ibid.

sotilasviranomaisilla ja heidän ehdotuksellaan anojan vakaumuksesta oli merkittävä osuus siinä, kutsuiko lautakunta anojan kuultavaksi Helsinkiin.

Reservinkieltäytymiseen pyrkinyt anoja toi aseistakieltäytymisilmoitukseen ilmi kokemuksen asepalvelusajaltaan. Hän sanoi kokeneensa asepalvelusta suorittaessaan armeijalaitoksen autoritaarisena instituutiona, joka ei voinut luonteensa vuoksi olla demokraattinen. Hän esitti, että armeijassa noudatetaan käskyjä ja esimiehiä sokeasti ja hän vaati, että yksilöiden tulisi sen sijaan ottaa vastuu omista teoistaan, eikä seurata kriittikittömästi esimiesten käskyjä.²⁵¹ Tämänkaltaista argumentointia ei näy ainoastaan reservinkieltäytyjien joukossa, koska sitä käyttivät myös asepalveluksesta kieltäytyneet anojat. Asepalveluksesta kieltäytyvien joukossa oli siten niitä, jotka katsovat armeijan tukahduttavan yksilöllisyyden.²⁵² Tässä osaltaan näkyy kritiikki armeijalaitoksen järjestystä sekä sisältöä, ja erityisesti sen sääntöjä sekä hierarkiaa kohtaan.

Kritiikki saattoi kohdistua armeijan sisällön sijaan myös sen olemassaoloon. Aineistossa on anojia, jotka pitivät armeijoiden olemassaoloa uhkana rauhalle. Esimerkkinä mainiten anoja, joka esitti kieltäytymisilmoituksessaan, että armeijat olivat sotien aiheuttajia sekä välineitä niiden toimittamiseksi. Samalla hän katsoi, että niiden ylläpitäminen oli maapallon muutenkin vähäisten luonnonvarojen ja resurssien haaskausta.²⁵³ Tämänkaltaisen argumentointi oli lautakunnan puheenjohtajan Per-Erik Förarsin mukaan noussut esiin 1980-luvun alussa, jolloin aseistakieltäytyjät alkoivat puhua siitä, miten sodat, armeijat sekä asevarustelu tuhosivat luontoa sekä kuluttivat luonnonvaroja. Tällaiset perustelut hän näki tarkoituksenmukaisuuspasifismin uutena ilmentymänä.²⁵⁴ Anojien argumentoinnissa alkoi siis näkyä orastavaa ”vihreää-ajattelua”, mikä näkyy siinä, että aineistossa on anojia, jotka kertoivat olleensa mukana ympäristöliikkeessä.²⁵⁵ Anojilta kysyttiin usein tarkasteluajanjaksolla heidän kuulumistaan erilaisiin järjestöihin ja liikkeisiin, joilla saattoi osaltansa olla tukeva vaikutus anomuksen hyväksymisessä.

²⁵¹ KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen Ea:109.

²⁵² KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen Ea: 119.

²⁵³ KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen Ea:118.

²⁵⁴ Förars 1986, 113.

²⁵⁵ KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen Ea:117.

Yleisimpiä liikkeitä tai kansalaisjärjestöjä, joita anojat anomuksissaan toivat ilmi, olivat esimerkiksi Suomen Rauhanpuolustajat, Sadankomitea sekä ympäristöliike.²⁵⁶

4.4 Ydinaseet maailmanrauhan uhkana – aseistakieltäytymisen perusteleva ydinaseiden uhkakuviin vedoten

Kolmas yleinen teema, joka asiakirjoista käy ilmi ja jolla aseistakieltäytymistä perusteltiin, oli ydinaseiden näkeminen uhkana maailmanrauhalle. Aineistossa puhuttiin paljon ydinaseiden vaarallisuudesta ihmiskunnalle ja vaadittiin ydinaseriisuntaa.²⁵⁷ Niin sanottu ydinasepasifismi oli ollut jo sadankomitealaisten suurimpia teemoja 1960-luvun alussa.²⁵⁸ Aseistariisunta, joka tähtäsi ydinaseiden määrän supistamiseen, oli yksi merkittävimpiä rauhanliikkeen maailmanlaajuisesti ajamia asioita 1950-luvun lopussa ja 1960-luvun alussa. Aseistariisunnan vaatimus hiipui kuitenkin 1960-luvun loppua kohden, noustakseen jälleen 1970-luvun lopussa yhdeksi asioista, jota rauhanliike pyrki edistämään. Ydinaseriisunnan vaatimuksen uuteen tulemiseen 1970-luvun lopussa vaikutti suurvaltasuhteiden kiristyminen, mikä näkyi esimerkiksi siinä, että molemmat suurvallat sijoittivat 1970-luvun lopussa uusia ohjuksia molemmin puolin rautaesirippua Euroopassa.²⁵⁹

Aineistossa on nähtävissä näkemyksiä ja perusteluja siitä, että suurvaltojen kilpavarustelu ja suhteiden kiristyminen nähtiin yhtenä suurimmista uhkista rauhantilan säilymiselle. Ydinaseiden ajateltiin olevan vaarallisia sekä uhkaavia, sillä niiden käyttö sodassa erään anojan mukaan oli uhka koko ihmislaajille. Ydinaseiden käyttämisestä saattoi hänen mukaansa seurata koko ihmislaajin sukupuutto. Toisinaan anomuksissa kerrottiin ihmislaajin sukupuuton lisäksi siitä, kuinka ydinaseilla pystyttiin nopeasti hävittämään kaikki muukin elämä ja elävä maapallolta. Jotkut anojat esittävät, että nuorison olisi pitänyt maailmanlaajuisesti kieltäytyä asepalveluksesta, koska armeijat eivät edistäneet heistä rauhaa. Rauha toteutui heistä vasta, kun yleismaailmallinen aseistariisunta olisi toteutettu. Monet anojat kannattivat myös Suomen yksipuolista aseistariisuntaa. Aineistossa on nähtävissä anojia, jotka kyseenalaistivat tällaisten perusteluiden

²⁵⁶ KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen.

²⁵⁷ KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen.

²⁵⁸ Kts. esim. Tuominen 1991, 142–143; Hallman 1986, 153.

²⁵⁹ Cortright 2011, 153, 155 & 159–161; Kallenautio 2005, 400–401.

yhteydessä Suomen aseellisen puolustuksen, koska sillä ei katsottu olevan merkitystä, eikä puolustautumiseen uskottu ydinsodan toteutuessa.²⁶⁰ Jos tätä argumenttia käyttäneet anojat eivät olleet tutustuneet Linkolan pamflettiin tai Sadankomitean 1960-luvun argumentointiin²⁶¹, niin ainakin näiden ajattelijoiden sekä rauhanliikkeiden ajatukset olivat jääneet elämään.

Ydinaseiden vastustaminen sekä ydinaseriisunnan vaatimukset eivät olleet vain aseistakieltäytyjien ajama asia. Ydinaseiden vastustamiseen ja aseistariisunnan kannattamiseen 1970-luvun lopussa ja 1980-luvun alussa osallistui myös aivan tavallisia kansalaisia.²⁶² Suomessa järjestettiin 1980-luvun alussa vuosittain rauhanmarsseja useilla paikkakunnilla, ja parhaimpina vuosina ne keräsivät jopa yli 200 000 osallistujaa.²⁶³ Rauhanmarssit olivat seurausta rauhanliikkeiden reaktiosta, johon vaikutti Naton päätös sijoittaa ohjuksia Länsi-Euroopan maaperälle. Rauhanmarsseilla kritisoitiin siis pääasiassa tätä päätöstä, vaikka kritiikki kohdentui toki osittain myös Neuvostoliiton ydinkärkeä kohtaan.²⁶⁴ Aineistossa esiintyvistä anojista lukuisat mainitsevat osallistuneensa rauhanmarsseille aseistakieltäytymisilmoituksen kohdassa, jossa heiltä kysyttiin aktiivisuutta erilaisissa kansalaisliikkeissä, kuten esimerkiksi rauhanjärjestöissä. Monet anojista mainitsivat osallistuneensa vain rauhanmarsseille, eikä kaikilla rauhantyö sisältänyt tämän laajempia merkityksiä, saati aktiivista toimimista kyseisissä liikkeissä.²⁶⁵ Rauhanmarsseille osallistumisen mainitsemisen aseistakieltäytymisilmoituksessa voi kuitenkin ajatella olleen yksi keino, joilla anojat olivat pyrkineet vakuuttamaan Asevelvollisten tutkijalautakuntaa heidän vakaumuksensa olemassaolosta.

1980-luvun merkittävimpiä rauhanliikkeen ilmentymiä oli END-liike (European Nuclear Disarmament), joka esiintyi puolueettomana rauhanliikkeenä. Liikkeen alkuna voidaan pitää julkilausumaa, joka julkistettiin vuoden 1980 alussa. Liikkeenä se oli Eurooppa painotteinen rauhanliike, joka ryhtyi vaatimaan ydinaseiden poistamista koko

²⁶⁰ KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen Ea:59–60, Ea:63 & Ea:113.

²⁶¹ Tuominen 1991, 134–135, 137–139 & 142–143; Hallman 1986, 153.

²⁶² Hallman 1986, 139–140.

²⁶³ Hallman 1986, 146.

²⁶⁴ Visuri 2006, 253–254.

²⁶⁵ KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen.

mantereelta. Se vaati ihmisten omatoimista sekä rajoja ylittäneitä toimia ydinaseriisunnan puolesta ja liike esiintyi suhtautuvansa sitoutumattomasti kumpaankaan suurvalttaan. Liikkeen yhtenä ideologeista voidaan pitää E. P. Thompsonia, joka oli brittiläinen historioitsija. Liikkeen piirissä ajateltiin, että molemmat suurvallat olivat syypäitä Euroopan kiristyneeseen tilanteeseen, ja kannatettiin molempien sotilasliittojen purkamista.²⁶⁶

Suomessa END-liikkeen toimintaan otti erityisesti osaa kaksi rauhanjärjestöä – jotka olivat Suomen Rauhanliitto ja Sadankomitea. END-liike oli osa Sadankomitean ”uutta tulemista” 1980-luvun alussa²⁶⁷ ja Sadankomitea julkaisi kokoelmina END-liikkeen pääajattelijoiden, kuten E. P. Thompsonin tekstejä suomennettuina.²⁶⁸ Aineistossa anojien näkemykset, jotka kannattivat ydinaseriisuntaa selittyvät osaltaan END-liikkeen noususta sekä Sadankomitean aktiivisesta roolista näiden ajatusten levittämisessä. Anojien käyttämät perustelut olivat tuohon aikaan siis ”pinnalla”. Suomen virallisen ulkopoliittikan edustajat puoluekentän laidasta laitaan suhtautuivat END-liikkeeseen kylmäkiskoisesti ja vieroksuen. Suomessa END-liikettä syytettiin virallisen turvallisuuspolitiikan vastustamisesta sekä neuvostovastaisuudesta. Sinänsä on mielenkiintoista, että Länsi-Euroopassa END:iä syytettiin sen sijaan Neuvostoliiton ”talutusnuorassa” kulkemisesta. Yksi tutkimusajankohdan merkittävimmistä suomalaisista rauhanjärjestöistä, eli Rauhanpuolustajat syyttivät END-liikettä Suomen ulkopoliittikan hylkäämisestä, neuvostovastaisuudesta ja Yhdysvaltojen imperialismin liehittelystä.²⁶⁹ Rauhanpuolustajia END-liikkeessä huoletti oletettavasti liikkeen esiintyminen sitoutumattomana. Rauhanpuolustajien ideologia oli Maailman Rauhanneuvoston ja Itä-Euroopan rauhankomiteoiden mukaista, jotka kyllä kannattivat rauhanpolitiikkaa, mutta eivät kritisoinet kommunististen hallitustensa asevarustelua.²⁷⁰

Aseistakieltäytymisilmoituksia perusteltiin aseista puhuttaessa myös taloudellisilla näkemyksillä ja syillä. Yksi anoja esitti, että asevarustelu oli niukkojen resurssien haaskausta, joka olisi tullut sen sijaan kohdentaa ihmisten hyvinvoinnin parantamiseen

²⁶⁶ Hallman 1986, 154–155; Kytömäki 2014, 40–42; Sundman 2013, 71–72.

²⁶⁷ Kytömäki 2014, 40–42; Sundman 2013, 71.

²⁶⁸ Kts. esim. Hallman 1986, 156, Kytömäki 2014, 40–42; Sundman 2013, 73.

²⁶⁹ Hallman 1986, 159; Sundman 2013, 73.

²⁷⁰ Hallman 1983, 161.

maailmanlaajuisesti. Samaa esittävät monet muutkin anojat – siis ajatuksia siitä, että asevarustelu kulutti resursseja, jotka olisi voitu kohdentaa sairauksien ja nälänhädän ratkaisemiseen. Joissakin kieltäytymisilmoituksissa puhutaan myös siitä, että aseisiin käytetyt resurssit olivat pois ihmisten sosiaalisten sekä taloudellisten ongelmien ratkaisusta.²⁷¹Tällaista perustelua voidaan kuvata alla olevalla lainauksella erään ilmoittajan aseistakieltäytymisilmoituksesta.

”Aseiden kehittelyyn ja valmistukseen uhrataan miljoonia markkoja vuosittain, mikä tuntuu käsittämättömältä, kun ajattelee maailman nälkää näkeviä.”²⁷²

Sotilasviranomaiset ehdottivat yllä mainittua anojaa aseelliseen palvelukseen, jonka takia lautakunta kutsui anojan kuultavakseen. Anoja pääsi lautakunnan edessä suoritettun kuulemistilaisuuden jälkeen joka tapauksessa anomaansa palvelusmuotoon, sillä lautakunta määräsi hänet suorittamaan siviilipalvelusta.²⁷³ Tämä tapaus kertoo näin ollen siitä, että sotilasviranomaisten näkemyksellä on ollut vaikutusta kuultavaksi kutsumisessa – ainakin kyseisen anojan kohdalla. Hänen anomuksensa hyväksyttiin, joka voidaan selittää sitä taustaa vasten, että anomus oli tehty vuonna 1979, jolloin kieltäytymisilmoitusten hylkäysmäärät eivät olleet vielä kasvaneet²⁷⁴, ja jolloin hyvin harvat anojat määrättiin muuhun palvelusmuotoon kuin anomaansa.

Hyvin vastaavanlaisia, jopa kattavampia ajatuksia yllä olevan anojan kanssa kuvastaa myös alla olevan anojan perustelut aseistakieltäytymisilmoituksessaan.

”Kaksi kolmannesta maailman väestöstä kärsii jatkuvasti jonkin asteisesta ravinnon puutteesta. Kuitenkin vuosi vuodelta yhä suurempi osa resursseista, niin henkisestä kuin aineellisestakin pääomasta suunnataan tuottavan toiminnan sijasta tuhotoimenpiteiden kehittelyyn, asevarusteluun. Elämme kahden valtapoolin välisen mielipuolisen kilpavarustelun varjossa. Aktiivinen rauhantyö on ainut tie pelastaa maailma välttämättömältä tuholta.”²⁷⁵

²⁷¹ KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen Ea:60, Ea:63, Ea:69 & Ea:112.

²⁷² KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen Ea:60.

²⁷³ Ibid.

²⁷⁴ Scheinin 1988, 133. Kts. Liite 2.

²⁷⁵ KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen Ea:69.

Ajatukset yllä kuvatulla anojalla olivat samanlaiset kuin monen muunkin aineiston anojan kohdalla. Tässä anomuksessa tuotiin kuitenkin ilmi ajatus siitä, että asevarustelu sekä aseisiin käytetyt resurssit eivät kuluttaneet ainoastaan aineellista pääomaa. Ne kuluttivat lisäksi henkistä pääomaa, joka oli tutkimustyön henkistä pääomaa, joka aseita suunnitellessa oli anojan mukaan pois muulta tuottavalta toiminnalta. Asevarustelu ja aseteknologia oli joissakin kieltäytymisilmoituksissa nostettu ympäristölle uhkaksi ja vaaraksi. Aineistossa onkin nähtävissä anojia, jotka puhuivat anomuksissaan luonnonvarojen liiallisesta käytöstä sekä ympäristöllisistä näkemyksistä.²⁷⁶ Ympäristöajattelua oli maailmalla alkanut ilmetä 1970-luvun alussa, jossain paikoissa jopa 1960-luvun lopussa. Kaikkialla, kuten myös Suomessa, vihreiden puolueiden perustamista edelsi aktiivinen kansalaisjärjestövaihe. Ympäristöliikkeen kansalaisjärjestövaiheelle erikoista oli se, että sen piirissä ja ympäristössä vaikutti ihmisiä, jotka eivät tulleet ainoastaan luonnonsuojelujärjestöistä, vaan liike oli monimuotoinen ja siihen kuului aktiiveja myös rauhanliikkeistä.²⁷⁷

Tutkimusajankohdan ympäristöliikkeet eivät siis koostuneet vain ja ainoastaan luonnonsuojelijoista, vaan liike oli tavallaan summa jälkitraditionalistisista vaihtoehtoliikkeistä ja -ajatuksista, jotka olivat syntyneet 1960- ja 1970-luvuilla. Näitä vaihtoehtoliikkeitä olivat muun muassa rauhanaktivismi sekä naisasialiikkeet. Joissakin suomalaisissa kaupungeissa, kuten Kotkassa ympäristöliikkeen jäsenet koostuivat jopa pääsääntöisesti rauhanliikkeessä vaikuttaneista aktiiveista.²⁷⁸ Uusi 1970-luvun jälkeen syntynyt ympäristöliike oli yhteiskunnallisesti kantaaottava, joka kiinnitti huomiota ympäristönsaastumiseen ja lopulta ydinvoimaan, joka rinnastettiin ydinaseisiin.²⁷⁹ Ydinvoimasta ja ympäristökysymyksistä ympäristöliikkeessä esiin nousseet ajatukset voi osaltaan linkittää myös ydinasevastaisuuteen anojien joukossa. Joidenkin anojien kohdalla ympäristöllisten näkemysten esiin tuominen aseistakieltäytymisilmoituksissa selittyy sillä, että ympäristöliikkeessä vaikuttaneiden joukossa oli rauhanaktivisteja.

²⁷⁶ Kts. esim. Ka Ilmoitusasiakirjat päätöksineen Ea:114–115.

²⁷⁷ Riukulehto 2007, 10–11.

²⁷⁸ Sohlstén 2007, 28–30 & 33.

²⁷⁹ Hallman 1986, 140.

4.5 ”Marginaali-ilmion” marginaalit – eettisin omantunnon syin aseettomaan palvelukseen

Eettisin omantunnon syin aseettomaan palvelusmuotoon hakeutumista voidaan perustellusti pitää ”marginaali-ilmion” marginaali-ilmionä. Aseistakieltäytyminen itsessään ei ollut kovinkaan yleistä 1970-luvun lopussa ja 1980-luvun alussa, sillä tarkastelemallani ajanjaksolla suurin piirtein noin 2,3–2,9 prosenttia asevelvollisikäluokasta oli aseistakieltäytyjiä eri syistä. Kaikista aseistakieltäytyjistä anoi aikavälillä 1979–86 suunnilleen 6–10 prosenttia pääsyä aseettomaan palvelukseen, ja sen vuoksi aseettomaan palvelusmuotoon anoneiden määrä ei ollut merkittävä. Aseettomaan palvelusmuotoon anoneiden joukossa eettisin omantunnon syin kieltäytymisen perusteleminen oli vielä harvinaisempaa, sillä pääosin aseettomaan palvelukseen pyrittiin uskonnollisin omantunnon syin. Aseettomaan palvelusmuotoon anoneiden anojien joukossa, eettisin omantunnon syin kieltäytymistään perustelleiden joukko oli tarkastelemalla ajanjaksolla noin 12–20 prosentin luokka vuosittain. Heidän määränsä kaikista aseistakieltäytyjistä oli tänä aikana suunnilleen prosentin luokkaa.²⁸⁰

Tässä alaluvussa keskityn tarkastelemaan eettisin omantunnon syin aseettomaan palvelukseen anoneiden perusteluita sille, miksi he kieltäytyivät aseista ja anoivat suorittamaan aseetonta palvelusmuotoa puolustusvoimien alaisuudessa. Tarkempaan tarkasteluun ottaminani vuosina, siis vuosina 1979 ja 1983, aseettomaan palvelusmuotoon anoi pääsyä viisi anojaa eettisin omantunnon syin Helsingin sotilaspiirissä. Heistä kaikki anoivat pääsyä aseettomaan palvelusmuotoon vuonna 1983.

Yksi anojista, joka anoi pääsyä aseettomaan palvelukseen eettisin omantunnon syin, lähti kieltäytymisperusteissaan siitä, ettei hän tuominut väestönsuojelua. Hän katsoi, että sotatilanteita tulisi välttää kaikin mahdollisin keinoin, mutta jos sota sattuisi siitä huolimatta syttymään, tulisi elämää suojella poikkeusoloissa kaikin mahdollisin keinoin. Kieltäytyjä lähti siitä, että hän oli valmis suorittamaan asevelvollisuutensa puolustusvoimissa, mutta ilman asetta aseettomassa palveluksessa.²⁸¹ Hän perusteli kieltäytymistään sillä, että elämää tulisi kunnioittaa, eikä valtioilla ollut oikeus riistää

²⁸⁰ Scheinin 1988, 132. Kts. Liite 1.

²⁸¹ KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen Ea:121.

yksilöiden henkiä. Tämän takia sotaa tuli hänen mielestään välttää kaikin mahdollisin keinoin.²⁸² Hänen argumenttinsa perustui siis siihen, että ihmisen elämä oli itseisarvo, jota ei saanut riistää, jonka takia tuli toimia sotia ehkäisevästi. Hän ajattelussaan näkyi kuitenkin se, että jos sota olisi sattunut syttymään, olisi hän pystynyt palvelemaan puolustusvoimissa väestönsuojelullisissa tehtävissä ilman asetta.²⁸³

Yhden anojan ilmoitusasiakirjasta ei löytynyt Asevelvollisten tutkijalautakunnan arkistosta kuin päätössivu, josta näkyy se, että hän oli eettisin omantunnonsyyn anonut aseettomaan palvelukseen, jonne hänet olikin määrätty.²⁸⁴ Eräs syy siihen, miksi arkistosta ei löydy kyseistä anomuksesta kuin päätössivu, saattaa olla se, että aseistakieltäytymisilmoitus on voitu tehdä suullisesti. Häntä on voitu kuulla sotilaspiirissä, jonka jälkeen sotilaspiirin sotilasviranomaiset ovat oletettavasti lähettäneet muistiot Asevelvollisten tutkijalautakunnalle, mutta niitä ei ole arkistoitu. Hänen kieltäytymisperusteitaan ei siis tunneta, mutta lautakunta on kuitenkin kunnioittanut hänen vakaumustaan ja anomustaan, koska hänet oli määrätty anomaansa palvelusmuotoon. Tähän on saattanut vaikuttaa se, että lautakunta hyväksyi helpommin kieltäytymisilmoituksen, jos anoja anoi pääsyä aseettomaan palvelukseen.

Kaksi eettisiin omantunnonsyihin kieltäytymisensä perustanutta anojaa, jotka anoivat pääsyä aseettomaan palvelukseen, olivat otannassa reservinkieltäytyjiä.²⁸⁵ He olivat suorittaneet asepalveluksen perinteisessä järjestyksessä, mutta tahtoivat muuttaa aseellisen palveluksen reservinkertausharjoituksissa aseettomaksi palveluksi. Toinen näistä anojista ei esittänyt kieltäytymiselleen kovinkaan kattavia perusteita. Hän lähinnä esitti kieltäytyvänsä kaikesta aseellisesta palveluksesta. Sotilasviranomaisille hän oli sotilaspiirin kuulemistilaisuudessa esittänyt vakaumuksensa syntyneen edellisten kertausharjoitusten jälkeen, minkä lisäksi hän ei ollut osallistunut kovinkaan aktiivisesti rauhanliikkeiden toimintaan. Anoja kertoi anomuksessaan aktiivisuudestaan rauhanliikkeissä, sillä aseistakieltäytymisilmoituksissa on lomakekohta, jossa kyseltiin kieltäytyjien aktiivisuutta sekä osallistumista muun muassa rauhanliikkeiden tai

---

²⁸² Ibid.

²⁸³ Ibid.

²⁸⁴ KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen Ea:119.

²⁸⁵ KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen Ea:111 & Ea:117.

uskontokuntien toimintaan. Anoja kertoi olleensa mukana lähinnä rauhanmarsseilla. Sotilasviranomaisia perustelut eivät vakuuttaneet vakaumuksen aitoudesta, ja he olivat ehdottaneet häntä aseelliseen palvelukseen. Asevelvollisten tutkijalautakunta silti määräsi anojan aseettomaan palvelusmuotoon reservinkertausharjoituksissa.²⁸⁶

Toinen anoja, joka oli reservinkieltäytyjä, ei myöskään esittänyt kattavia perusteluita kieltäytymisilmoitukselleen. Hän esitti asian samalla tavoin kuin toinen aseettomaan palvelusmuotoon anonut eettisiin omantunnonsyihin vedonnut reservinkieltäytyjä – eli ettei hän voi tarttua aseeseen. Tähän päätelmään hän oli tullut edellisten kertausharjoitusten jälkeen. Anojaa ei kutsuttu kuultavaksi lautakunnan eteen, ja hänen ilmoituksensa oli hyväksytty, vaikka hän ei ollut toimittanut mitään liitteitä aseistakieltäytymisilmoituksensa tueksi. Ilmoituksessa ei ollut näin ollen mukana perustelukirjettä, jossa hän olisi avannut vakaumustaan tarkemmin.²⁸⁷ Tässäkin tapauksessa on mahdollista, että Asevelvollisten tutkijalautakunnan oli helpompi hyväksyä ilmoitus, jossa anottiin pääsyä ensisijaiseen korvaavaan palvelusmuotoon.

Yhden anojan perustelut olivat uskonnolliset, vaikka hän on kirjannut anomukseensa eettiset omantunnonsyyt. Anoja oli taustaltaan teologian ylioppilas, ja hän kertoi anomuksessaan päätyneensä kieltäytymiseen uskonnollisen harkinnan pohjalta. Uskonnollisperäisiä perusteita hänen kieltäytymiselleen oli esimerkiksi Jeesuksen väkivallaton esimerkki eli ”toisen posken kääntäminen toiselle lyötäessä” sekä viides käsky, joka on ”älä tapa”. Osan kieltäytymisperusteista voi toki nähdä eettisinä sekä poliittisina, koska anoja esitti modernin sodankäynnin olleen tuhoivoimaisuuden vuoksi uhka erityisesti siviiliväestölle, joka tutkimusajankohdan aikaisessa maailmassa kärsi hänen mukaansa eniten sotatoimien seurauksista. Anoja näkikin väestönsuojelun arvokkaimpana maanpuolustusmuotona, eikä sotatoimia tai niiden opettelua.²⁸⁸

Anoja kertoi kieltäytymisilmoituksessaan, että hän pystyi palvelemaan aseettomana puolustusvoimissa, mikäli hänen ei tarvinnut vanhoa sotilasvalaa.²⁸⁹ Uskonnollisin

²⁸⁶ KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen Ea:111.

²⁸⁷ KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen Ea:117.

²⁸⁸ KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen Ea:117.

²⁸⁹ Ibid.

omantunnonsyyn aseistakieltäytymistään perustelleiden joukossa onkin ollut yleistä perustella kieltäytymistä sillä, ettei tahdottu ja voitu vannoa sotilasvalaa.²⁹⁰ Hän kertoi, että hänen ensisijainen toiveensa oli päästä suorittamaan siviilipalvelusta. Anoja määrättiin kuitenkin suorittamaan aseetonta palvelusta Asevelvollisten tutkijalautakunnan toimesta, koska hän oli merkinnyt sen kieltäytymisilmoitukseensa anottavaksi palvelusmuodoksi.²⁹¹

Näistä viidestä eettisin omantunnonsyyn aseettomaan palvelukseen anoneista, voidaan sanoa se, että yhdessä tapauksessa anoja hyväksyi puolustusvoimat ja palvelemisen siellä. Hän näki kuitenkin, ettei voinut tarttua aseeseen ja halusi toimia väestönsuojelullisissa tehtävissä. Väestönsuojelu ja elämän kunnioittaminen on nähtävissä myös toisen anojan anomuksesta, mutta hänen anomuksessaan näkyy lisäksi se, että hänen toiveensa olivat ensisijaisesti siviilipalveluksessa. Hän kertoi kuitenkin voivansa suorittaa aseettoman palveluksen, mikäli hänen ei tarvinnut vannoa sotilasvalaa. Hänet määrättiin aseettomaan palvelusmuotoon, sillä hän oli rastittanut tämän vaihtoehdon anottavaksi palvelusmuodoksi anomukseensa. Kahden anojan kohdalla, joista molemmat olivat reservinkieltäytyjiä, kieltäytymisilmoitukset eivät sisältäneet kattavia perusteluja – he lähinnä kieltäytyivät aseiden kantamisesta.

---

²⁹⁰ Förars 1986, 113.

²⁹¹ KA Ilmoitusasiakirjat päätöksineen Ea:117.

5 Tutkielman päätelmät

Aseistakieltäytymisen syyt ovat historiallisesti olleet niin maailmalla kuin Suomessakin alun perin uskonnolliset. 1900-luvun kuluessa uskonnolliset omantunnonsyyt alkoivat kuitenkin jäädä toissijaiseen asemaan aseistakieltäytymisen syynä, sillä uskonnollisten omantunnonsyiden paikan yleisimpänä aseistakieltäytymissyynä otti eettiset omantunnonsyyt. Samalla aseistakieltäytymisen syyt monipuolistuivat, ja 1960-luvulla osa suomalaisista aseistakieltäytyjistä alkoi käyttää kieltäytymisen perusteinaan tarkoituksenmukaisuussyitä eli yhteiskunnallisia ja poliittisia argumentteja. Suomessa eettiset omantunnonsyyt ohittivat uskonnolliset omantunnonsyyt kieltäytymisen perusteina 1970-luvun puolivälissä. Eettisin omantunnonsyiden kieltäytymistään perustelleiden osuus kaikista aseistakieltäytyjistä oli näin ollen tutkielman tarkasteluajankohtana eli vuosina 1979–86 suurin. Karkeasti esitettynä noin neljä viidesosaa suomalaisista aseistakieltäytyjistä vetosi tänä aikana eettisiin omantunnonsyihin.

Millä tavoin sotilasviranomaisten linjaus palvelusmuotoon ehdottamisessa sekä Asevelvollisten tutkijalautakunnan päätöksenteon linjaukset sitten muuttuivat 1970-luvun lopulta tultaessa 1980-luvun puoleenväliin? Helsingin sotilaspiirin sotilasviranomaisten kohdalla on nähtävissä se, että uskonnollisin omantunnonsyiden kieltäytymistään perustelleita he eivät lähes koskaan ehdottaneet sijoitettavaksi aseelliseen palvelukseen. Aineistossa on viitteitä vuosien 1979 ja 1983 kohdalla vain yhdestä uskonnollisin omantunnonsyiden kieltäytymistään perustelleesta, jonka sotilasviranomaiset olisivat sijoittaneet aseelliseen palvelukseen. Lisäksi sotilasviranomaiset jättivät hyvin harvoin ehdottamasta uskonnollisin omantunnonsyiden kieltäytymistään perustellutta mihinkään palvelusmuotoon. Syy siihen, miksi sotilasviranomaiset ehdottivat useita uskonnollisin omantunnonsyiden kieltäytymistään perustelleita aseettomaan palvelukseen, johtuu siitä, että kyseiseen palvelusmuotoon anottiin useammin pääsyä uskonnollisin taustatekijöihin. Sotilasviranomaisten oli helpompi kunnioittaa sellaisen anojan vakaumusta ja olemassaoloa, joka anoi päästä asepalveluksen ensi sijassa korvaavaan palvelusmuotoon. Siviilipalvelukseen määräämiseen vaadittiin kvalifioituneita perusteita, joissa tuli ilmetä se, miksi anoja ei voinut suorittaa aseetontakaan palvelusta puolustusvoimien alaisuudessa.

Sotilasviranomaisten linja oli kovempi eettisin omantunnon syin kieltäytymistään perustelleiden anojien kohdalla. Tämä on nähtävissä siinä, että sotilasviranomaiset ehdottivat noin 30–40 prosenttia eettisin omantunnon syin kieltäytymistään perustelleista armeijan palvelukseen, joko aseelliseen tai aseettomaan. Luku ja osuus tämänkaltaisten ehdotusten kohdalla on siinäkin mielessä suuri, että eettisin omantunnon syin anottiin pääsyä lähes aina siviilipalvelukseen. Aineiston pohjalta voidaankin esittää, että reilun kolmanneksen eettisin omantunnon syin kieltäytymistään perustelleiden kohdalla Helsingin sotilaspiirin sotilasviranomaiset eivät näytä todenneen laintakaamaa vakaumusta. Sotilaspiirin sotilasviranomaiset olivat siis useammin kyseenalaistaneet eettisin omantunnon syin kieltäytymistään perustelleiden anojan anomuksen kuin uskonnollisin omantunnon syin kieltäytymistään perustelleiden. Sotilasviranomaisten linjaus ehdotettuun palvelusmuotoon eettisin omantunnon syin kieltäytymistään perustelleiden kohdalla näyttää myös hieman kiristyneen tultaessa 1970-luvun lopulta 1980-luvun alkuun. Merkittävää on lisäksi se, että aseelliseen palvelusmuotoon ehdotettujen, eettisin omantunnon syin kieltäytymistään perustelleiden, määrä näyttää pysyneen hyvin samankaltaisena tarkasteluajankohtana. Sotilasviranomaiset ehdottivatkin eettisin omantunnon syin perustelleita enenevässä määrin aseettomaan palvelukseen. Tämän voi osaltaan selittää johtuvan siitä, että ehkä sotilasviranomaiset pyrkivät saamaan edes osan eettisin omantunnon syin kieltäytymistään perustelleista armeijan palvelukseen – edes aseettomana.

Eettisiin omantunnon syihin perustunut aseistakieltäytyminen näyttää aiheuttaneen Helsingin sotilaspiirin sotilasviranomaisille myös paljon enemmän pohdittavaa kuin uskonnollisiin omantunnon syihin perustunut aseistakieltäytyminen. Tämä ilmiö näkyy esimerkiksi siinä, että noin kymmenesosa eettisiin omantunnon syihin vedonneista aseistakieltäytyjistä sotilasviranomaiset eivät osanneet ehdottaa mihinkään palvelusmuotoon ja jättivät näin ollen harkinnan sekä päätöksenteon yksinomaan Asevelvollisten tutkijalautakunnalle. Sotilasviranomaisten valinnan vaikeus eettisiin omantunnon syin kieltäytymistään perustelleiden kohdalla varmasti selittyy sillä, että eettisiin omantunnon syihin perustunut kieltäytyminen saattoi näyttäytyä heidän silmissään epämääräisempänä kuin uskonnollinen. Uskonnollisin omantunnon syin

kieltäytyneet olivat järjestelmällisempiä kieltäytyjiä, koska he vetosivat suoraan uskontokuntansa oppeihin sekä moraalikäsitteisiin. Yleistäen sotilasviranomaisista voidaan esittää se, että he noudattivat sekä uskoivat useimmin sellaisen anojan toivomusta, joka anoi pääsyä tahtomaansa palvelusmuotoon uskonnollisin omantunnonsyihin. Eettisin omantunnonsyihin kieltäytymistään perustelleiden anomuksen sotilasviranomaiset olisivat useimmin hylänneet, jos olisivat saaneet päättää.

Aseistakieltäytymisilmoituksen käsittelyprosessiin kuului sotilaspiirissä suoritettua ”esitutkinnan” jälkeen anomuksen tekijän kuultavaksi kutsuminen Asevelvollisten tutkijalautakunnan eteen, mikäli anomuksen ei katsottu riittävän pelkän asiakirja-aineiston perusteella. Kuultavaksi kutsuminen tuli tämän lisäksi usein eteen tilanteissa, joissa sotilaspiirin sotilasviranomainen oli kyseenalaistanut anojan vakaumuksen ja ehdottanut anojaa johonkin muuhun palvelusmuotoon kuin hän oli anonut. Toisaalta aineistossa on viitteitä myös siitä, että lautakunta jätti kutsumatta kuultavaksi, jos sotilasviranomaiset ehdottivat anojaa siviilipalvelukseen. Helsingin sotilaspiirissä kuultavaksi kutsuttujen määrät kasvoivat aina vuoteen 1982 asti, jolloin lähes 50 prosenttia sotilaspiirin anojista kutsuttiin kuultavaksi. Tämän jälkeen kuultavaksi kutsuttujen suhteellinen määrä putosi noin kolmannekseen kaikista sotilaspiirin anojista, poikkeuksena mainiten vuosi 1986, jolloin kuultavaksi kutsuminen kohosi lähes 40 prosenttiin. Helsingin sotilaspiirin anojien kohdalla kuultavaksi kutsuminen oli yleisempää aiemmin verrattuna muuhun Suomeen. Toisaalta Asevelvollisten tutkijalautakunnan käytäntö kuultavaksi kutsumisessa höllentyi Helsingin sotilaspiirissä aiemmin verrattuna muuhun Suomeen, kuultavaksi kutsuttujen osuuden ollessa jo vuonna 1983 pienempi kuin koko valtakunnan tasoon suhteutettaessa.

Sotilasviranomaisten suorittamalla esitutkinnalla sekä anojan vakaumuksen kyseenalaistamisella ehdottamalla häntä muuhun palvelusmuotoon kuin anoja oli anonut näyttää olleen merkittävä osa koko päätöksentekoprosessissa. Aineiston pohjalta voidaan olettaa, että kuultavaksi kutsuminen ja sen yleistyminen kosketti sekä selittyä nimenomaan eettisin omantunnonsyihin kieltäytymistään perustelleilla, joiden kuultavaksi kutsumiseen sotilasviranomaisten epäilevällä kannalla oli merkitystä.

Sotilasviranomaisten linja näyttää olleen jopa tiukempi kuin Asevelvollisten tutkijalautakunnan.

Totaalikieltäytyjien määrä näyttäytyi uskonnollisin omantunnonsyihin kieltäytymistään perustelleiden joukossa suurena, sillä parhaimpina vuosina heidän osuutensa oli lähes 50 prosenttia kaikista uskonnollisin omantunnonsyihin kieltäytyneistä. Totaalikieltäytyjien joukko koostui tutkielman tarkasteluajankohtana lähes yksinomaan Jehovan todistajista, jotka kieltäytyivät kaikista palvelusmuodoista. Totaalikieltäytyminen muihin kuin uskonnollisiin syihin vedoten yleistyi vasta 1980-luvun loppupuolella. Asevelvollisten tutkijalautakunta noudatti Jehovan todistajista koostuneen totaalikieltäytyjien ryhmän kohdalla samanlaista käytäntöä kuin sotilasviranomaiset sotilaspiirissä, jotka ehdottivat Jehovan todistajien määräämistä siviilipalvelukseen. Kuten on mainittu, he kieltäytyivät tästäkin palveluksesta ja saivat sen vuoksi vankeustuomioita. Jehovan todistajat katoavat aineistosta vuoden 1985 jälkeen, mihin vaikutti vuoden 1985 päätös laista, jolla Jehovan todistajat vapautettiin asevelvollisuuden suorittamisesta. Laki astui voimaan 1.1.1987.

Asevelvollisten tutkijalautakunnan päätöksenteon linjan muutosten analysointia, vertailemalla uskonnollisin ja eettisiin omantunnonsyihin perustelleiden osalta, on järkevintä tehdä pudottamalla totaalikieltäytyjät aineistosta pois. Tämä on järkevää sitä syystä, että heidän osuutensa uskonnollisin omantunnonsyihin kieltäytymistään perustelleiden joukossa vääristävät tuloksia. Vaikka Jehovan todistajat kieltäytyivät suorittamasta asevelvollisuuttaan millään tavoin, määrättiin heidät silti siviilipalvelukseen lautakunnan toimesta. Kun totaalikieltäytyjät pudotetaan aineistosta pois, huomataan että Asevelvollisten tutkijalautakunta näytti suosineen uskonnollisiin omantunnonsyihin vedonneiden aseistakieltäytyjien vakaumuksia. Tämä havainto tukee Martin Scheinin tulkintaa siitä, että lautakunta suosi uskonnolliseen vakaumukseen vedonneita anojia. Uskonnollisiin omantunnonsyihin aseista kieltäytyneiden anomuksia lautakunta hylkäsi Helsingin sotilaspiirissä vain neljänä vuotena: 1981, 1982, 1983 sekä 1986. Uskonnollisiin omantunnonsyihin kieltäytyneiden osalta on nähtävissä pientä linjan ankaroitumista Asevelvollisten tutkijalautakunnan osalta 1980-luvun alussa, mikä selittyy tähän aikaan tapahtuneella hylkäysmäärien kasvulla. Hylkäysmäärät eivät

kuitenkaan missään vaiheessa kasvaneet merkittävästi uskonnollisin omantunnonsyihin kieltäytymistään perustelleiden kohdalla.

Asevelvollisten tutkijalautakunnan hylkäysmäärien kasvu koskettaakin lähes yksinomaan eettisiin omantunnonsyihin kieltäytymistään perustelleita. Heidän osaltaan lautakunnan päätöksenteon linja ankaroitui vuoteen 1982 asti, jolloin hylkäysmäärät kasvoivat yli 23 prosenttiin kaikista Helsingin sotilaspiirin eettisiin omantunnonsyihin aseista kieltäytyneistä anojista. Tämän jälkeen lautakunnan ote hieman höllentyi, ja hylkäysmäärien osuus putosi noin 8–13 prosenttiin vuositasona. Poikkeuksena aineistossa oli vuosi 1986, jolloin eettisiin omantunnonsyihin kieltäytymistään perustelleiden hylkäysmäärä oli yli 15 prosenttia sotilaspiirin eettisiin omantunnonsyihin kieltäytymisilmoituksensa jättäneistä anojista. Hylkäysmäärät olivat Helsingin sotilaspiirissä lisäksi kovimmillaan aiemmin jo verrattuna muuhun Suomeen. Aineiston pohjalta voidaan tehdä kuitenkin se yleistys, että hylkäysmäärien kasvu selittyy yksinomaan eettisiin omantunnonsyihin kieltäytymistään perustelleiden aseistakieltäytyjien anomusten hylkäysmäärien kasvulla.

Yllä kuvattua asiaa voidaan selittää sillä, että aseistakieltäytyjien määrän kasvaessa 1980-luvun alkuun asti, ryhtyi Asevelvollisten tutkijalautakunta samalla hylkäämään myös enenevissä määrin kieltäytymisilmoituksia. Aseistakieltäytyjien määrät kasvoivat vuosikymmenen lopulla ja 1980-luvun alussa yksinomaan eettisiin omantunnonsyihin kieltäytymistään perustelleiden kohdalla, koska uskonnollisin omantunnonsyihin kieltäytyneiden määrä oli tuohon mennessä jo vakiintunut. Näin ollen lautakunnan hylkäysmäärien kasvu näkyi, ja osittain selittynee eettisiin omantunnonsyihin kieltäytymistään perustelleiden kohdalla. Osaltaan uskonnollisin omantunnonsyihin kieltäytymistään perustelleiden vakaumusten suosiminen eettisiin omantunnonsyihin perustelleisiin nähden selittyy sillä, että uskonnollisin omantunnonsyihin anottiin useammin pääsyä aseettomaan palvelukseen, joka tutkimusajankohdan lainsäädännön mukaan oli ensisijainen palvelusmuoto asepalvelusta korvattaessa. Koko ilmiötä ei voida tällä kuitenkaan selittää, sillä loppujen lopuksi, jos totaalikieltäytyjät pudotetaan uskonnollisin omantunnonsyihin kieltäytymistään perustelleiden joukosta pois, anoi aseettomaan palvelusmuotoon pääsyä yksi neljäs osa kaikista uskonnollisin omantunnonsyihin kieltäytymistään perustelleiden joukosta. Siviilipalvelukseen

hakeuduttiin uskonnollisin omantunnon syin kieltäytymistään perustelleiden joukossa myös merkittävässä määrin. Aineiston pohjalta voidaankin tehdä yleistys siitä, että huolimatta aseettomaan palvelukseen anoneista anojista, kunnioitti Asevelvollisten tutkijalautakunta siviilipalvelukseen anoneiden ilmoittajien vakaumusta, jos anoja vetosi uskonnollisin omantunnon syihin.

Uskonnollisin sekä eettisin omantunnon syin kieltäytymisten erilainen kohtelevinen lautakunnan päätöksentekoprosessissa voidaan selittää tutkimusajankohtana puolustusministerinä toimineen Veikko Pihlajamäen näkemysten pohjalta. Hän on katsonut, että uskonnollisin omantunnon syin kieltäytymistään perustelleiden kohdalla pelkkä kuuluminen uskontokuntaan toimi todisteena vakaumuksen olemassaolosta. Eettiset omantunnon syyt olivat paljon epämääräisemmät kuin suoraan uskontokunnan opeista tulleiden kieltäytyjien, joten lautakunnan oli tässä mielessä varmasti helpompi hyväksyä uskonnollisin syihin vedonneen kieltäytyjän anomus.

Kohtelun erilaisuutta voidaan selittää myös Antti Matias Koskisen tulkinnan kautta. Koskinen on esittänyt, että uskonnollinen vakaumus ymmärrettiin epäpoliittiseksi, josta tulleet kieltäytymisperusteet eivät olleet ”maallisia”. Uskonnolliseen vakaumukseen vedonneet vetosivat usein itse aseenkäyttöön, eikä kieltäytyminen kohdentunut valtiota tai asevelvollisjärjestelmää sekä sen olemassaoloa kohtaan. Eettisin omantunnon syin perustellussa kieltäytymisessä kritisoitiin myös asevelvollisjärjestelmää, kuten aineiston anojien kohdalla on ilmennyt. Uskonnolliseen vakaumukseen suhtauduttiin näin ollen myönteisemmin ja sitä kunnioitettiin sen epäpoliittisen luonteen vuoksi. Lautakunnan hylkäysmäärien kasvuun vaikutti varmasti myös 1970-luvun lopussa sekä 1980-luvun alussa vaikuttanut ulkopoliittinen tilanne, joka näkyi muun muassa suurvaltasuhteiden kiristymisessä. Toisin sanoen sotilasviranomaiset ehdottivat anojia enempi armeijan palvelukseen, ja lautakunta määräsi anojia enempi armeijaan – ainakin aseettomaan. Tämä johtuu siitä, että Suomen täytyi näyttää ulospäin uskottavaa puolustuskykyä, joka perustui yleiseen asevelvollisuuteen.

Lautakunnan puheenjohtajana toiminut Per-Erik Förarsin on esittänyt näkemyksen siitä, joka osaltaan selittää myös Asevelvollisten tutkijalautakunnan toimintaa.

Aseistakieltäytyjien määrän kasvaessa lautakunta katsoi anojien joukkoon päätyneen kieltäytyjiä, joiden syyt sekä esitykset kieltäytymiselleen olivat lautakunnan mielestä pinnallisia ja hetken mielihohteesta tehtyjä. Förars katsoi, että samaan johtopäätökseen oli päädytty myös sotilaspiirien esitutkinnoissa. Asia tämän suhteen on kuitenkin luultavasti sellainen, että sotilaspiirien esitutkinnoissa ei ollut vain päädytty samoihin johtopäätöksiin kuin lautakunnassa, vaan sotilaspiirien esitutkintojen tulkinnat vaikuttivat melko varmasti lautakunnan päätöksentekoprosessiin. Tätä tukee havainnot aineistosta siitä, että monet anojat, joita sotilasviranomaiset olivat ehdottaneet joko aseelliseen tai aseettomaan palvelukseen, kutsuttiin kuultavaksi. Aineistossa on toisaalta viitteitä myös siitä, ettei aina ei ollut näin, sillä joskus lautakunta jätti kutsumatta kuultavaksi anojan, jota sotilasviranomaiset olivat ehdottaneet armeijaan.

Usein kieltäytymisilmoituksen tehneet anojat vetosivat jompaankumpaan lain sallimisista syistä. Aineistossa on nähtävissä kuitenkin myös anomuksia, joissa vedottiin molempiin omantunnonsyihin. Valtaosa anojista, jotka perustelivat kieltäytymistään eettisin omantunnonsyihin, anoi pääsyä siviilipalvelukseen. Aseettomaan palvelukseen hakeutuminen eettisin omantunnonsyihin oli harvinaista. Joukkona eettisin omantunnonsyihin kieltäytymistään perustelleita voi pitää heterogeenisena ryhmänä, vaikka aineistosta on toki nostettavissa esiin toistuneita syitä, millä aseistakieltäytymistä perusteltiin. Osa anojista perusteli anomuksiaan kattavasti sekä seikkaperäisesti, kun taas osa saattoi ilmoittaa kieltäytymisestään muutamain lausein. Anomuksissa esiteltiin monesti myös lukuisia sekä päällekkäisiä syitä, joilla kieltäytymistä perusteltiin.

Vakaumuksella ”keinottelemisen”, jonka voi esittää tarkoittavan esimerkiksi siviilipalvelukseen käytännöllisin syin hakeutumista²⁹², tuntuu herättäneen osalla aikalaisista tuntemuksia. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että lautakunnan puheenjohtajana toiminut Förars pyrki lautakuntineen hylkäämään tapaukset, joilla ei nähty ilmenevän vakaumuksellisia syitä kieltäytyä aseista. Aineisto pitää sisällään melko varmasti sellaisiakin ilmoittajia, joiden vakaumukselliset syyt eivät välttämättä olleet lain vaatimalla tasolla, ja tarkoituksena saattaakin olleen käytännöllisiä syitä

---

²⁹² Käytännölliset syyt voivat joidenkin kohdalla tarkoittaa pääsemistä normaaliin ”virkatyöajan” piirissä suoritettavaan palveluun.

vakaumuksellisten sijaan. Lähes kaikkien anojien kohdalla on kuitenkin nähtävissä ainakin yrityksiä vakuuttaa lautakunta vakaumuksellisten syiden olemassaolosta, jonka voi esittää johtuvan tutkimusajankohdan lainsäädännöstä – kieltäytyjät perustelivat kieltäytymistään, koska laki velvoitti niin toimimaan. Kolme yleisempää teemaa, jotka eettisin omantunnonsyyn aseistakieltäytymistään perustelleiden anojien anomuksista on nähtävissä ovat: elämän näkeminen itseisarvona, kritiikki puolustusvoimia kohtaan organisaationa sekä huoli ydinaseista ja asevarustelusta. Anomuksissa on toki nähtävissä muitakin syitä, joilla kieltäytymistään perusteltiin.

Anojien kohdalla, jotka käyttivät ilmoituksissaan eettisiä sekä humaaneja kieltäytymisperusteita, voidaan tiivistetysti esittää käyttäneen kahta yleisempää perustelua. Yksi näistä oli elämän näkeminen itseisarvona ja arvokkaana, toisen syyn ollessa yleinen väkivallanvastaisuus. Anomuksissa esitettiin esimerkiksi sellaisia syitä, etteivät anojat voineet tappaa ihmisiä, jotka vaikkapa valtiovalta oli määritellyt vihollisiksi. Elämä saatettiin jopa uskonnollisävytteisesti esittää annettuna lahjana, jota kenelläkään ei ollut oikeutta ottaa pois toiselta. Ihmiselämän arvokkuutta perusteltiin toisinaan myös ammattieettisistä lähtökohdista ja aineistossa on nähtävissä anojia, jotka vetosivat lääkäri- tai biologitaustaansa. Biologit saattoivat perustella kieltäytymistään sillä, että he tutkivat elämän ilmiöitä, eivät tuhonneet niitä. Lääkärit puolestaan saattoivat anomuksissa vedota ammattikuntansa elämää ylläpitävään tarkoitukseen, johon ei kuulunut tappamisen opetteleminen. Väkivaltavastaisuus anojilla ilmeni taas niin, että jotkut anojat kertoivat vastustavansa niin fyysisten kuin psyykkistenkin voimakeinojen käyttämistä. Anojien kohdalla on nähtävissä sitä, että ihmisten koskemattomuutta pidettiin arvokkaana.

Armeijainstituution kritisoimista aineistosta ilmeni lähes jokaisessa kieltäytymisilmoituksessa, koska lähes kaikissa ilmoituksissa esitettiin näkemys siitä, etteivät anojat voineet ottaa osaa organisaation toimintaan, jonka toimintaa he eivät hyväksyneet. Anojien tuli siviilipalvelukseen päästäkseen esittää kvalifioitua perusteita sille, miksi aseeton palveluskin oli kunkin anojan kohdalla mahdoton yhtälö. Armeijakritiikkiä käyttäneissä ilmoittajissa oli henkilöitä, jotka vetosivat ideologisiin taustoihinsa. Tämä näkyi yhden anojan kohdalla siinä, että hän ilmoitti olevansa

vakaumuksellinen pasifisti sekä sosialisti, joka ei hyväksynyt ”porvarillisena” näkemänsä instituution toimintaa. Anojan käyttämät perustelut erosivat 1970-luvun alun taistolaisista, jotka taas kehottivat ”aateveljiään” menemään ”porvarillisen instituution” toimintaan mukaan, jotta he voisivat mahdollisen vallankumouksen alkaessa käyttää sieltä saamaansa asekoulutusta hyväkseen. Armeijainstituution kritiikissä on nähtävissä kritiikkiä puolustusvoimien koulutuksellista sisältöä kohtaan. Tätä on nähtävissä anojien kohdalla, jotka ilmoittivat anomuksissaan, etteivät voineet osallistua koulutukseen, jossa opeteltiin toisten ihmisten vahingoittamista – tappamista. Tässä yhteydessä anojat esittivät perusteeksi usein myös sen, ettei aseetonkaan palvelus voinut tulla kysymykseen, sillä se oli osa organisaatiota, jossa opeteltiin ”tappamista”. Monesti anojat saattoivat myös esittää, etteivät voineet kantaa asepuukia tai vanhoa sotilasvalaa, sillä näin toimiminen olisi tarkoittanut heistä väkivallan käytön hyväksymistä.

Joskus anojat kertoivat anomuksissa hyväksyvänsä voiman käytön rajoitetuista syistä sekä rajoitetuissa tapauksissa. Tämä näkyi esimerkiksi sellaisissa anomuksissa, joissa anojat hyväksyivät ”kolmansienmaiden” vapausliikkeiden toiminnassa väkivallankäytön. Tämänkaltaista argumentointia oli alkanut rauhanliikkeiden kannattajien parissa ilmetä 1960-luvun loppupuolella, ja vastaavanlaista argumentointia käytettiin vielä 1970-luvun lopulla ja 1980-luvun alussa. Jotkut anojat olivat sitä mieltä, että vapausliikkeiden voimankäyttö oli ainoa mahdollisuus, jolla ”kolmansissa maissa” asuneet ihmiset pystyivät vaikuttamaan asioihinsa sekä vapautumaan ”sortajiensa” painostuksesta. Joidenkin anojien kohdalla tämän argumentin käyttäminen selittyy heidän järjestötaustastaan, sillä jotkut tätä argumenttia käyttäneet anojat kuuluivat Suomen Rauhanpuolustajiin. Tuon ajan Suomessa Rauhanpuolustajat olivat Neuvostoliitto kytköksinen vasemmistolainen rauhanliike.

Toisinaan armeijakritiikki kohdistui myös puolustusvoimien olemassaoloa kohtaan. Armeijat esitettiin tällöin uhkakuvina rauhalle, sotien aiheuttajina sekä välineinä niiden toimittamiseksi. Armeijoiden olemassaoloa kritisoitiin toisinaan aineellisista näkökulmista, koska niiden ylläpitämisen katsottiin kuluttavan maapallon rajallisia resursseja. Tämänkaltaisen argumentointi oli ”tarkoituksenmukaisuuspasifismin” uudenlaista ilmentymään 1970-luvun lopun sekä 1980-luvun alun Suomessa, koska

poliittiset sekä yhteiskunnalliset syyt kieltäytyä aseista olivat saaneet mukaansa ympäristöllisiä argumentteja ympäristöliikkeen syntymisen vuoksi.

Kolmas aineistosta esiin nouseva suurempi teema, jota eettisin omantunnonsyyn kieltäytymistään perustelleet käyttivät, näkyy huolena ydinaseista. Suurvaltasuhteiden kiristyminen sekä kilpavarustelu kuin myös ydinaseiden sijoittaminen Eurooppaan nähtiin anojien joukossa uhkakuvina rauhantilan säilymiselle. Ydinaseiden nähtiin olevan vaarallisia, sillä niiden käyttämisen uskottiin johtavan jopa ihmislajin sukupuuttoon kuin myös luonnon tuhoutumiseen. Kieltäytymisilmoituksissa onkin tämän takia nähtävissä ydinaseriisunnan kannattamista sekä jopa Suomen yksipuolisen aseistariisunnan puoltamista esikuvallisena toimintana. Monesti anojat kyseenalaistivat ydinaseista puhuessaan myös Suomen aseellisen puolustuksen, koska Suomen puolustusvoimilla ei katsottu olevan kovinkaan suurta merkitystä tai vaikutusmahdollisuuksia mahdollisen ydinsodan koittaessa.

Kieltäytymisilmoituksissa puhuttiin usein ydinaseiden yhteydessä kilpavarustelusta, jonka katsottiin kuluttavan planeetan rajallisia resursseja turhaan. Eräät anojat ehdottivatkin anomuksissaan, että resurssit olisi pitänyt aseiden kehittämisen sijaan suunnata ihmisten hyvinvoinnin parantamiseen, kuten esimerkiksi sairauksien tai nälän kukistamiseen. Asevarustelusta sekä aseteknologiasta puhuttiin ajoittain anomuksissa myös siitä näkökulmasta, että ne nähtiin ympäristölle uhkaavina sekä vaarallisina asioina. Ympäristöllisen ajattelun näkyminen tutkimusajankohdan aineistossa selittyy tarkasteluajankohdan ympäristöliikkeen luonteesta. Tähän liikkeeseen otti osaa lukuisia ihmisiä eri taustoista, eivätkä kaikki liikkeen vaikuttajat tulleet vain luonnonsuojelujärjestöjen piiristä. Ympäristöliikkeeseen kuului tuolloin myös aktiiveja, jotka vaikuttivat rauhanliikkeissä.

Eettisin omantunnonsyyn aseettomaan palvelusmuotoon hakeneita voidaan perustellusti pitää ”marginaali-ilmion” sisällä olevana ”marginaali-ilmionä”. Vaikka aseistakieltäytyjien määrät kasvoivat tarkasteluajankohtana vuoteen 1982 asti, ei aseistakieltäytyminen saavuttanut parhaimpina vuosina 2,9 prosenttia suurempaa osuutta asevelvollisikäluokan joukosta. Eettisin omantunnonsyyn aseettomaan palvelusmuotoon

Helsingin sotilaspiirissä anoi pääsyä vain viisi ilmoittajaa vuosina 1979 ja 1983, jonka takia kyse oli todellakin harvalukuisesta ja harvinaisesta joukosta. Aseettomaan palvelukseen eettisin omantunnonsyyn anoneista ei voida aineiston vähyyden vuoksi tehdä kovinkaan pitkälle meneviä johtopäätöksiä ja aihe vaatisi tarkempaa sekä laajempaa tutkimusta tulevaisuudessa. Näistä viidestä anojasta kaksi ei esittänyt kieltäytymiselleen kovinkaan kattavia perusteluita ja he ilmoittivat lähinnä, etteivät voineet kantaa asetta. Molemmat heistä pääsivät kuitenkin anomaansa palvelusmuotoon, minkä voi selittää johtuneen siitä, että he anoivat päästä palvelusmuotoon, jolla asepalvelus ensisijaisesti korvattiin. Yhdestä aseettomaan palveluun anoneesta anojasta ei voida sanoa yhtään mitään, sillä hänen ilmoituksestaan on Asevelvollisten tutkijalautakunnan arkistoon tallennettu vain päätössivu.

Yksi aseettomaan palvelusmuotoon anoneista vastusti väkivallan käyttämistä ja katsoi, että sotatilanteita tulisi kaikin keinoin välttää. Hän kuitenkin hyväksyi puolustusvoimien olemassaolon, jossa hän ilmoitti voivansa palvella väestönsuojelullisissa tehtävissä ilman asetta. Viides aseettomaan palvelukseen eettisin omantunnonsyyn anoneista olisi tahtonut ensi sijassa suorittaa siviilipalveluksen, mutta koska hän oli merkinnyt anomukseensa aseettoman palveluksen, määrättiin hänet myös tätä suorittamaan. Tämä anoja oli kieltäytymisilmoitukseen merkinnyt muodollisesti kieltäytymissyikseen eettiset omantunnonsyyt, mutta kieltäytymisilmoituksessaan hän käytti uskonnollisia argumentteja.

Tutkielman voi ajatella olevan eräänlainen avaus tutkittaessa 1900-luvun lopun viimeisten vuosikymmenten suomalaista aseistakieltäytymistä. Tutkielman lähteenä toimineesta Asevelvollisten tutkijalautakunnan arkiston aineistosta on tehty lähinnä vain oikeustieteellistä tutkimusta, joten historian tutkimuksen saralla tämä tutkielma on ensimmäinen. Aseistakieltäytymistä on tulevaisuudessa mielekästä tutkia lisää jo siitä syystä, ettei aiheesta ole juurikaan tehty tutkimusta. Aiheesta on vain tehty muutama tutkimus, samalla kun aihetta on lähinnä sivuttu tutkittaessa esimerkiksi 1960-luvun nuorison radikalismia. 1970- ja 1980-lukujen aseistakieltäytymisessä olisi merkityksellistä tutkia esimerkiksi maakuntien aseistakieltäytymistä. Tutkimusta voitaisiin tehdä muun muassa maakuntien aseistakieltäytymistä vertailemalla. Etelä-

Pohjanmaalaisen aseistakieltäytymisen tutkiminen voisi olla mielenkiintoinen tutkimuskohde – jo pelkästään maakunnan maanpuolustushenkisen historiansa vuoksi.

Myös uskonnolliset omantunnonsyyt ansaitsisivat oman tutkimuksensa, vaikka uskonnollisin omantunnonsyyn kieltäytymistään perustelleiden kieltäytymissyiden voidaan esittää hyvin usein tulevan suoraan kieltäytyjän uskontokunnan opeista ja moraalikäsitksistä. Totaalikieltäytymisen, siis aseistakieltäytymisen muodon, jossa kaikista palvelusmuodoista kieltäydytään, ansaitsi myös oman tutkimuksensa. Tästä aiheesta tutkimusta voitaisiin tehdä muun muassa Lex Pihlajamäen aikakaudesta, siitä kuinka paljon kyseisen lainsäätäminen vaikutti vaikkapa totaalikieltäytyjien määrään nousuun sekä heidän toimintansa eli aseistakieltäytymisen perustelemiseen. Lex Pihlajamäen säätämisen vaikutuksesta seurasi osaltansa 1980-luvun lopussa siviilipalvelusmiesten lakkoja, joilla kritisoitiin muun muassa siviilipalveluksen ajallista kestoa sekä siviilipalveluksen kokonaismaanpuolustuksellista ratkaisua, jonka vuoden 1986 siviilipalveluslakkolaiset kokivat siviilipalveluksen militarisoimisena. Eräs tämänkaltainen suurempi lakko järjestettiin keväällä 1990 ja siihen osallistui yli 800 siviilipalvelusmiestä, joiden lisäksi siviilipalvelusmiesten lakkoa tuki nälkälakolla muutama totaalikieltäytyjäkin. Nälkälakkoon osallistui neljä totaalikieltäytyjää, joihin kuului muun muassa Robert Ryömä sekä Ari Arffman.²⁹³ Tästä ajasta tai aiheesta ei ole tehty vielä yhtään tutkimusta ja Lex Pihlajamäen aikakaudelle, jopa sen jälkeiselle ajanjaksolle olisi näin ollen olemassa perusteltu paikka tutkimukselle.

---

²⁹³ Aseettomat kädet: muistoja aseistakieltäytymisestä 2018, 122 & 242–244; Kalemaa 2014, 331–333.

Lähteet

I. Alkuperäislähteet

1. Arkistolähteet

Kansallisarkisto, Hallituskadun toimipiste (KA), Helsinki

Asevelvollisten tutkijalautakunnan arkisto

-Henkilöluettelot asiakirjoihin 1969–86 (Ba:1–2)

-Pöytäkirjat 1979–85 (Ca:11–27)

-Ilmoitusasiakirjat päätöksineen 1979–86 (Ea:59–157)

Kansallisarkisto, Vakka-palvelu

-Arkistonmuodostaja: Asevelvollisten tutkijalautakunta:

<http://www.narc.fi:8080/VakkaWWW/Selaus.action;jsessionid=C3D96D490A2049764BA33C60467AA92D?kuvailuTaso=AM&avain=42045.KA>

[Katsottu 19.4.2018].

- Asevelvollisten tutkijalautakunnan arkiston arkistosarjat:

<http://www.narc.fi:8080/VakkaWWW/Selaus.action;jsessionid=B36F32FE42586FBC78C9010D79910BDB?lista=sarjat&kuvailuTaso=A&avain=326473.KA>

[Katsottu 19.4.2018].

- Arkisto: Asevelvollisten tutkijalautakunnan arkisto:

<http://www.narc.fi:8080/VakkaWWW/Selaus.action;jsessionid=D2F475C1DFE1401532D765296C7C7266?kuvailuTaso=A&avain=326473.KA>

[Katsottu 27.4.2018].

2. Lähteenä käytetty kirjallisuus

Aseettomat kädet: muistoja aseistakieltäytymisestä. [Helsinki]: Työväen arkisto 2018. Toimittaneet Pete Pesonen ja Minna Sannikka.

Löfberg, Erkki (2013), *Kanta vaihteli: sivarit kertovat*. Helsinki: Like: Suomen rauhanpuolustajat 2013.

Metsämäki, Mikko (2013), ”*Taistelu rauhasta – mihin tarvitaan monia rauhanjärjestöjä?*” Teoksessa: Johanna Sumuvuori (toim.), *Rauhan ytimessä: Sadankomitea 50 vuotta*. Helsinki: Into 2013, 33–43.

Pihlajamäki, Veikko (1995), *Kohtalona K-linja: pohjalaisen patriootin muistelmia*. Porvoo: WSOY 1995.

Pihlajamäki, Veikko (1999), *Aseistakieltäytyjiä koskevan lainsäädännön uudistaminen*. [Helsinki]: [Puolustusministeriö] 1999.

Salo, Heikki & Lyytinen, Jukka (2017), *Heikki Salo: tarinankertoja*. Helsinki: Like [2017].

Sundman, Folke (2013), ”*Sadankomitea ydinaseettoman maailman asialla.*” Teoksessa: Johanna Sumuvuori (toim.), *Rauhan ytimessä: Sadankomitea 50 vuotta.* Helsinki: Into 2013, 69–80.

Suomela, Kalevi (2013), ”*1960-luku.*” Teoksessa: Johanna Sumuvuori (toim.), *Rauhan ytimessä: Sadankomitea 50 vuotta.* Helsinki: Into 2013, 18–32.

Tuomioja, Erkki (2013), ”*Koululaisesta rauhanaktivistiksi.*” Teoksessa: Johanna Sumuvuori (toim.), *Rauhan ytimessä: Sadankomitea 50 vuotta.* Helsinki: Into 2013, 12–17.

Vuori, Katariina (2018), *Läjä Äijälä: kulttibändien kuningas.* Helsinki: Like [2018].

II. Lainsäädäntö

Suomen Asetuskokoelma 1969

Laki aseettomasta palveluksesta ja siviilipalveluksesta (132/1969)

III. Tutkimuskirjallisuus

Alm, Olli (2018), ”*3. Fyysiset arkistot ja niiden hallinta.*” Teoksessa: Roos, Carl-Magnus (toim.), *Säilyykö sähköinen – ja kuinka kauan?* Helsinki: Liikearkistoyhdistys ry 2018, 30–39.

Cortright, David (2011), *Rauha: ajatusten ja liikkeiden historia.* Suomentanut: Eila Salomaa. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press 2011. Englanninkielinen alkuteos: ”*Peace. A History of Movements and Ideas.*” (Cambridge University Press 2008).

Förars, Per-Erik (1986), ”*Aseistakieltäytyminen Suomessa.*” Teoksessa: Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunnan tiedotusjaosto (toim.), *Suomalaiset ja turvapolitiikka.* (Painatuskeskus). Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta, 104–119.

Hallman, Kristiina (1986), *Tottelisinko?: suomalaista Sadankomiteaa vuodesta 1963.* Hki: Suomen sadankomitealiitto 1986.

Heinonen, Jukka (1986), ”*Suomalainen asevelvollisuus.*” Teoksessa: Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunnan tiedotusjaosto (toim.), *Suomalaiset ja turvapolitiikka.* (Painatuskeskus). Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta, 120–129.

Kalemaa, Kalevi (1981), *Suomalaisen rauhanliikkeen juuria.* [Helsinki]: [Rauhankirjallisuuden Edistämisseura] 1981.

Kalemaa, Kalevi (2014), *Sankareita vai pelkureita: suomalaiset aseistakieltäytymisen historia.* Helsinki: Tammi cop. 2014.

Kallenautio, Jorma (2005), *Suomi kylmän rauhan maailmassa: Suomen ulkopolitiikka Porkkalan palautuksesta 1955 Euroopan unionin jäsenyyteen 1995*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2005.

Kallunki, Valdemar (2015), *Siviilipalveluksen muuttuneet merkitykset maanpuolustusvelvollisuuden kokonaisuudessa: siviilipalveluksen alku- ja loppukyselyn tutkimusraportti*. [Helsinki]: Työ- ja elinkeinoministeriö: Edita Publishing [jakaja] 2015.

Keegan, John (2005), *Sodankäynnin historia*. Suomentanut: Jouni Suistola. Helsingissä: Gummerus: Ajatus 2005. Englanninkielinen alkuteos: "A History of Warfare." (Copyright: John Keegan, 1993).

Kekkonen, Jukka (1999), *Siviilipalveluksen kehittäminen*. Helsinki: Työministeriö 1999.

Kilpinen, Kai (2007), "Herkkä-omatuntoiset": *alamaisideologia ja aseistakieltäytyminen 1960-luvun Suomessa*. Helsinki: [Kai Kilpinen] 2007. Helsingin yliopisto. Historian laitos. Suomen ja Skandinavian historia. Pro gradu -tutkielma.

Kivimäki, Ville (2004), "Mies, armeija ja vastarinta: Arndt Pekurisen kohtalo kriittisen mieshistorian valossa." Teoksessa: Sihvola, Juha et al. (toim.), *Historiallinen aikakauskirja 3/2004*. Helsinki: Suomalainen Historiallinen Seura 2004.

Kivimäki, Ville (2013), *Murtuneet mielet: taistelu suomalaissotilaiden hermoista 1939–1945*. Helsinki: Bonpokkarit cop. 2013.

Koikkalainen, Olli (2007), "Militarismien poistaminen on ainoa pelastus perikadolta": *rauhanaktivisti Aarne Selinheimo ja Suomen Antimilitaristinen liitto osana Suomen 1920–30-lukujen yhteiskunnallista vastarintaa*. [Tampere], 2007. Tampereen yliopisto. Historiatieteen laitos. Suomen historia. Pro gradu -tutkielma.

Kokko, Marja (2017), "Henkilötietojen suoja-aika esimerkkinä historian tutkimuksen tutkimuseettisistä kysymyksistä." Teoksessa: Lidman, Satu et al. (toim.), *Historiantutkimuksen etiikka*. [Helsinki]: Gaudeamus [2017], 90–91.

Koskinen, Antti Matias (2008), *Jehovan todistajat ja suomalainen asevelvollisuus: käsitehistoriallinen tutkimus aseistakieltäytyjiin suhtautumisesta ja Jehovan todistajien asevelvollisuudesta vapauttamisen mahdollistamisesta*. Helsinki: Helsingin yliopisto 2008. Valtiotieteellinen tiedekunta. Yhteiskuntahistorian laitos. Poliittinen historia. Pro gradu -tutkielma.

Kytömäki, Elli (toim.) (2014), *Ei ydinaseille! suomalaisen aktivismin historia*. Helsinki: Into 2014.

Manninen, Ohto (1993), *Helsingin sotilaspiiri 1932–1992: historiikki*. Helsinki: Helsingin sotilaspiiri 1993.

Maxenius, Samuli (2015), *Lyhentääkö vai ei?: siviilipalveluslainsäädännön muuttamisesta käydyt eduskunnan täysistuntokeskustelut vuosina 1998–2007*. Turun yliopisto. Poliittinen historia. Pro gradu -tutkielma.

Orrman, Eljas (1994), ”Arkistot asiakirjojen kokonaisuuksina sekä niiden käytön apuvälineet.” Teoksessa: Orrman, Eljas & Pispala, Elisa (toim.), *Suomen historian asiakirjalähteet*. [Helsinki]: WSOY 1994, 19–43.

Paasilinna, Erno (2010), *Rohkeus: Arndt Pekurisen elämä ja teloitus*. Helsingissä: Otava 2010. Nid. laitoksen 1. p.

Peltonen, Ollimatti (2019), ”Ranskan suuri vallankumous ja sota muuttuneessa arvomaailmassa.” Teoksessa: Peltonen Jaakkojuhani & Peltonen Ollimatti (toim.), *Lupa tappaa?: sodankäynnin ja sotien oikeuttamisen pitkä historia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2019, 195–222.

Pohjola, Olli-Pekka (2008), *Aseistakieltäytymislainsäädännön muuttaminen ja suhde maanpuolustuskysymykseen 1962–1992*. Oulu: [O. Pohjola] 2008. Oulun yliopisto. Humanistinen tiedekunta. Pro gradu -tutkielma.

Pöysä, Jyrki (2015), *Lähiluvun tieto: näkökulmia kirjoitetun muistelukerronnan tutkimukseen*. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura 2015.

Rastas, Pirkko (1994), ”Nykyajan arkistot, niiden seulonta ja käyttöoikeus.” Teoksessa: Orrman, Eljas & Pispala, Elisa (toim.), *Suomen historian asiakirjalähteet*. [Helsinki]: WSOY 1994, 305–317.

Riukulehto, Sulevi (2007), ”Vihreät puoluekartalla ja puoluejärjestelmän osana.” Teoksessa: Remes, Tarja & Sohlstén, Jemina (toim.), *Edellä!: Vihreä liitto 20 vuotta*. Helsinki: ViSiLi Vihreä sivistysliitto 2007, 9–26.

Salmi, Hannu (2017), ”Suomi, kulttuurihistoria ja kulttuurisuuden haaste.” Teoksessa: Lahtinen, Anu et al. (toim.), *Historiallinen aikakauskirja 4/2017*. Forssa: Suomen Historiallinen Seura ja Historian Ystävien Liitto, 417–425.

Saraviita, Ilkka (1986), ”Suomalaisten maanpuolustusvelvollisuus.” Teoksessa: Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunnan tiedotusjaosto (toim.), *Suomalaiset ja turvapolitiikka*. (Painatuskeskus). Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta, 94–103.

Scheinin, Martin (1984), *Siviilipalvelus ja perusoikeudet*. Hki: Suomen siviilipalvelusmiesliitto 1984.

Scheinin, Martin (1988), *Aseistakieltäytymisoikeus*. Hki: Helsingin yliopisto 1988.

Seuri, Olli (2008), *Moraalijonglörismiä vakaumuksella: aseistakieltäytymisoikeudesta osana 1960-luvun suomalaista radikalismia ja sukupolvikonfliktia*. Tampere: Tampereen yliopisto 2008. Historiatieteen ja filosofian laitos. Pro gradu -tutkielma.

Siviilipalvelus 2020: Siviilipalveluksen kehittämistyöryhmän mietintö. Siviilipalveluksen kehittämistyöryhmä. [Helsinki]: Työ- ja elinkeinoministeriö: Edita Publishing [jakaja] [2011].

Sivonen, Tuovi (1970), ”Modernin pasifismin synty ja kehitys ensimmäisen maailmansodan loppuun.” Teoksessa: Suolahti, Jaakko (toim.), *Rauhanajatus historiassa*. Porvoo: WSOY 1970, 139–159.

Sohlstén, Jemina (2007), ”Liikkeen voima (1979–1987).” Teoksessa: Remes, Tarja & Sohlstén, Jemina (toim.), *Edellä!: Vihreä liitto 20 vuotta*. Helsinki: ViSiLi Vihreä sivistysliitto 2007, 27–57.

Suomi, Juhani (2016), *Suomi, Neuvostoliitto ja YYA-sopimus*. Helsinki: Tammi [2016].

Tuominen, Marja (1991), ”Me kaikki ollaan sotilaitten lapsia”: sukupolvihegemonian kriisi 1960-luvun suomalaisessa kulttuurissa. Helsingissä: Otava 1991.

Uola, Mikko (2005), *Maa ponteva Pohjolan äärillä on: Lapin suojeluskunta-, lotta- ja sotilaspiirit*. [Rovaniemi]: Lapin sotilasläänin perinneyhdistys 2005.

Uttula, Tanja (1987), *Aseistakieltäytymisen uskonnolliset perusteet: tutkimus aseistakieltäytymiseen johtavista uskonnollisista tekijöistä*. [Turku], 1987. Turun yliopisto. Uskontotiede. Pro gradu -tutkielma

Vainio-Korhonen, Kirsi (2017), ”Vastuullinen historia.” Teoksessa: Lidman, Satu et al. (toim.), *Historiantutkimuksen etiikka*. [Helsinki]: Gaudeamus [2017], 29–47.

Visuri, Pekka (1989), *Totalisesta sodasta kriisinhallintaan: puolustusperiaatteiden kehitys läntisessä Keski-Euroopassa ja Suomessa vuosina 1945–1985*. HKI: Otava 1989.

Visuri, Pekka (2006), *Suomi kylmässä sodassa*. Helsingissä: Otava 2006.

Voutilainen, Tomi (2018), ”2. Tietoaaineistojen säilyttämisen ja arkistoinnin suoja.” Teoksessa: Roos, Carl-Magnus (toim.), *Säilyykö sähköinen – ja kuinka kauan?* Helsinki: Liikearkistoyhdistys ry 2018, 17–29.

VERKKOAINEISTO

Jäsentilastoja – evl.fi. <https://evl.fi/tietoa-kirkosta/tilastotietoa/jasenet> [Katsottu 30.5.2020].

Seppinen, Ilkka (2000), Liinamaa, Keijo, Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. *Studia Biographica* 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/737> [Katsottu 15.5.2020].

Soukola, Timo (2000), Lång, Karl Johan, Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. *Studia Biographica* 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Liitteet

Liite 1:

ASEPALVELUSTA KIELTÄYTYNEET 1971-1986

vuosi	aseeton		siv.palv.		totaalik		yhteensä		yht	% ikä- luokasta
	u	e	u	e	u	e	u	e		
1971	122	8	85	116	99	-	306	124	430	0,91
1972	62	16	106	186	124	-	292	202	494	1,12
1973	69	8	128	254	151	-	348	262	610	1,39
1974									644	1,51
1975	Erittely 1974-1975 puuttuu								650	1,53
1976	66	16	153	486	124	2	343	504	847	2,02
1977	60	10	179	526	134	-	373	537	909	2,28
1978	73	11	216	652	114	3	403	666	1069	2,61
1979	64	10	183	637	119	4	366	651	1017	2,54
1980	71	18	212	700	117	5	400	723	1123	2,86
1981	70	13	198	743	128	1	396	757	1153	2,88
1982	60	14	208	784	106	2	374	800	1174	2,90
1983	62	13	200	663	108	2	370	678	1048	2,65
1984	70	10	155	545	109	5	334	560	894	2,32
1985	71	13	141	592	107	5	319	610	929	2,44
1986	93		692		130		Ei erit.		915	2,41

Lähde: Martin Scheinin, Aseistakieltäytymisoikeus, s. 132. *Liitteessä 1* sarakkeella "u" tarkoitetaan uskonnollisin omantunnon syin ja sarakkeella "e" eettisin omantunnon syin aseistakieltäytymisilmoituksen jättäneitä anojia.

Liite 2:

ATL:N RATKAISUT 1979–1986 VERRATTUNA HAETTUUN PALVELUMUOTOON

Vuosi	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
Päätöksiä yhteensä	1215	1098	893	1305	1259	994	896	972
Hyväksytyt %	1165 95,9	1018 92,7	774 86,7	1118 85,7	1049 83,3	866 87,1	792 88,4	874 89,9
Määrätty aseettomaan vaikka haki siv.palv. %	25 2,1	39 3,6	74 8,3	138 10,6	180 14,3	103 10,4	79 8,8	77 7,9
Määr. aseelliseen %	25 2,1	41 3,7	45 5,0	49 3,8	30 2,4	25 2,5	25 2,8	21 2,2

Lähde: Martin Scheinin, Aseistakieltäytymisoikeus, s. 133.

Liite 3:

Vakavin uskonnollisin omantunnon syin aseistakieltäytyjät Helsingin sotilaspiirissä uskontokunnittain vuosina 1979 ja 1983:

Uskontokunta:	Vuosi 1979:	Vuosi 1983:	Yhteensä:
Evankelis-luterilaiset	9	14	23
Jehovan todistajat	22	13	35
Helluntailaiset	12	8	20
Muut kristilliset uskontokunnat	2	3	5
Ei tietoa uskontokunnasta	-	1	1
Väestörekisteri	1	2	3
Yhteensä:	46	41	87

Lähde: KA Asevelvollisten tutkijalautakunnan arkisto²⁹⁴

²⁹⁴ Henkilöluettelo asiakirjoihin 1969–86 (Ba:1–2); Pöytäkirjat 1979–85 (Ca:11–27); Ilmoitusasiakirjat päätöksineen (Ea:59–157).